

Att styra i namn av framtid

Elisabet Hedlund

Doktorsavhandlingar i pedagogik vid Institutionen för pedagogik och
didaktik no 171

Att styra i namn av framtid

Subjektskonstruktioner och tekniker för styrning

Elisabet Hedlund

|

©Elisabet Hedlund, Stockholm 2011

ISBN 978-91-7447-152-6

Omslag: Igor Knez

Tryckt av: Elanders Sverige AB

Distribuerad av: Institutionen för pedagogik och didaktik,
Stockholms universitet

Doctoral dissertation

Department of Education

Stockholm University, S – 10691 Stockholm

To govern in the name of the future - constructions of the subject and disciplinary techniques

Abstract

The purpose of the dissertation is to problemize the stories about a gradual change and development of education governance. The study objects are steering, constructions of the subject, and disciplinary techniques. The focus is future as a disciplinary technology. Based on the story of a gradual development and change in educational governance three strands were chosen: the late 1970s, the mid-1990s and the first decade of the 21st century. Teacher education was chosen because it is to be found in all educational system. The empirical material consists of policy bills and text designed to create knowledge about teacher education, and text created in the educational community that focus on education and the future.

The questions asked relate the study to Foucault's thinking about *governmentality*, *genealogy*, and *bio-politics*. The essence in governmentality, genealogy and bio-politics is that that knowledge and knowledge production is a productive activity that generate possibilities that allow us to construct ourselves as subjects.

A general feature in the empirical material is the structure of an overall and collecting concept. The characteristic of the time become visible through the way that people live, work, and study. The stories create an image of a national and the individual's history, with a present, and a future with possibilities, and restrictions. Those constructions create the contexts that the subject is in and will be a part of. Regardless of story, the question and the task is to organize and provide for the individual as the creator of community, economy, health and future. In the documents it is mainly in the construction of "the other" that the community appears. A hierarchical surveillance was made visible in the three strands. It can be described as frames in which time is divided into intervals with requirements and objectives possible to examine and document. Confession as a technique for discipline is reused under different names. Confession activities are organized in the pedagogical practices and are referred to as "dialogue pedagogy", "didactics" and "performance assessment". Practices were the individual are invited to speak, in a need to speak with some "other" who "knows" and can act and tutor. The educational practice creates network, actors and audiences who act and communicate with each other simultaneously. The network spreads and demonstrates society's intentions and purposes within the educational system. The networks and the talk of the future and education create the subjects ways to think and talk about herself and others.

The educational and scientific discourse is part of a political rationality, where functions and practices create ways to coordinate and neutralize

differences even though with different names. It is therefore not possible to say that one form of subject construction have been exchanged in benefit of another, it is rather a movement back and forth. The problem is about efficiency, control and to influence the individual's choice, and coordinate individuals in the creation of opportunities for the individual and the nation.

Keywords: Bio-politics, community, education, future, genealogy, governmentality, history, subject, teachers training,

Förord

Ett avhandlingsarbete är ett ensamt arbete, men det fungerar inte utan samverkan och genomförs i ett beroende av att andra finns till hands. Under avhandlingsarbetet avstannar inte livet i väntan på att man ska få tid och möjlighet att ta itu med det. Livet har under den här tiden bjudit på stor sorg och glädje. Men oavsett vad som hänt har Ulf Olsson funnits där, som en trygghet, en vän, en person att lita på. Tack Ulf för att du finns och för att du generöst delat med dig av din tid, din kunskap, din kritiska läsning, dina råd, ditt tålamod och din omsorg. Gunnar Sundgren, min huvudhandledare fick ”ärva” mig, det kan inte ha varit lätt. Gunnar du har med din erfarenhet ifrågasatt, ställt obekväma frågor, petat i mina tankar och stundtals varit min bästa vän och stundtals min fiende. Tack Gunnar för att du funnits med mig på resan och skapat den ram som jag har haft ett behov av. Du har stått för struktur, tidsplaner, morot, piska och för noggrann kritisk granskning av text och språk.

I många förord är det möjligt att läsa om det stöd som funnits i forskar- och doktorandgrupper, det har aldrig varit en verklighet för mig. Med Kenneth Hultqvist hastiga bortgång skingrades den grupp som fanns kring honom. Jag har istället funnit stöd på min arbetsplats, bland kollegor som varit en del av mitt vardagliga arbete. Tack Margareta Severfeldt, Jan Grannäs, Maria Andréén, Ingrid Nordqvist, Daniel Pettersson, Monika Vikner Stafberg, Johan Liljestränd och Else-Maj Eineborg Falk för alla möjliga och omöjliga samtal. Tack även till Tore Nilsson som granskat den engelska sammanfattningen och Peter Gill för granskning av abstract. Tack även till forskningsgruppen Ut/bildning som välfärdsprojekt som erbjöd mig en plats i er gemenskap. Ett särskilt tack vill jag rikta till Bo Nestor för uppmuntran och konstruktiv läsning. Sist men inte minst så vill jag rikta ett tack till min livskamrat och mina barn. Utan er skulle det mesta inte spela så stor roll.

Gävle januari 2011

Elisabet Hedlund

Innehållsförteckning

Inledning	11
Disposition	13
Kapitel 1 Att styra	15
Idén om en legitim plats för styrning	18
Konstruktionen av medborgare	19
Förändrad eller omdisponerad styrning	21
Utvärdering och kunskapsproduktion	23
Framtid	25
Att studera styrning	26
Kapitel 2 Studieobjekt, syfte och val av empiri	31
Positionering	32
Val av empiri	34
Kapitel 3 Studiens analytiska verktyg	40
Styrningsmentalitet	40
Styrningsmentalitet och biopolitik	41
Diskurs och diskursiva praktiker	44
Genealogi	47
Tillvägagångssätt	50
Kapitel 4 Konstruktioner av subjekt och dess sammanhang	51
Bilder av samtiden	51
En bekymmersam tid	52
Individen och miljön	56
Att formge livet	57
En oförutsägbar tid	59
Individen och friheten	62
Att styra sig själv och andra	65
En kravfylld tid	66
Individen och plikten	68
Att förvalta livet	70
Sammanfattning	74
Kapitel 5 Subjektet och gemenskapen	77

Att forma det gemensamma	77
En solidarisk gemenskap.....	78
Individen en organism	81
Bedömning och prognoser.....	82
En konkurrensutsatt gemenskap.....	84
Individen och valmöjligheten.....	86
Delaktighet och samtal	89
En meningsbärande gemenskap.....	91
Individen och behovet av tillsyn	95
Inkquisition och inventering	97
Sammanfattning	100
Framtid och gemenskap som styrningsteknologi.....	102
Kapitel 6 Den hierarkiska övervakningen och viljan att veta	103
Fördelning av tillgångar i tid och rum.....	103
Att känna sig själv	105
Samordning av tillgångar i tid och rum.....	108
Att vaka över sig själv	110
Förvaltning av tillgångar i tid och rum	113
Att skapa sig själv.....	116
Sammanfattning	117
Kapitel 7 Utbildningspolitikens rationalitet	120
Viljan att styra	120
Möjliga subjektskonstruktioner.....	124
Vetandeproduktion och kunskapsbehov	126
Förändrings- och utvecklingsberättelser som teknologi för styrning	127
Avslutning.....	128
Summary: To govern in the name of the Future	
<i>Constructions of the subject and disciplinary techniques.....</i>	<i>131</i>
The Future	133
The Community	134
The hierarchical surveillance and the will to know.....	135
Educational rationality	136
Constructions of the subjects.....	137
Change in name of the future	138
Final words	138
Litteraturlista	141
Empiriskt material.....	152

Inledning

Upprinnelsen till denna studie var en undran över det ständiga talet om framtiden. Denna fundering ledde mig till *Institutet för Framtidsstudier* där jag tillbringade en tid med att ta del av den textproduktion som finns i institutets bibliotek. Institutet grundades i början av 1970-talet med en ambition att ge en liten stat chans att själv skapa och välja sin framtid.¹ I stort handlar det om kunskapsutveckling för att skapa möjligheter att påverka och utforma framtiden och för att undvika hot och olycka i möjligaste mån. I detta spelar utbildning en framträdande roll. I en text från det tidiga 1970-talet skriver Husén, att försöken att skapa framtidsbilder inte handlar om framtiden i sig, utan det är snarare ett instrument för att kontrollera samhällsutvecklingen.² Han skriver att man under 1970-talet, började uppmärksamma utbildningens möjligheter att påverka individer för att på det viset styra samhällsutvecklingen. Utbildning blir därför något mycket större än att enbart förmedla kunskaper, det handlar om att förbereda människor för framtiden, samtidigt som utbildning kan höja den nationella prestige. Utbildningspolitiken måste därför utformas i en klar medvetenhet om vart man vill komma, annars finns en risk för att sekundära faktorer styr samhällsutvecklingen.³

Resonemanget om att via utbildning styra samhällsutveckling är inte något exklusivt för diskussioner under 1970-talet, det är ett återkommande tema både i tidigare och senare texter. Utbildning vänder sig mot en tänkt framtid och uppfattas i stort sett som lösningen på det mesta och för de flesta. I dag betraktas utbildning som en självklar del i de flesta människors liv och som en förutsättning för individens och nationens framtida lycka och välgång.⁴ Utbildning vänder sig till individen, med ett syfte att göra något för och av individen, med argument som handlar om nationens och individens framtida möjligheter. Innehållet i debatterna om utbildning och framtid varie-

¹ Statsministern (pressmeddelande 4/5 1971) säger att det finns klara risker inte bara för u-länder utan även för ett litet land som Sverige om framtidsforskning blir ett okontrollerat monopol för ett fåtal. Som genom att ta fram och presentera ensidiga vyer kan suggerera fram opinioner om en viss ödesbunden framtid när det i själva verket är medborgarna själva som kan och måste bestämma samhällets utveckling. En fråga som särskilt uppmärksammas är hur ett litet land som Sverige själv ska kunna bestämma sin framtid när stormakter och multinationella företag ständigt utökar sitt inflytande. Arbetsgruppens arbete resulterade i en skrift SOU 1972: 59 ”Att välja framtid” som underlag för övervägande om framtidsstudier i Sverige. Sekretariatet för framtidsstudier inrättades 1973, senare Institutet för Framtidstudier.

² Husén (1971)

³ Ibid.

⁴ Se Alvesson, M (1999) och (2006)

rar över tid. Dagens diskussioner handlar i stor utsträckning om att vissa elever inte når de mål som är satta för skolverksamheten, eller att nationens kunskapsnivå i vissa ämnen kan anses svag i förhållande till andra nationer. Diskussioner om problem eller framgångar i skolverksamheten bärs upp av principer som handlar om jämlikhet och demokrati och allas lika rätt till utbildning.

Dagens diskussion om utbildningens problem möjliggörs av ett ständigt flöde av information rörande elevers resultat, där de sammanlagda resultaten bland annat, skapar underlag för rangordning och jämförelser inom och mellan nationer.⁵ Informationen skapas i utvärderingar och kunskapskontroller, vilka är tänkta som ett sätt att kvalitetssäkra och kontrollera, samt som underlag till förändringar. En särskild myndighet är inrättad för att löpande utvärdera skolors kvalitet och resultat.⁶ För utvärdering av högskolan finns en liknande myndighet med motsvarande uppgift. I Propositionen *Den Öppna Högskolan* presenteras utvärderingssystemet som ett av Europas mest ambitiösa.⁷

Utbildningens kvalitet har betydelse för jämlikhetspolitiken. Om det finns kvalitetsskillnader i utbildningen begränsas människans fortsatta möjligheter. Den som har möjlighet att få utbildning av hög kvalitet får då automatiskt ett försteg framför den som inte har samma möjligheter. Regeringen har bl.a. utifrån detta infört ett av Europas mest ambitiösa kvalitetsutvärderingssystem.⁸

I texten poängteras utbildning av hög kvalitet som en fråga om individens fortsatta möjligheter, något som per automatik skapar försteg. Skillnader i utbildningens kvalitet framhålls som något som kan begränsa människan och därmed en fråga om jämlikhet, på samma gång som det är en del i ett resonemang om nationen i förhållande till andra Europeiska nationer. Det förgivet tagna är att utbildning skapar framtida möjligheter, framställningen handlar om att via utvärdering av kvalitet, skapa individuella och nationella framtida möjligheter.

Utvärdering och en regelbunden kontroll av utbildningsverksamheterna är en del i en nutida styrning och benämns ofta som decentralisering och mål- och resultatstyrning. Historieskrivningen berättar om en utveckling som påbörjades under det sena 1970-talet, för att utvecklas vidare under 1990-talets mitt mot den styrning vi ser i dag. I tillbakablickar framställs det som en successiv utveckling *från* regel och detaljstyrning *till* en mål- och resultatstyrning.⁹ De historiska tillbakablickarna kopplas till särskilda tider med särskilda kännetecken och skapar en bild av en linjär utveckling över tid.

⁵ Se Pettersson, D (2008)

⁶ Myndigheten för skolutveckling

⁷ Prop. 2001/02:15

⁸ Ibid., s 19 - 20

⁹ Se t.ex. Lindensjö, B & Lundgren U. P (2000)

I historieskrivningen fokuseras särskilt viktiga händelser vilka framställas som problem, utveckling eller förändringar. Det handlar till exempel om behovet av omställning, när samhället omvandlas från ett industrisamhälle till kunskapssamhälle, där industrisamhällets karaktäristiska drag kontrasteras mot de krav som ställs av ett framtida kunskapssamhälle. De historiska skildringarna kan förstås som konstruktioner i nuet och den specifika sociala värld som de konstrueras inom.¹⁰ På samma sätt handlar talet om framtiden snarare om nuet än den tid som ännu inte är.¹¹ Att styra i namn av framtid handlar om en önskan att styra samhällsutvecklingen genom att påverka och stödja individens möjligheter till autonomi, kompetens och delaktighet.¹² Det handlar om att skapa verksamheter i syfte att hjälpa individen att hjälpa sig själv och därmed nationen.¹³ I argument och motiveringar för förändring av den utbildningspolitiska styrningen finns alltid en tänkt framtid. Men oavsett framtidsskildring, vänder sig styrning mot individen, med tankar om vad och hur hon är, bör bli och vara.

Disposition

Avhandlingens övergripande syfte är att problematisera talet om förändring och utveckling av svensk utbildningspolitisk styrning. Fokus i studien är framtid som teknologi för styrning. De frågor som behandlas är eventuella förändringar i sätt att se på individen och möjligheten att styra densamma. I studien görs tre nedslag med utgångspunkt från en historieskrivning om en förändring av den utbildningspolitiska styrningen. Nedslagen görs i texter från det sena 1970-talet, 1990-talets mitt och det tidiga 2000-talet.

I det inledande kapitlet presenteras styrningsproblematiken från två olika utgångspunkter. Jag menar att historieskrivningen om en successiv utveckling och förändring domineras av ett juridiskt perspektiv. I det juridiska perspektivet fokuseras skillnader mellan exempelvis juridisk, ekonomisk eller ideologisk styrning med de relaterade frågorna om till exempel regel och detaljstyrning kontra utvärdering och kontroll. I detta utgår styrning från en punkt eller en position med en ambition att styra något eller några. Detta kontrasteras mot ett governmentality perspektiv. Perspektivet förnekar inte att det finns positioner, men det tar sin utgångspunkt i ett antal ordningskapande processer som finns och sker överallt och som ständigt rör sig på alla nivåer av samhället i en samtidighet. Det handlar om politiska rationaliteter där konstruktioner av staten ingår i idén om möjligheten eller behovet av att övervaka, kontrollera, en sorts attityd som varierar och kan se olika ut över

¹⁰ Friedman, J (1992)

¹¹ Hultqvist, K (2004)

¹² Popkewitz, T (1998), Cruikshank, B (1999)

¹³ Cruikshank, B (1999)

tid. Framtidsbilder kan ur det perspektivet förstås som en teknologisk resurs som innehåller och möjliggör tekniker för styrning.

Som en upptakt i den inledande delen presenteras två sätt att närma sig styrningsproblematiken, där Therborn representerar ett juridiskt perspektiv och Andersson ett exempel på en implicit, outtalad, styrning som skapar och påverkar människans möjlighet att konstruera sig som ett särskilt subjekt.¹⁴ I den resterande delen av kapitlet presenteras idén om en legitim plats för styrning, konstruktionen av medborgare, relationen mellan stat och medborgare, utvärdering och kunskapsproduktion samt framtid med utgångspunkt från ett juridiskt perspektiv och ett governmentality perspektiv.

I kapitel 2 presenteras studieobjektet och den valda empirin samt studier av liknande slag. I kapitel 3 presenteras de teoretiska utgångspunkterna. I kapitel 4 är sökljuset riktat mot framtid som teknologi för styrning och subjektkonstruktioner. Sökljuset i kapitel 5 är riktat mot konstruktionen av gemenskap som teknologi för styrning. I kapitel 6 belyses släktskapet med tekniker för styrning från andra tider. Studien avslutas med en reflektion och en sammanfattning på engelska.

¹⁴ Therborn, G (1991), Andersson, B (2005, 1991)

Kapitel 1 Att styra

Therborn, som diskuterar samhällets styrbarhet, menar att man i det moderna samhället inte längre tänker sig världen som en del av någon naturgiven ordning.¹⁵ Det moderna samhällets början dateras till 1700-talet och upplysningstiden, en tid när framtiden framstod som öppen, med möjlighet och krav på att välja vart man ville gå. Förändringen handlade om att överge en föreställning om en naturgiven ordning med möjlighet att överlämna sig till gudar eller andra övernaturliga väsen. Den styrning som Therborn diskuterar och problematiserar är styrning i och över en nation och en stat som kan styra över ett geografiskt område med tillhörande medborgare kallat samhällsstyrning. Från den utgångspunkten ställs frågan om att styra samhället i en viss riktning mot frågan om människors fri- och rättigheter, folkligt självstyre och individens autonomi. Frågorna handlar enligt Therborn om politiska och ideologiska ställningstaganden och beroende på ställningstagande blir svaren olika. De vetenskapliga svaren och kontroverserna om styrandets möjligheter och legitimitet kan förstås och förklaras genom olika teoribildningar som inte heller de kan skiljas från ideologi och politik.

Therborn identifierar historiska tidpunkter med särskilda kännetecken; 1700-talet med upplysningen och förnuftet; 1800-talet med sanitär och hygienisk styrning; 1930-talet med utgångspunkt från nationalekonomiska teorier och empiriska underlag. Var tid får sin karaktäristik och sin särskilda styrning, kopplad till identifierade samhällsproblem och önskade utfall. Viljan, behovet och önskemålet att styra är kopplad till och beroende av upplevda samhällsproblem.

Även Anderson menar att 1700-talet var en tid när den religiösa tron förlorade mark och trons påverkan på samhällslivet minskade, vilket innebar en omvandling från föreställningen om det ödesbestämda till kontinuitet och från tillfällighet till mening.¹⁶ Han identifierar ett system av regler, eller en grammatik i de koloniala ideologierna, som kan betraktas som föregångare till konstruktionen av nationen. De tre institutionerna eller systemen är folkräkningen, kartan och museet som han menar formade kolonialstaternas föreställning om sitt herravälde och de människor som styrdes över. Folkräkningen skapade en systematisk kvantifiering och förteckning över den befolkning som kontrollerades, till exempel skatteregister eller uppgifter för krigstjänstgöring.

¹⁵ Therborn, G (1991)

¹⁶ Andersson, B (2005, 1991)

/.../ en fullkomlig synlighet; villkoret för denna 'synlighet' var att var och en, vart och ett, hade (så att säga) ett serienummer.¹⁷

Med kartan skapades geografiska rum, eller territorier, vilket bildade enheter som avgränsade suveräna enheter från andra. Kartan och folkräkningar bygger på klassificering där lantmätare och folkräknare klassificerar och kontrollerar rummet och människor. Med folkräkning och kartan skapas det som möjliggör exempelvis Burma och burmeser, Sverige och svenskar. Andersson kallar detta för ett "allomfattade raster" som är möjligt att tillämpa på allt som står under nationens kontroll som folkgrupper, religioner, monument och så vidare. Med konstruktionen av minnesmärken, museer och monument skapas en exklusiv gemensam historia som tillhör vissa.

Om nationalstaternas allmänt erkänns var 'nya' och 'historiska', träder de nationer åt vilka de ger politiskt uttryck för alltid fram ur ett urminnes förflutet, och ännu viktigare, glider in i en gränslös framtid.¹⁸

Med museet skapas kontinuitet, en gemensam historia, en gemensam framtid och möjligheten till komparativa historier. Historier som ger möjlighet att jämföra nuet med det som varit, nationens utveckling och möjlighet att "se" till exempel 1970-talets styrning i förhållande till det tidiga 2000-talets.

Ovan redovisas två utgångspunkter för diskussionen om styrningsfrågan. I det första exemplet framträder nationen att styra och planera som något oproblematiskt, frågorna handlar om varför, varifrån och mot vad. Styrning är kopplad till identifierade samhällsproblem och handlar om att lösa dessa. Den andra utgångspunkten innebär att om det överhuvudtaget ska vara möjligt att tänka styrning, måste det konstrueras något att styra över, en nation, en gemenskap eller ett territorium med vidhängande befolkning samtidigt som konstruktionen av det som ska styras är en styrning i sig.¹⁹ Gemensamt för Therborn och Andersson är att de utgår från upplysningstiden och menar att kravet och möjligheten att styra hänger samman med att föreställningen om en naturgiven ordning förlorade mark. Enligt Anderson innebar trons minskade betydelse en förändring från det ödesbestämda till kontinuitet och mening. Nationen, historien och framtiden skapar en gemenskap och kontinuitet; en mening som finns där oavbrutet, oavsett om individen lever eller dör.²⁰ Enligt Therborn innebar trons minskade betydelse att det inte längre var möjligt att överlåta framtiden till gudarna, framtiden uppfattas som öppen och något som kräver ställningstaganden och planering.²¹

¹⁷ Ibid., s 176 (parentes i originalet)

¹⁸ Ibid., s 25

¹⁹ Ibid. Med hänvisning till Seton-Watson (1977) En nation existerar när ett stort antal människor i gemenskap anser att de utgör eller uppför dig som om de utgjorde en.

²⁰ Ibid.

²¹ Therborn, G (1991)

Therborn skiljer på social och samhällelig styrning och menar att när det gäller social styrning är uppdelningen mellan styrande och styrda enbart analytisk.²² Social styrning behöver nödvändigtvis inte handla om att någon är den styrande och andra de styrda. Beslutet att enskilda individers handlingar ska styras i en viss riktning kan vara kollektivt, för att ett visst tillstånd för de ingående medlemmarna ska uppnås. Styrningen kan då betraktas som en handling baserad på överväganden och beslut tagna av och för kollektivets bästa.

Anderson talar inte om kollektiv utan om en föreställd gemenskap.²³ För Andersson är den föreställda gemenskapen både en styrning och en förutsättning för styrning. Den föreställda gemenskapen handlar om individer som inte känner, än mindre kommer att möta alla de som tillhör nationen, men ändå finns en känsla av gemenskap och en tillit till gemenskapen. Den homogena och tomma tiden är en tid som är tillfällig, uppmätt av almanacka och klocka, samtidigt som det finns ett före och ett efter.²⁴ Gemenskapen befinner sig i samma tillfälliga tid, har ett samtidigt förflutet och en samtida möjlig framtid. Den tekniska möjligheten för att konstruera den föreställda gemenskapen i en homogen och tom tid är tryckerikonsten och med den ett eget och gemensamt språk och på samma gång andra och andras språk, historia och händelser. Med tryckerikonsten skapades möjligheter att massproducera tidningar och böcker. I dagstidningar finns datum, de förmedlas kontinuerligt och skapar specifika bilder och berättelser indelade i lokala, nationella och internationella händelser. Bilder som förmedlas i en samtidighet och vänder sig till en föreställd värld av läsare med särskilda språk. Det är de simultana erfarenheterna som gör det möjligt att tala om verkligheten i termer av exempelvis utbildningsresultat eller lön och händelser för specifika individer. Men i nationsberättelser och individberättelser finns en central skillnad, individen har en början och ett slut, även om hon tillhör en nation, nationsberättelsen kan leva vidare ”utanför tiden”. Individen är ändlig. Det som kvarstår är nationen och en gemensam nationell historia, ett språk och en framtid som styrs och drivs vidare av bland annat utbildning och administrativa regleringar. Ett utbildningssystem bestående av skolor och utbildningar som kan spridas över territoriet och som vänder sig till olika åldrar och utbildningsnivåer.²⁵

Therborn ser på styrningsmöjligheten och styrningsrättigheten som något som kan tilldelas någon eller några. Styrningen handlar om att skapa lagar och regler med uppgift att uppnå vissa mål. I den bemärkelsen kan man säga att styrningen är explicit, uttalad och synlig. Den talar om vad den vill göra, på vilket sätt och av vem och för vilka. Den styrning som Anderson utgår

²² Ibid.

²³ Anderson, B (2005, 1991)

²⁴ Ibid. Andersson skriver att han ”lånar” tänkandet om ”homogen och tom tid” av Benjamin, W (1973) det förflutna och framtiden finns i ett ögonblickligt nu – en uppfattning om under tiden. Det vill säga, det finns inget nu utan framtid och historia, det pågår i en samtidighet.

²⁵ Ibid.

från är implicit, den är inte uttalad men styr ändå hur människor tänker, gör och ser på sig själv. I dagstidningar, historiekonstruktioner och resultatredovisning konstrueras bilder av vilka vi är, vilka som tillhör, vem som är vad och hur olika grupper agerar eller presterar. En implicit styrning som utgår från föreställningen om kompetenta subjekt vilka agerar, handlar och skapar sig själva inom sina möjlighetsvillkor.

Idén om en legitim plats för styrning

Lindensjö och Lundgren skildrar skolan ur ett historiskt perspektiv och menar att den blev nödvändig när produktion och reproduktion lösgjordes från varandra.²⁶ Den blev ett sätt att producera kunskaper och symboler som skapar mening, som i sin tur utvecklar och producerar samhället. Utbildningssystemets nytta blir det bärande motivet i den utbildningspolitiska styrningen. Men frågan om vad som ska produceras eller reproduceras är inte självklar och det ger upphov till olika val och strider om det rätta eller bästa. Politisk styrning av skolan förklaras vara en riksdagsmajoritets inflytande (eller försök till inflytande) över samhällsutvecklingen. Det vill säga, kollektivet har genom val överlämnat möjligheten och ansvaret till några att företräda kollektivet i frågor som är viktiga för det gemensamma. De menar att i stora drag finns olika verktyg för styrning: juridisk, ekonomisk eller ideologisk. Samt att det finns en legitim plats för styrning, en formuleringsarena även om det inte finns någon rak, oproblematiserad väg från formulering till realisering.²⁷

Vanliga frågor som ställs om makt och styrning handlar om naturen hos styrsystemet. Frågorna kan handla om vad som kan betraktas som en korrekt form för styrning och på vilka grunder rättigheter baseras. Enligt Tremain utgår dessa frågor från en juridisk idé om politisk makt och styrning.²⁸ I den juridiska idén kan makt och möjlighet att styra erövrats, tilldelas och överlämnas ungefär som en sak eller en vara. Hon menar att makt inte ett är ägande, inte våldsam eller förtryckande, utan är makt är handling och fungerar som bäst när den verkar i motstånd.²⁹ När den skapar och möjliggör subjekt som handlar. I stället för frågor om styrningen är korrekt eller legitim menar hon att frågorna borde handla om hur och med vilka medel.

Även Popkewitz och Brennan menar att talet om legitimitet förutsätter och skapar en bild av att någon/några äger och förfogar över möjligheten att härska, besluta eller bestämma över andra.³⁰ Legitimiteten förutsätter att någon fått tillstånd och acceptans av andra för att genomföra det som hon eller han har för avsikt att genomföra och att dessa andra rättar sig efter det-

²⁶ Lindensjö, B & Lundgren U. P (2000)

²⁷ Ibid.

²⁸ Tremain, S (2005)

²⁹ Se även Foucault, M (2004, 1976)

³⁰ Popkewitz, T & Brennan, M (1998)

ta. Författarna menar istället att styrning är mer subtil och mångskiftande, och utgår från ett tänkande om subjekt som införlivar samhällsnormer och värderingar så att subjektet förkroppsligar och **är** samhällsnormer och värderingar. Med den utgångspunkten befinner sig staten och politiska beslut inte i någon särställning eller har något friutrymme befriade från samhällsnormer och värderingar, de är en del av, bärare av och uttryck för dessa. Den legitima plats som det juridiska perspektivet inrymmer kan, ur ett governmentality perspektiv, förstås som en del av en politisk rationalitet.

Kivinen och Rinne beskriver politisk rationalitet som en idé eller en inställning, där staten ingår i idéen om möjligheten eller behovet av att övervaka, kontrollera, skapa ordning och tillrättalägga eller förändra.³¹ En idé inom vilken det är möjligt att skapa sätt att organisera och identifiera problem och lösningar. Staten kan ses som en symbolisk källa till makt för att organisera, stifta lagar och certifiera utbildning. Staten konstrueras som en garant som tilldelas auktoritet och därigenom möjlighet att organisera utbildning, samtidigt som diskursiva möjligheter definierar och avgränsar politiska initiativ och möjligheter.³²

Konstruktionen av medborgare

Något som återkommer i texter om styrning av skola och utbildning, oavsett perspektiv är att utbildning och skola ses som ett socialisationsinstrument, ett sätt att förändra och modernisera samhället och ett sätt att forma nationen och medborgaren. Larsén och Rydzén menar att syftet med Lunds universitet i första hand inte var utbildning i sig, utan ett redskap för att försvenska skåningar.³³ Genom utbildning, språket, svenska präster och kyrklig uppfostran skulle skåningar göras till svenskar.

Kyrkolivet och folkundervisningen stod i förgrunden. Svenskfödda präster skulle tillsättas när vakanser uppstod, svensk ritual skulle införas och språket under gudstjänsterna skulle naturligtvis vara svenska. Klockarna skulle lära ungdomen att läsa svenska. Till hjälp skulle de få svenska läseböcker och katekeser.³⁴

I betänkandet *Utbildningens dilemma Demokratiska ideal och andrafierande praxis* beskrivs utbildningssystemet som ett av de viktigaste instrumenten för att organisera samhället och ett sätt att skapa social sammanhållning och integration.³⁵ Utbildningens syfte är att förbereda för arbetslivet och att socialisera medborgaren. Utbildning ses som ett sätt att införliva ett vi och de

³¹ Kiwinen, O & Rinne, R (1998)

³² Ibid.

³³ Sydsvenska Dagbladet artikelserie under maj-juni 1981 *Hur Skåne blev svenskt*

³⁴ Larsén, S & Rydzén, I (2010) <http://www.scania.org/books/33bok/0303slir.htm>

³⁵ SOU 2006: 40

andra, till exempel de som är födda i ett annat land, eller av föräldrar av annat ursprung. Lindensjö och Lundgren menar att när de europeiska nationerna grundades användes utbildning för att skapa nationell identitet.³⁶

Enligt Lindblad och Popkewitz var projektet att skapa skolan en del av 1800-talets moderniseringsprojekt och handlade om att genom utbildning som med frälsningsberättelser (berättelser om en för alla bättre framtid) länka samman individen och nationen. Policydokument kan betraktas som nationella berättelser i vilka medborgaren och nationen konstrueras. Utbildning blir ett sätt att skapa goda medborgare och genom dessa ett starkare och bättre samhälle. Från den utgångspunkten kan styrning av skola och utbildning förstås vara av central betydelse för nationen.³⁷

Kowalczyk menar att skolans uppgift historiskt sett varit att producera medborgare.³⁸ I statliga utbildningspolicydokument skapas bilder av nationens särdrag, möjliga identiteter och medborgare. Utbildning blir en plats för att bevara och konstruera den nationella myten och den goda medborgaren. Murray som diskuterar frågan om utbildning, vilden och idioten menar att utbildning skapar bilden av den civiliserade medborgaren samtidigt som den är ett sätt att forma det civiliserade samhället.³⁹ I olika tider har man funderat över på vilket sätt det är möjligt att omforma eller utbilda vilden så att han passar eller blir lämplig för samhället. Enligt Murray finns en tro att socialt liv kräver och kan skapas med utbildning även om teorier och metoder varierar. Utbildning blir i det en process för att omvandla vilden eller barnet till en civiliserad människa.

Även Kivinen och Rinne utgår från att det i utbildningstanken finns en tro på utbildning som civiliseringsprocess alternativt socialisationsprocess och ett sätt att skapa en nation med särskilda karakteristika.⁴⁰ De menar att det finns en bärande idé i de skandinaviska utbildningspolicydokumenten som handlar om att ju mer utbildad en medborgare är, dess bättre medborgare och dess bättre för nationen. Det innebär att ju längre en individ kan behållas i utbildningssystemen dess bättre för nationen, samtidigt som utbildningssidan binder samman individen och nationen.

Dussel ser skolan som ett socialisationsinstrument och kallar verksamheten för en legaliserad och privilegierad socialisationsinstitution.⁴¹ Hon menar att skolan är ett av de mest effektiva instrumenten för att skapa politisk och moralisk ordning i samhället och ett sätt att uppmuntra ett visst politiskt beteende. Skolan kan förstås som ett sätt att skapa ett delat eller associerat liv, en plats för att skapa vanor som är centrala för det gemensamma livet.⁴²

³⁶ Lindensjö, B & Lundgren U. P (2000)

³⁷ Ibid.

³⁸ Kowalczyk, J (2006)

³⁹ Murray, K Simpson (2007)

⁴⁰ Kiwinen, O & Rinne, R (1998)

⁴¹ Dussel, I (2006)

⁴² Se även Andersson, B (2005, 1991) och konstruktionen av gemenskapen

Förändrad eller omdisponerad styrning

Enligt Pierre var decentralisering av skolan under 1990-talet ett vägsål i svensk skolpolitik.⁴³ En förändring som skapade en otydlig politisk styrning av skolan. Den otydliga styrningen förklaras dels bero på att ett större antal aktörer än tidigare formulerar mål och normer för skolarbetet, dels att styrdokumenterna i sig innehåller motsägelser. Läraren i den decentraliserade verksamheten förklaras ha fått större frihet att tillsammans med kollegor forma den pedagogiska verksamheten vilket också inneburit att de inte längre har ett tydligt regelverk att luta sig mot i specifika frågor. Förklaringar till den förändrade styrningen finns bland annat i statens problematiska finansiella läge och ekonomiskt resursstarka kommuner. Decentraliseringen innebar inte enbart ett överförande av huvudmannskapet från stat till kommun utan även en överföring av det finansiella ansvaret från staten till kommunerna. Andra förklaringar som framhålls är att staten inte längre kan detaljstyra skolan samt att samhället blivit allt mer heterogent och komplext och därför har kommunernas roll blivit allt viktigare.⁴⁴

Även Lundgren beskriver 1990-talet som ett decennium med skolhistoriens största förändringar av det svenska utbildningsväsendet.⁴⁵ Den förändrade styrningen förklaras vara en konsekvens av förändringar i omvärlden och av ett utvidgat utbildningsväsende. Omständigheter som påverkat och även försvårat den politiska styrningen är enligt Lundgren: regeringar utan egen majoritet, internationell ekonomi som begränsar nationellt handlande, ett allt starkare korporativt samhälle, samt målstyrda verksamheter som genomförs av människor med kompetens och hög utbildning och därför är svåra att styra. Den förändrade styrningen handlar om en förändring av utbildningsstyrning mot administration och organisation för att göra det möjligt att hantera omfattande system med stora olikheter.⁴⁶

Jarl och Kjellgren och Quennerstedt beskriver förändringar under de tre senaste decennierna i den politiska organisation som omger lärare.⁴⁷ Förändringar under 1990-talet beskrivs som *”/.../ så genomgripande att man brukar tala om ett systemskifte.”*⁴⁸ De menar att den viktigaste förändringen i den juridiska styrningen är dess ändrade karaktär. Den förändrade karaktären beskrivs som en övergång *från* relativt detaljerade styrdokument *till* styrdokument som beskriver vilka mål som skolan ska styra mot. En annan förändring som uppmärksammas är en förändring till att i ökande utsträckning betona kvalitet istället för rättsliga aspekter. Parallellt med detta har den ekonomiska styrningen blivit mindre detaljerad. I den övergången finns en

⁴³ Pierre, J (2007)

⁴⁴ Ibid.

⁴⁵ Lundgren U. P (2002)

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ Jarl, M & Kjellgren, H & Quennerstedt, A (2007)

⁴⁸ Ibid., s 24

tyngdpunktsförskjutning från juridisk till ideologisk styrning och ett överförande av ansvar för skolan till den lokala nivån.⁴⁹

Enligt Swyngedouw befinner sig nationalstaterna i en förändrad situation vad gäller möjligheterna att styra nationen.⁵⁰ Med utgångspunkt från ett resonemang om historiska och ideologiska skillnader i sättet att se på staten, marknaden och det civila samhället menar han att det nu råder en förvirring inom det politiska samhället. Under de senaste åren har ett stort antal studier försökt teoretiskt och empiriskt styrka uppkomsten av nya arrangemang som är verksamma i det han kallar för *governance outside and beyond the state*.

Governance - beyond-the-state refers in this context to the emergence, proliferation and active encouragement (by the state and international bodies like the European Union or the World Bank) of institutional arrangement of 'governing' which give a much greater role in policy-making, administration and implementation to private economic actors on the one hand and to parts of civil society on the other in self-managing what until recently was provided or organised by nation or local state.⁵¹

Enligt Swyngedouw har en tidigare styrning varit grundad på en hierarkisk top-down modell, med former för att fastställa regler och utöva makt. En styrning som fått sin legitimitet via sociala konventioner med delegering, ansvar och kontroll. Den nya ordningen består av aktörer som kommer från olika miljöer, med mål att påverka system och skapa åtgärder som syftar till att tillgodose egna intressen. Dessa rörliga modeller kretsar kring riskbedömningar och redovisningsregler som innebär att individerna själva tilldelas ansvar för verksamheterna och deras eventuella misslyckanden. Det innebär både en externalisering och en uppgradering av statens funktioner där nationalstaten delegerar regleringsåtgärder till högre nivåer som till exempel Europeiska Unionen; samt en nedgradering till lokala aktörer via delegering vilket leder till en ökad lokal differentiering. Detta skapar en omDispositionering av förhållandet mellan staten, det civila samhället och marknaden. Men det är inte ett förringande av den statliga suveräniteten utan en förskjutning från formella till informella metoder för regeringens styrning.⁵²

Lindblad och Popkewitz talar om en förflyttad styrning. De menar att vi befinner oss i en situation där kulturella och ekonomiska förhållanden samt statens reglerade funktion håller på att förändras. Dessa förändringar benämns av många som det ”*postmoderna*”, ”*kris i moderniteten*” eller ”*high modern*”.⁵³ Men enligt dem är det en omformulering av relationen mellan stat och medborgare snarare än en kris. De ser två parallella diskurser. Den ena handlar om staten, ekonomin och medborgaren i ett partnerskap; den andra

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ Swyngedouw, E (2005)

⁵¹ Ibid., s 1992 (parentes i originalet)

⁵² Ibid.

⁵³ Lindblad, S & Popkewitz, T (2000)

om en pakt mellan medborgaren och staten för att tillhandahålla ”*The Public Good*”. I båda synsätten finns olika sätt att tänka om styrning. Pakten handlar om ett antagande om att staten har skyldighet att skydda och säkra välfärd och utbildning för medborgaren. Partnerskapet är relaterat till liberalism med ett större förtroende för marknadskrafter och det civila samhället. De olika synsätten förklaras ofta som skillnader i statens välfärdsolitik, men de ser pakten och partnerskapet som samtidigt konstruktioner. I partnerskapet är det pakten som förkroppsligar statens kollektiva skyldighet som uttrycks i berättelser om en ny skola, ny läroplan och verkar styrande av de värderingar som organiserar exempelvis föräldrars eller organisationers arbete i partnerskapet. Den övergripande bilden är att den utbildningspolitiska styrningen har genomgått en förändring. Lindblad och Popkewitz beskriver det som: ”*Such changes are often described as a transition from a system of steering from behind towards a system of steering by means of goals and results.*”⁵⁴ De frågar sig om det finns någon betydande skillnad mellan det som de benämner som ”top down” och en styrning via mål och resultat. Den förändring som de menar är möjlig att se är att ansvar och skuld flyttats till nivåer längre ner på skalan.

Utvärdering och kunskapsproduktion

I anslutning till diskussioner om förändring av utbildningspolitisk styrning framhålls utvärdering som central i mål- och resultatstyrda verksamheter. Enligt Vedung handlar utvärdering om en efterhandsbedömning av resultat som antas påverka verksamheternas praktiska handlingar.⁵⁵ Han menar att:

Ingenjörsmodellen för användning av utvärdering – uppfattad som ett ideal att sträva efter – har varit en mäktig drivkraft bakom uppkomsten av föreställningen att utvärdering kan vara ett sätt att tygla politiska demoner och göra staten rationell.⁵⁶

I ingenjörsmodellen finns en föreställning om det möjliga med en rationell kunskapsöverföring till det politiska fältet. Vedung menar att ingenjörsmodellen utgår från att det finns en klar problemuppfattning samt entydiga och klara mål. Men utvärdering kan användas till att legitimera och rättfärdiga beslut som redan är tagna eller dölja maktkonflikter. Utvärdering blir då inte en fråga om att tillgodose ett kunskaps- och sanningsintresse, utan om politik i syfte att befästa intagna positioner och undergräva motståndarnas.⁵⁷

⁵⁴ Lindblad, S & Popkewitz, T (2001), s 9

⁵⁵ Vedung, E (2003)

⁵⁶ Ibid., s 28 Ingenjörsmodellen tolkas som en teori om hur samspelet mellan politik, administration och utvärderingsforskning går till i svensk politik.

⁵⁷ Ibid.

Pettersson och Wallin menar att utvärdering är en form av maktutövning.⁵⁸ Enligt dem har staten ett utvärderingsansvar och i det utvärderingsansvaret ingår att påverka agendan och samtalets innehåll. Utvärdering som informativt styrmedel, styr enligt dem på två sätt, dels genom det som förmedlas och dels genom det sätt, som det förmedlas på. Att utvärdera skolan i någon total bemärkelse är inte möjlig, det handlar alltså om att välja problem, tillvägagångssätt och tolkningar. Dessa val skapar förutsättningar för kunskaper inom vissa områden och på vissa sätt. Kunskaper som i sin tur påverkar agendan och samtalet om skolan.⁵⁹

Rombach och Sahlin-Andersson beskriver utvärdering inom offentlig sektor som något som växte fram under 1960- och 70-talen och att det som ord är relativt nytt.⁶⁰ De placerar utvärdering i fyra tider, kallade för fyra generationer, med olika agendor och olika tillvägagångssätt. Den första generationen är den mätningorienterade, ett tekniskt oproblematiserat sätt att ta fram mätinstrument som kan svara på frågor som beställaren vill ha svar på. Den andra generationen av utvärderingar arbetar med måluppfyllelse och kallas reformkopplade utvärderingar. Syftet är att mäta måluppfyllelse. Det kan gälla andelen studerande som rekryterats från olika socialgrupper eller hur väl man lyckats med att förändra könsfördelningen inom utbildningar. Den tredje generationen kallas den bedömningsorienterade där utvärderare agerar som domare. Där ingår bland annat att beskriva och bedöma om målen överhuvudtaget är rätt satta. I dessa finns en stark tro på den oberoende granskningen, där utvärderaren ses som objektiv och som garanti för objektivitet står forskningen. Den fjärde generationen beskrivs som den perspektivberoende. I den är det viktigt att identifiera intressenter så att de olika intressenternas perspektiv blir synliga. De ser ett släktskap mellan utvärdering och forskning i det att de är tillbakablickande, förklarande, tillrättaliggande och problematiserar erfarenheter samt innehåller en ambition att lära sig något inför framtiden.⁶¹

Dahlberg, Moss och Pence menar att försöken att utvärdera och mäta kvalitet reducerar filosofiska värdefrågor till tekniska och administrativa problem.⁶² I tanken om att utvärdera kvalitet finns ett sökande efter en absolut, objektiv och generaliserbar produktstandard. En standard som definieras i allmängiltiga kriterier och berättar om hur man bör vara, göra och bli. Kunskapsproduktion kan enligt dem förstås som en produkt av disciplinär makt och ett instrument för disciplinär makt.⁶³ Med disciplinär makt menas en makt som uppnår sitt mål genom att subjekt internaliserar makt och styr sig själv i enlighet med det som frågas efter.

⁵⁸ Pettersson, S & Wallin, E (2003)

⁵⁹ Ibid.

⁶⁰ Rombach, B & Sahlin-Andersson, K (2003) som nyord 1959

⁶¹ Ibid.

⁶² Dahlberg, G, Moss, P & Pence, A (2006)

⁶³ Ibid.

Hultqvist och Petersson argumenterar för att kunskap befinner sig i ett inre förhållande till en politisk rationalitet och att kunskap är en central mekanism genom vilken den politiska rationaliteten iscensätter sig själv som handling och praktik.⁶⁴ Kunskap om det som ska styras är en förutsättning för att styra, samtidigt som kunskapsproduktionen inte är något per se som kan finnas utanför den politiska rationalitet inom vilket vetandebehov och vetandeproduktion konstrueras. De menar att vetandet hänvisar till och skapar egenskaper hos det som ska styras och på samma gång skapas vetandeunderlag för styrning. Kunskap kan aldrig vara bara kunskap, det är alltid en politisk handling som ingår i själva konstitueringen av subjekt.⁶⁵ Utvärdering, utredning, översyn och tillvägagångssätt vad gäller kunskapsproduktion och kunskapsbehoven kan då förstås som ett uttryck för politisk rationalitet och diskursiva sanningsregimer.

Framtid

Inledningsvis kopplades viljan att styra samman med 1700-talet som en tid när den religiösa tron förlorade mark och framtiden låg öppen med krav på och möjlighet att välja väg;⁶⁶ alternativt en omvandling från det ödesbestämda till kontinuitet och från tillfällighet till mening.⁶⁷ Frågan om framtiden kan även ses som en av de eviga frågorna. Asplund hänvisar bland annat till Platon, Oraklet i Delfi och Gamla testamentets profeter.⁶⁸ Gammeltestetets domedagsprofeter kan ses som föregångare till dagens katastroflobbyister till skillnad från oraklet i Delfi som förutom att det var en kvinna, grundade sin verksamhet på gudomlig besatthet. I antiken kunde framtiden i någon mening betraktas som färdig även om den ännu inte infunnit sig. Framtiden under upplysningstiden handlar enligt Asplund om att människor lämnade de metafysiska argumenten och började se på framtiden på ett mer teknokratiskt sätt. I dag ses framtiden mer som ett projekt, där människorna själva utformar den, med hjälp av sina visioner och sitt handlande.⁶⁹ Även om framtiden inte kan vara fullständigt vetbar och formbar så finns ett behov av och vissa möjligheter att förutse och skapa den. Institutet för framtidsstudier är ett exempel på en verksamhet som bygger på tanken om möjligheten och behovet av att göra framåtblickande studier för att öka långsiktigheten i statsförvaltningens arbete.⁷⁰ Ett exempel på en sådan framtidsrapport är Rauch som skriver att:

⁶⁴ Hultqvist, K & Petersson, K (1995)

⁶⁵ Ibid.

⁶⁶ Therborn, G (1991)

⁶⁷ Andersson, B (2005, 1991)

⁶⁸ Asplund, J (1979)

⁶⁹ Florin, C & Lundqvist, T (2003)

⁷⁰ Andersson, J (2003): Framtidsstudier (futuresology) som forskningsfält uppstod i Sverige under 1960-talet. 1972 inrättades sekretariatet för framtidsstudier, i dag Institutet för framtidsstudier.

Sammanfattningsvis kan man säga att statsvetenskapliga institutionella framtidsperspektiv ger oss insikter om möjligheten till och villkoren för framtida politiska reformer. Dessa kunskaper är inte bara av akademisk nytta, utan kan också användas av politiska beslutsfattare för att skapa gynnsamma villkor för sina reformförehavanden.⁷¹

Simons och Masschelein funderar inte över om framtid är vetbar, möjlig att förutsäga, planera eller att skapa via reformer eller politiska beslut.⁷² Policydokument befinner sig i nuet och berättar om visioner och intentioner för framtiden och framställer och visar bilder av framtida krav, behov, möjligheter och risker. Dagens visioner och framtidsbilder handlar om invånare i ett framtida lärande samhälle.⁷³ Talet om framtiden som ett lärande samhälle skapar då särskilda sätt att tänka och tala om oss själva och andra. Bilder av och berättelser om framtiden, skapar och innehåller teknologier som vägleder och skapar särskilda subjekt. Enligt Hultqvist finns inte framtiden någonsans bortom nuet, utan framtiden är en konstruktion i nuet.⁷⁴ Men eftersom handlingar och människor är förenade med varandra i denna konstruktion så skapas reella effekter. Framtidsbilder kan ur det perspektivet förstås som en teknologisk resurs för att tänka om hur olika aspekter av livet kan påverkas och styras. En teknologi som skapar och möjliggör vissa sorters subjekt.

Även Tuschling och Engemann hävdar att konstruktionen av framtiden är en teknologisk resurs och att dagens tal om livslångt lärande är en teknologi som skapar en särskild sorts subjekt.⁷⁵ Enligt dem är talet om en framtid som kräver ett livslångt lärande ett av EU: s mest betydelsefulla projekt som handlar om att förena och integrera 25 populationer i en ny population. Framtidens behov av ett livslångt lärande blir då både en fråga om att skapa subjekt, med särskilda sätt att vara och bete sig och en teknologi för att skapa en gemenskap.

Att studera styrning

Grovt sett finns två övergripande perspektiv för att studera styrning. Perspektiven utgår från grundantaganden vilka skapar olika sätt att förstå och studera styrning. Med det juridiska perspektivet är det möjligt att utreda och bedöma styrning som framgångsrik eller mindre framgångsrik, givet en önskan om exempelvis social förändring. Myndigheter, decentralisering, programstyrning eller mål- och resultatstyrning blir till centrala begrepp. Det är möjligt att studera eventuella förhandlingar och kompromisser som föregår

⁷¹ Rauch, D (2008), s 155

⁷² Simons, M & Masschelein, J (2006)

⁷³ Ibid.

⁷⁴ Hultqvist, K (2006)

⁷⁵ Tuschling, A & Engemann, C (2006)

reformer och identifiera olika aktörer utrustade med namn eller partitillhörighet som med större eller mindre framgång lyckats få sina områden prioriterade. Det kan handla om att undersöka olika partipolitiska viljeyttringar, identifiera olika ideologier eller utreda frågor rörande majoritets-, minoritetsregeringar eller vilka som har makten över dagordning och formuleringsarenan. Utgångspunkten skapar möjlighet att diskutera, kritisera eller ge förslag till alternativa lösningar. Genomgående i det juridiska perspektivet studeras storheter som staten, det offentliga, marknaden, civilsamhället, medborgare och individer som påverkar eller konkurrerar om den samhälleliga styrningen.⁷⁶ Enligt Pierre var 1990-talet ett vägskafl i svensk skolpolitik, i bemärkelsen att staten inte längre kunde detaljstyra skolan.⁷⁷ Lundgren menar att 1990-talet var ett decennium med skolhistoriens största förändringar med inre och yttre förhållanden som påverkat och försvårat den politiska styrningen av skola och utbildning.⁷⁸ Kunskapsintresset i studierna tar sin utgångspunkt i staten som en legitim plats för styrning, en stat som kan, eller borde förfoga över möjligheten att styra. Analysen berättar att staten har fått allt svårare att styra skolan och om förändringar som kan betraktas som orsaker till dessa svårigheter. Förklaringar till statens problem handlar bland annat om att ett större antal aktörer formulerar mål för skolan, staten är därför inte ensam agent på formuleringsarenan. Regeringar utan egen majoritet, som utgår från val och strider med utgångspunkt från politiska och ideologiska ställningstaganden. Utgångspunkten för problemet med ett otydligt regelverk är att staten inte formulerat regler på ett sådant sätt att de är möjliga att följa dem på ett adekvat sätt. En internationell ekonomi som begränsar nationellt handlande, utgår från ett avgränsat territorium, en nation med vidhängande befolkning. Ur ett juridiskt perspektiv finns nationen där och staten som en legitim plats för att styra över den.

En annan utgångspunkt är att staten eller nationen inte finns som en självklarhet. För att det ska vara möjligt att tänka styrning måste det konstrueras något att styra över en nation, ett territorium, en befolkning, samtidigt som konstruktionen av det som ska styras är en styrning i sig.⁷⁹ Kunskapsintresset handlar då om en styrning som inte är uttalad men ändå styr hur människor tänker och ser på sig själva. I Swyngedouw, Lindblad och Popkewitz handlar kunskapsintresset om staten, individen, medborgaren och marknaden som funktion.⁸⁰ Utgångspunkten är att staten som funktion inte är given. Staten, medborgaren och individen kan ha eller tilldelas olika funktioner och relationer. Swyngedouw ser i sin analys att förhållandet mellan staten, det civila samhället och marknaden omdisponerats och att individen tilldelas

⁷⁶ För en mer ingående diskussion angående privat, offentligt och civilsamhället se t.ex. Lindberg, M (2006)

⁷⁷ Pierre, J (2007)

⁷⁸ Lundgren U. P (2002)

⁷⁹ Anderson, B (2005, 1991)

⁸⁰ Swyngedouw, E (2005), Lindblad, S & Popkewitz, T (2000)

ansvar för verksamheterna. I Lindblad och Popkewitz analys presenteras det som en omformulering av relationen mellan stat och medborgare.⁸¹

Ur ett juridiskt perspektiv ses framtidsstudier en möjlighet att öka långsiktigheten i statsförvaltningens arbete.⁸² Kunskap ses som ett medel och kunskapsintresset handlar om möjliga framtida scenarier för att påverka och utforma den. Även i utvärdering finns ett framtidsintresse i ambitionen att lära sig något för framtiden genom tillbakablick på tidigare erfarenheter. Kunskap är något för sig, som kan användas av till exempel staten, som ett medel för att påverka agendan och samtalen i skolan. Ur ett governmentality perspektiv är kunskap inte något i sig, som kan ägas eller användas av någon specifik, den är en del av en politisk rationalitet inom vilket vetandebehov och vetandeproduktion konstrueras. Intresset kan då riktas mot möjliga problem, kunskapsbehov och tillvägagångssätt i till exempel utvärdering. I det juridiska perspektivet är framtid något som styrning riktar sig mot och historien något att ta avstamp i och eventuellt jämföra sig med. Ur ett governmentality perspektiv är konstruktioner av framtid och historia en teknologisk resurs som konstruerar subjekt, och individens möjlighet att konstruera sig själv som ett särskilt subjekt. Kunskapsintresset i perspektiven är olika och val av perspektiv skapar möjlighet till olika frågor.

Governmentality finns i ett fält av studier vars analysverktyg utgår från Foucaults idéer. Fältet exemplifieras med några studier som representerar inriktningar som föreliggande studie kan betraktas som en del av. En av de första publikationerna där Foucault analysverktyg används i ett utbildnings-sammanhang var *Foucault and Education: Disciplin and Knowledge*.⁸³ Avhandlingen *Förskolebarnet En konstruktion för gemenskapen och den individuella frigörelsen* är ett annat exempel.⁸⁴ Efter dessa följde flera studier där Foucaults idéer kom till användning i utbildningsforskning. Uppgiften i *Förskolebarnet* var att genom barnbilden i officiella och statliga program få perspektiv svenska förskoleprogram.⁸⁵ Avhandlingen följer barnbilden i form av punktvisa nedslag i ett urval av program från *Barnträdgården* till *Barnstugeutredningen*. Förutom officiella dokumenten används tidskrift *Barnträdgården*, en tidskrift som innehåller diskussioner från filosofiska och pedagogiska problem till mer vardagsnära praktiska frågor. Kort kan man säga att studien visar hur Gud, Kungen och nationen ersätts av vetenskap, folkhemmet och socialpolitik där programmen vilar mot två fundament familjen och barnet.

Kriminalpolitiskens väsen är en studie som behandlar politik och hur politik bedrivs.⁸⁶ Undersökningsobjektet i studien är hur den förda politiken motiveras, legitimeras och rationaliseras. Det empiriska materialet består i

⁸¹ Lindblad, S & Popkewitz, T (2000)

⁸² Rauch, D (2008)

⁸³ Ball, S J. (red.)(1990)

⁸⁴ Hultqvist, K (1990)

⁸⁵ Hultqvist, K (1990)

⁸⁶ Andersson, R (2002)

huvudsak av justitiedepartementets bilagor till budgetpropositioner samt debattidskrifter under perioden 1960-2000. Studien utgår från att Sverige och svensk rätt är historiska konstruktioner innehållande val av strategier och kunskap. En central motor verkar vara kriminalvetenskapernas och politikens behov av att legitimera och rationalisera sin existens. Politik och vetenskap bygger på och genererar varandra genom att definiera de områden inom vilka de verkar. Kriminalpolitikens rationalitet och legitimitet utgår från att genom riktig kunskap kan en riktigt utformad kriminalpolitik göra det bästa för samhället. I studien förstås vetenskapen som en praktik bland andra praktiker, inte som en upphöjd verksamhet. Detta skapar en möjlighet att problematisera vetenskaplig kunskap och se den i ett sammanhang av andra praktiker i samhället. I studien diskuteras kriminalpolitiken i ett sammanhang av brottslighetens betydelse för att styra och ordna ett så kallat normalt liv.

Edwards och Nicoll's studie är ett exempel på en studie där intresset riktar sig mot hur nätverk och arbetsplatser mobiliseras i en ambition att styra.⁸⁷ I studien visas hur ett fält, eller det studerade fältet finns i samhället i stort. De utgår från ett tänkande om kunskap och makt i en relation. De ser en relation mellan den pedagogiska praktiken, utbildning och särskilda regimer för sanning. Socialt arbete ges som ett exempel på hur kunskaper om och för socialt arbete inte enbart är en förutsättning för det sociala arbetet, utan också förutsättningen för hur socialarbetare är. Människor blir subjekt i särskilda yrken och yrkesorienterade sanningsregimer. Regimer för sanning som inte enbart finns i det pedagogiska fältet, utan i hela det sociala fältet. Governmentality kan enligt dem inte vara en fråga om att analysera mikro eller makromakt, det finns i en samtidighet.⁸⁸

Petersson, Olsson, Popkewitz och Hultqvist ser i governmentality en möjlighet att analysera styrning av självet, det lokala, staten och nationen i en samtidighet.⁸⁹ Syftet är att problematisera nutidens pedagogiska tänkande och synliggöra hur detta spelar in, inte bara i utbildningssystemet utan i sociala praktiker och diskurser som traditionell mening inte betraktas som pedagogiska. Empirin hämtas från lärarutbildning, folkhälsoarbete och brottsförebyggande arbete. I studien betraktas historien och framtiden som samtida teknologier och mobiliseringsstrategier för att möta problem som föreställs kunna visa sig i samtiden och framtiden. Studien kan placeras i ett fält där intresset är riktat mot förändring eller omformulering av relationen mellan stat och medborgare, kunskap/makt problematiken och subjektskonstruktioner.

I Kowalczyk studie är fokus inkludering/exkludering, medborgare – icke medborgare och skolans roll för att förena de som hon menar är konstruerade dikotomier som att tillhöra eller inte tillhöra.⁹⁰ Hennes intresse är riktat mot

⁸⁷ Edwards, R & Nicoll, K (2004)

⁸⁸ Ibid.

⁸⁹ Petersson, K, Olsson, U, Popkewitz, T, Hultqvist, K (2007)

⁹⁰ Kowalczyk, J (2006)

konstruktionen av medborgaren och sociala praktiker som både skapar och upprätthåller myten av att tillhöra en plats och idén om nationen som en gemenskap. Det empiriska materialet är italiensk utbildningspolicy dokument. Hon synliggör det bubbla i det att dokumenten både konstruerar medborgare och dem som inte tillhör i en samtidighet. I främjandet av en interkulturell dialog och statistisk kartläggning av demografisk utveckling vidmakthålls och återskapas bilden av det nationella och den nationella myten.

Ett sista exempel på en studie inom fältet är *Fängelset och den liberala fantasin* som är en studie av förändring av svensk kriminalvård.⁹¹ Det empiriska materialet består av betänkanden, programskrifter, pedagogiska påverkansprogram, kriminalvårdens eget material som till exempel informations och presentationsmaterial, samt intervjuer med personal och administratörer. Delar av studien är exempel på en nutidshistorisk eller en genealogisk analys, där aktuella händelser och fenomen belyses genom att se ett släktskap med företeelser och händelser från andra tiden och i andra kontext. I studien visas hur inkquisition och det kristna förhållningsprogrammets bikt och bekännelseceremonier finns närvarande i nutida kognitiva och andra påverkansprogram om än i andra ord.⁹² Inte som återkomst utan som iscensättningar som både skapar förändringar och innehåller likheter.

Föreliggande studie kan ses som en del av det fält som ovanstående studier representerar. Inte med en ambition att återskapa eller belägga, utan som ett bidrag inom traditionen.

⁹¹ Petersson, K (2003)

⁹² Se även Beronius, M (1994)

Kapitel 2 Studieobjekt, syfte och val av empiri

I historieskrivningar om sätt att styra utbildning beskrivs en förändring och en utveckling av den utbildningspolitiska styrningen.⁹³ Beskrivningarna berättar om en styrning som lämnats till förmån för en annan och utgår från en explicit styrning i form av lagar, regler och förordningstexter samt hur och på vilket sätt de förändrats. Det givna är förändring, vilket inte bara berättar om viktiga historiska händelser och framtida krav utan också vad som kan betraktas som förändring. På samma gång skapas bilder av vad som förändrats, på vilket sätt och varför.

I ett governmentality perspektiv kan intresset riktas mot vad framtidens och historieberättelser gör och vilka effekter det får, med frågor om individens möjlighet att konstruera sig själv som ett särskilt subjekt. Det utgår från ett antagande om att föreställningar om individen och hennes kapaciteter är en del av styrningen och att dessa formar vissa beteenden.⁹⁴ Med en historieskrivning om en förändring av den utbildningspolitiska styrningen skulle det då vara möjligt att ställa sig frågan om föreställningar om individens kapaciteter successivt förändrats och utvecklats? Avhandlingens övergripande syfte är att problematisera talet om förändring och utveckling av den utbildningspolitiska styrningen. Detta genom att ställa frågor om eventuella förändringar i föreställningar om det subjekt som skall styras.

Studieobjektet är styrning, subjektskonstruktioner och tekniker för styrning i texter om utbildning. Jag betraktar konstruktioner av framtid, gemenskap och historia som teknologiska resurser som möjliggör och inom vilka det ingår tekniker.⁹⁵ Frågorna handlar om möjliga subjektskonstruktioner i berättelser om utbildning, framtid, gemenskap och historia. Vilka bilder av framtid, gemenskap och historien skapar det sammanhang inom vilket argument för förändring konstrueras? Samt vilka tekniker vänder sig mot individen på ett mer direkt sätt för att stödja hennes möjligheter att konstruera sig själv som ett särskilt subjekt.

Om man betraktar utbildningssystemet som ett sätt att organisera samhället och att forma medborgare och förstår styrningen av detta som förkroppsligat i skola och utbildning är lärarutbildningen ett passande studieobjekt. Samtal om lärarutbildning pågår i ett flertal av samhällets utbildningsverk-

⁹³ Se t.ex. Blidberg, K (1997), Lindberg, O (2002), Nyttell, H (2006), Karlsson Vestman, O & Andersson I. M (2007)

⁹⁴ Rose, N (1999)

⁹⁵ Tekniker för styrning behandlas i kap 3

sambeter i en samtidighet. Lärarutbildning verkställs i högskolan med en uppgift att utbilda aktörer som skall verka i förskola, grundskola, gymnasieskola och vuxenutbildning. Jag har valt att göra nedslag i texter om lärarutbildning och utbildning från det sena 1970-talet, 1990-talets mitt och det tidiga 2000-talet.

Positionering

De frågor jag ställer innebär att jag placerar mig i en tradition som tar sin utgångspunkt i de analysverktyg som tillskrivs Foucault.⁹⁶ Baker har undersökt hur och med vilka anspråk Foucaults namn och perspektiv använts i engelskspråkig utbildningsvetenskaplig forskning.⁹⁷ Hon ser en ökad användning under den senare delen av 1990-talet. Även Nilsson, vars intresse är riktat mot den historiska forskningen, ser ett ökat användande under 1990-talet.⁹⁸ Det första numret av tidskriften *Foucault studies* kom i december 2004.⁹⁹ Foucault som namn och perspektiv och det tänkande som förknippas med detta kan förstås som en relativt ny företeelse i svensk och engelskspråkig forskning. En förklaring till det ökade intresset är bland annat att det under 1990-talet började finnas översättningar av hans texter. En annan skulle kunna vara att det under senare delen av 1900-talet skapades och formades alternativa sätt att se på och förhålla sig till forskningsstrategier där Foucaults tänkande bara är ett sätt att utveckla ett tänkande kring diskurs.¹⁰⁰ Trots den korta tid som Foucaults namn och perspektiv använts så finns det forskning och forskare som etablerat sig och skapat alternativa berättelser till de gängse och etablerade. Det har skapats alternativa berättelser om den styrning som finns i bilder av barn, hälsa, kriminalvård, bostadspolitik, sexualitet, socialtjänst samt olika sätt att se på och förstå den styrning som finns i det livslånga lärandet och Curriculum Vitae.¹⁰¹

Baker och Nilsson har båda undersökt i vilka sammanhang och med vilka anspråk, som Foucaults namn används. Forskningen grupperas som tillhörande olika fack som till exempel diskursanalytiskt eller maktteoretiskt tänkande.¹⁰² Placeringen av en studie i förhållande till andra, är en del av och ingår i den vetenskapliga diskursens behov av att positionera studier för att skapa ordning genom att konstruera likheter och skillnader mellan dem. Placeringen av en studie kan förstås som en effekt av vad vi letar efter. Perspek-

⁹⁶ För en presentation av Foucaults samlade arbete se t.ex. Rabinow, P & Rose, N (2003)

⁹⁷ Baker, B (2007)

⁹⁸ Nilsson, R (2007)

⁹⁹ www.foucault-studies.com

¹⁰⁰ För att nämna några Ricœur, P (1913 - 2005), Rorty, R (1931–2007) och Habermas, J (1929) som har ett utrymme inom den pedagogiska forskningsvärlden och som kan förknippas med tänkande kring diskurs, språk och politik.

¹⁰¹ Hultqvist, K (1990), Olsson, U (1997), Petersson, K (2003), Lövgren, S (2002), Sandström, B (2001), Fahlgren, S (1999), Fejes, A (2006a), Krejsler, J (2005)

¹⁰² Baker, B (2007), Nilsson, R (2007)

tivet och dess verktyg befinner sig, som jag ser det, i en inordning i det etablerade.

Nilsson, som ser ett ökat intresse för Foucaults tankar, menar att det kan finnas en fara i att dessa används slentrianmässigt och en risk för att det avtrubbas och det radikala försvinner.¹⁰³ Han frågar sig vilken Foucault som historikerna använder sig av och påpekar att det även i Foucaults texter kan finnas flera. Det är alltså möjligt att fråga om det finns en ”sann” Foucault, om det i texterna finns ett visst sätt som är sannare, och om någon hittat detta och klarlagt principerna. Det blir då en fråga om att göra rätt och inte en fråga om hur det kan komma sig att det framställs som det rätta. Jag menar att det runt perspektivet finns en rörelse och ett sökande efter det sanna, samtidigt som det finns en fara i att det blir ”för” väletablerat och styrande för möjligheten att skapa alternativa berättelser.

Enligt Nilsson är det möjligt att med Foucaults tänkande som grund förskjuta gränsen för det möjliga.¹⁰⁴ Att skapa alternativa sätt att betrakta händelser och verksamheter kan rucka på gränser, men om alternativen etableras så upphör de att vara alternativ. Ett numer relativt väletablerat sätt att analysera och tala om subjekt är konstruktionen av ett autonomt, självstyrande subjekt.¹⁰⁵ Det autonoma, självstyrande subjektet återfinns i ett flertal studier exempelvis i berättelsen om det livslånga lärandet.¹⁰⁶ Vad autonomi och självstyrande innebär varierar och har olika betydelse i olika sammanhang, det är därför inte möjligt att säga att det enbart finns en variant av självstyrande, autonoma subjekt.

Konstruktioner av det autonoma och självstyrande subjektet förknippas i stor utsträckning med liberalismen. Själva ordet liberal är en beteckning på en person som är öppen, tolerant och som har en välvillig attityd till reformer. En vanlig bild av liberalism är att se det som en politisk ideologi som sätter den enskilda individens valfrihet och frihet från tvång i centrum.¹⁰⁷ Ett annat sätt att se det är att förstå det som ett begrepp som inte har någon inneböende mening utan att det får mening genom det sätt som det kommer till uttryck. En stor del av den forskning som producerats kring styrning i Foucaults namn berör på ett eller annat sätt liberalism. Där betraktas det som en formel för maktutövning, en politisk rationalitet snarare än en politisk ideologi. Det förstås då som en styrningsrationalitet som inom diskursen innehåller sätt att identifiera problem, skapa motiveringar och specifika former av styrning.¹⁰⁸ Liberalism som styrningsform är inte givet lika i olika diskursiva sammanhang. Vad individens frihet från tvång innebär, vad det innebär att vara tolerant, öppen eller fri finns alltid i förhållande till någon form av nor-

¹⁰³ Nilsson, R (2007)

¹⁰⁴ Ibid.

¹⁰⁵ Se t.ex. Rose, N (1999)

¹⁰⁶ Simons, M & Masschelein, J (2006)

¹⁰⁷ Se t.ex. Halldenus, L (2006) som för en diskussion kring liberalism, ideologi och filosofi.

¹⁰⁸ Se t.ex. Kaveh, S (2007), Rose, N (1999)

malitet. Det finns som jag ser det inte någon enda eller självklar konstruktion av subjektet i det som hänförs till liberalism.¹⁰⁹

Foucaults namn och texter har som nämnts fått ett ökat inflytande i den engelskspråkiga forskningsvärlden i samband med översättningar. Översättningar kan uppfattas både som ett problem och en möjlighet, det beror på hur man ser på eller tänker om ”renlärighet”. Samtidigt som en text översätts tolkas den, ord och begrepp fylls med innebörder som kanske i den tid och den diskursiva kontext översättningen sker har andra konnotationer. Om det är ett problem eller en möjlighet ligger i betraktarens ögon. Det innebär inte ett misstroende till översättarens förmåga eller kompetens att förstå och översätta texter i sitt sammanhang, utan mer att det ligger i sakens natur: språk rör sig. Det är en del av diskursen att språket laddas med olika konnotationer, diskurser rör sig, förändras oregelbundet, oplanerat och utan någon medveten avsikt. Men det innebär, att översättare och översättningar i olika diskurser kan översätta verk och ladda ord och begrepp på olika sätt. Om det inte var så att översättningar går ur tiden, skulle det inte finnas någon anledning till nyöversättningar! Därför tänker jag mig, att det inte finns någon ”sann” brukare av Foucault. Varje brukare använder texter i en kontext och inom givna diskursiva ramar för eget bruk.

Val av empiri

Med svensk lärarutbildning som exempel avser jag att problematisera historieskrivningen om en successiv utveckling och förändring av den utbildningspolitiska styrningen.¹¹⁰ När det gäller forskning om lärarutbildning är tillgången så omfattande att den i det närmaste oöverblickbar.¹¹¹ Ett utmärkande drag är dock att det finns ett stort antal studier som studerat reformverksamheten och förändringar i policy och utredningsdokument.¹¹² Pedagogikforskare har deltagit och deltar i både förarbeten till reformer och (be) skriver reformernas historia.¹¹³ Även i de Foucaultinspirerade studierna an-

¹⁰⁹ Se t.ex. Kevah, S (2006)

¹¹⁰ Ett urval av internationella studier inom området med fokus på en nation är bl.a. Simons, M & Kelchtermans, G (2006) med Flandern Belgien i fokus; Jones, P & West, E (2009) med USA i fokus; Chan La, K & Grossman, D (2008) med Hong Kong i fokus; Zeichner, K & Ndimand, B (2008) med USA och Namibia i fokus; Lapostolle, G & Chevaillier, T (2008) med Frankrike i fokus.

¹¹¹ En sökning i Libris den 9/1-03 gav 3296 träffar, en sökning i ERIC vid samma tidpunkt gav 64590 träffar. Intressant att notera är att en sökning i Libris 12/8-10 gav 4968 träffar och en sökning i ERIC gav 80229 Published Works, en ökning med 15639 sökbara artiklar som inte enbart kan förklaras med förfinade sökmotorer eller för breda sökord. En sökning på teacher education and Foucault i ERIC vid i samma tillfälle 31 träffar.

¹¹² För att nämna några över tid: Skog-Östlin, K (1984), Florin, C (1987), Falk, E (1999), Morberg, Å (1999), Lindberg O (2002), Hedlin, M (2009), Eriksson, A (2009), Krantz, J (2009)

¹¹³ För att nämna några Dahllöf, U (1971), Marklund, S (1980, 1982), Husén, T (1988), Lindensjö, B & Lundgren, U. P (2000). Den föreliggande studien har till viss pedagogisk forskning och utvecklingsarbete som empirisk material.

vänds i stor utsträckning policy och utredningstexter som behandlar utbildning, hälsa, bostadspolitik, sexualitet, socialtjänsten, bibliotek och kriminalvård.¹¹⁴ Erlandsson är ett exempel som utgår från skrivningar i policydokument men analyserar Schöns *Educating the Reflective Practitioner*.¹¹⁵ Andra exempel på studier som inte har policy och utredningstexter som sin huvudsakliga empiri är Hultqvist som studerat Linné och Jansdotter som bland annat studerar frälsningsarmén.¹¹⁶ Återkommande är dock att oavsett om det är policy och utredningstexter som studeras så återkommer analys av styrning och möjliga subjektstruktioner.

Denna studie baseras på dokument som producerats med olika syften a) dokument som behandlar förändrad styrning av den verksamhet där lärare utbildas b) dokument med en uppgift att se över, utvärdera och granska lärarutbildning c) texter från lärar- och utbildningskollektivet som är riktade mot lärar- och utbildningskollektivet i det offentliga samtalet.

En första typ av empiriskt material är propositioner. Propositioner betraktas i denna studie som en praktik (handling) och en text. Praktiken och texten arbetar och produceras enligt ett givet schema. Aktiviteten iscensätts som ett direktiv formulerat av det ansvariga departementet som sett ett behov av att analysera och belysa vissa frågor. En kommitté (politiker och/eller ”experter”) tillkallas och formas med uppgift att analysera, svara på frågor och ta fram underlag för ställningstagande och beslut. Vanligtvis redovisas en kommittés arbete i form av ett eller flera betänkanden i SOU-serien.¹¹⁷ I samband med att kommittén lämnar ifrån sig texten sänds den på remiss för att skapa möjlighet för intressenter, myndigheter och organisationer att yttra sig kring de frågor, problem och lösningar som kommittén arbetat med. Remissvaren sammanställs av departementet som i regel skriver en proposition som presenteras och debatteras i riksdagen innan eventuella beslut om förändring av verksamheten, ny lag eller förordning tas. På samma gång involveras en skara av intressenter, myndigheter och riksdagen för att ta ställning för eller emot, opponera sig och debattera de frågor som är viktiga att belysa och de problem som propositionen tänks vara en lösning på. Propositioner är intressanta för att de redogör för och motiverar eventuella förändringar och i vilken mån och på vilka sätt den individuella och den kollektiva nyttan anses kunna tillgodoses. Praktikens uppgift är att diskutera det som betraktas som problem, orsaker till problem och vad förändringar ska leda till. I det skapas nationella berättelser om medborgaren och nationen.

Den andra typen av empiriskt material är hämtat från det vetande som skapats för att svara på frågor om *hur* lärarutbildningen fungerar, *hur* den *kan* fungera och *hur* den *borde* fungera. Rombach och Sahlin-Andersson

¹¹⁴ Fejes, A (2006b), Olsson, U (1997), Lövgren, S (2002), Sandström, B (2001) Fahlgren, S (1999), Andersson, D (2009), Petersson, K (2003)

¹¹⁵ Erlandsson, P (2007)

¹¹⁶ Hultqvist, K (2001), Jansdotter, A (2004)

¹¹⁷ Ett förslag kan även utarbetas internt inom ett departement, det presenteras då som en rapport i Departementsserien, t.ex. Ds U där U står för utbildningsdepartementet

menar att det finns olika generationer med olika agendor och olika tillvägagångssätt.¹¹⁸ Lundahl och Öqvist ser en koppling mellan kunskapsproduktion, utvärderingsverksamhet och styrning.¹¹⁹ De menar att det finns ett förhållande mellan politiska beslut och kunskapsproduktionen som inte handlar om att det ena styr det andra utan en mer samverkande och beroende styrning. Om man betraktar kunskap som en central mekanism genom vilken politisk rationalitet iscensätter sig själv, kan utvärdering och översyn betraktas som en praktik given inom och av sin egen politiska rationalitet. Det vill säga grundprinciper som innehåller vissa sätt att identifiera problem, möjligheten att se visst som problem, sätt att skapa kunskap; som i sig innehåller argument och motiveringar som strukturerar en specifik form kunskapsproduktion och styrning. Givet det ställningstagandet är själva orden eller benämningen på aktiviteten inte det väsentliga, jag betraktar det som en praktik och ett uttryck för politisk rationalitet och diskursiva sanningsregimer. Det innebär att tillvägagångssätt, frågor som ställs, problem som är möjliga att belysa kan vara en del av analysen av materialet.

De texter jag hittills berört är texter med uppgift att skapa och producera vetande om lärarutbildning och texter i vilka det diskuteras förändringar av den utbildning där lärarutbildning verkställs. Den tredje typen av material är texter där lärare, blivande lärare, lärarutbildningsforskare, politiker och lärares fackförening skriver om lärarutbildning. Materialet har inte någon explicit uppgift att styra utbildning, men är en del av en samtida debatt om utbildning och lärarutbildning. Valet av material utgår från ett diskursanalytiskt tänkande som bygger på en föreställning om diskurs som ett produktivt organiserande vetande i en bestämd tid.

Vad eller vilka motiveringar som är giltiga och möjliga för val av empiri styrs av den för tillfället dominerande diskursen. Vi hör, läser, tolkar och tilldelar texter och tal genretillhörighet med utgångspunkt från det normala och avvikelserna från det normala kräver en motivering. I annat fall blir det obegripligt och möjligt att förkasta. Det är genom identifieringen av avvikelserna som det är möjligt att identifiera det (o) normala och skillnaden.¹²⁰ Jag tar spjörn mot ett juridiskt perspektiv att förhålla sig till texter och utsagor. I ett juridiskt perspektiv är det en självklarhet att placera och se texter, författares och personers utsagor som ett uttryck för en individualitet, en politisk färg eller en facklig sammanslutning. Texter studeras med utgångspunkt från den laddning som tilldelats individen, den politiska färgen eller den fackliga tillhörigheten. De politiska färgerna, individerna och sammanslutningarna antas befinna sig i en konstant motsättning eller polemik mot andra av annan färg eller tillhörighet.¹²¹ I det antagandet är det skillnader mellan dessa förutbestämda positioner som skapar tolkningsmöjligheter. Textens, författares

¹¹⁸ Rombach, B & Sahlin-Andersson, K (2003)

¹¹⁹ Lundahl, C & Öqvist, O (2003)

¹²⁰ Foucault, M (1993, 1971)

¹²¹ Howarth, D & Norval, A. J & Stavrakakis Y (2000)

och personers tilldelade position och tillhörighet spelar då en avgörande roll för tolkningar och är en utgångspunkt vid analysen av texten.

I ett governmentality perspektiv finns en föreställning om en historisk oförutsägbarhet där politiska färger och sociala sammanslutningar förstås som konstruktioner som befinner sig i ständig diskursiv rörelse. Laddningar och det som skapar vänster- eller högerprofil är en sak, en annan sak är att försöka bortse från höger - vänster och i stället se vilka övergripande frågor och problem som är möjliga och viktiga att tala om. De röster och de mot-sättningar som urskiljs i ett juridiskt perspektiv förstås i ett governmentality perspektiv som något som både skapar diskurser och förutsättningar för dem. Eventuella skillnader (som politisk färg) förstås som förutsättningar för och skapad inom och av diskursiva möjlighetsvillkor. Valet av texter blir då ett val inom ett pågående samtal. Det handlar om att försöka se samspelet mellan de regler som i en given kontext skapar möjlighet för och tillåter subjekt, problem och lösningar att utformas och inte om att identifiera en bestämd form av individualiserad utsaga.¹²² I min analys av materialet kommer jag, i vissa fall, presentera fler än ett citat för att belysa diskursen. Att använda sig av texter med olika genrer, politisk eller individuell tillhörighet kan ur ett juridiskt perspektiv anses problematiskt då texten i sig tilldelats olika genrer-tillhörighet eller status. Ur det valda perspektivet befinner sig utsagorna inom diskursiva möjlighetsvillkor oavsett textens status eller genretillhörighet.

I anslutning till detta finns ett antal etiska dilemman som hänger samman med författarskapet. Texter och dokument skapas av individer vars namn kan ge texten status. Namnet kan borge för förtroende likaväl som det kan betraktas mindre trovärdigt eller betydelsefullt. I det dagliga livet tillskrivs texter individer som med möda och tankeverksamhet producerar dessa för sitt uppehälle, individen kan straffas, belönas eller hyllas för det som de skriver. Texten finns i en juridisk ordning där texten är författarens egendom med copyrightregler som innebär att texten inte får plagieras, citeras eller användas av andra utan att hänvisa till författaren. Namn på författaren, textens position, innehållet i texten och tillvägagångssätt kan vara en garanti för kvalitet och med hjälp av författarnamnet och författarens position kan texten placeras i olika fack och genrer. Idag ingår det i det vetenskapliga samfundet en föreställning om det betydelsefulla i att bli citerad. Med hjälp av citeringsindex är det möjligt att följa av vilka, i vilka tidskrifter och hur ofta en författare blivit citerad. I textproduktionen och författarskapet ingår både risker och möjligheter, det är möjligt att både inneslutas och uteslutas genom sina texter, samtidigt som det i den vetenskapliga världen finns ett krav att befinna sig i och synas bland andra texter.

Det finns texter som inte tillskrivs personer, återberättade, nedtecknade och accepterade som text utan att författaren är nämnd. I min studie är texten huvudnumret utan att jag för den skull betraktar det som trading, de texter

¹²² Foucault, M (2002, 1969)

jag valt, har till viss del författarnamnet angivet. I det valda perspektivet är det möjligt att förstå författarens funktion och position som en del av diskursen.¹²³ Utan att för den skull frånta författaren äran för upphovet eller ifrågasätta den möda och tankeverksamhet som ligger bakom textproduktionen.

Jag har gjort ett antal val för att hänvisa till de dokument som jag studerar. Dokument som propositioner, departementsutredningar och rapporter från högskoleverket hänvisar jag till som exempelvis Proposition, Ds U och HSV. Texten ägs inte av någon person även om den är skapad av personer, den är inte utgiven i någon persons namn och jag betraktar aktiviteten som en praktik (vilket jag återkommer till). När det gäller den andra typen av text är det personer som i namn av sig själva skriver texten även om den finns i en sammanhängande utgivning. I de fallen har jag valt att hänvisa med författarnamn och den utgivning texten finns i. Men det betyder inte att personer är mer eller mindre viktiga i den ena eller andra formen av text, det är ett ställningstagande som mer handlar om ägandeförhållandet.

Det första nedslaget: Den lärarutbildningstext som är aktuell under 1970-talets är lärarutbildningsutredningen från 1974 (LUT 74). Jag har valt tre rapporter som initierats av LUT 74. Dokumentens uppgift är att utreda, skapa vetande, belysa frågor och problem som är aktuella för skola och utbildning som en grund för en framtida lärarutbildning: Ds U 1977: 1, *Stadieindelning och lärares specialiseringsgrad*, Ds U 1977: 2, *Mål för lärarutbildning*, *Några principiella synpunkter*, Ds U 1977: 21 *Lärarutbildning – Svenska erfarenheter och internationella utvecklingslinjer*. Den lärarutbildning som diskuteras införlivades i universitet och högskolesystemen med den reform som presenteras i: Proposition 1976/77: 59 *Om utbildning och forskning inom högskolan mm*.

Som ett komplement till 1970-tals styrnings och kunskapsproducerande texter har jag valt *Skolan och Framtiden*.¹²⁴ Det är en text utgiven av Sekretariatet för framtidsstudier och innehåller samtal med Alva Myrdal, Lars Ingelstam (sekretariatet för framtidsstudier) och Ingegerd Odmark (Skolöverstyrelsen) samt artiklar författade av verksamma lärare. Skriften ingår i en serie från projektet *Framtidsberedskap som utbildningsmål*.

Det andra nedslaget: Under 1990-talets mitt initieras i budgetpropositionen 1994/95 en översyn av lärarutbildningen.¹²⁵ Ds U 1996: 16, *Lärarutbildning i förändring*. Översynen ansluter sig till ytterligare två dokument. Lärarförbundets utvärdering *Professionella lärare* och Högskoleverkets rapport 1996: 1 R *Grundskollärarutbildningen*. Uppgift är dels att kontrollera hur lärarutbildningen fungerar i förhållande till de krav som ställs på läraren i de skolformer hon ska verka; dels att skapa vetande som underlag för föränd-

¹²³ Foucault, M (1977)

¹²⁴ Bäckstrand, G (1980)

¹²⁵ Dnr. U95/1376/A, protokoll 1995 – 04- 03

ringar av lärarutbildning; dels att skapa vetande om/hur lärarutbildningens förutsättningar förändrats med högskolereformen. Den högskolereform som hänvisas till är: Proposition 1992/93: 1 *Frihet för Kvalitet*.

Till 1990-talets texter har jag valt att läsa det då nystartade Pedagogiska Magasinet första nummer. Pedagogiska Magasinet är Lärarförbundets tidskrift för utbildning, forskning och debatt. Det första numret 1996 Nr 1 heter *På tröskeln till ett nytt sekel* och innehåller intervjuer med bland annat Albert Tuijnman och Per Dalin samt artiklar av andra utbildningsforskare, lärarutbildare och politiker.

Det tredje nedslaget: Den lärarutbildning som sjuösattes höstterminen 2001 granskas och bedöms i det som kallas reformuppföljning och kvalitetsbedömning. Uppgiften är dels att kontrollera kvalitet och dels att skapa vetande och kunskaper om reformens genomförande. Detta finns i tre dokument: Högskoleverkets rapport 2005: 17 R del 1, *Reformuppföljning och kvalitetsbedömning*, del 2, *Lärosätesbeskrivningar och bedömningar* samt del 3, *Särskilda studier*. Den lärarutbildning som granskas iscensattes i anslutning till proposition 2001/02: 15 *Den öppna högskolan*.

Till 2000-talets texter har jag valt ytterligare ett nummer av Pedagogiska Magasinet. Det första numret 2005 heter *Framtidens lärare* och innehåller samtal med lärarstudenter i den nya lärarutbildningen och samtal med Camilla A Lundberg (Arenagruppen), Jonas Hellman (konsult United Minds), Johan Sparrman (utbildningspolitisk talesman för SSU: s ungdomsförbund) samt Margareta Nygren (Svenskt näringsliv.) Dessutom ingår texter där lärarutbildare och utbildningsforskare skriver om lärarutbildning och framtiden.

De ovan redovisade texterna är huvudempirin, i analysen av materialet kommer det att finnas hänvisningar till det som jag kallar bredvidläsningsempiri, texter som konsulterats på grund av att de producerats i anslutning till huvudempirin. Dessa texter är dock inte studerade i någon mer ingående mening utan är enbart ett sätt att se den valda empirin i ett pågående samtal.

Kapitel 3 Studiens analytiska verktyg

I texten som följer finns verksamma begrepp, sätt att läsa och analysera placerade under rubriker och kursiverade. Att placera dem under rubriker och kursivera är ett sätt att försöka tydliggöra verktygens *arbetsätt/innebörd* utan att för den skull påstå att det går att rycka loss det ena och tro att det kan arbeta ensamt.

Styrningsmentalitet

Ett centralt begrepp för studien är governmentality eller *styrningsmentalitet*.¹²⁶ Enligt Lemke kan Foucaults nyord styrningsmentalitet förstås som ett ord som sammantaget skapar något annat än orden var för sig, dels govern (styra) och dels mentality (mentalitet).¹²⁷ Styrningsmentalitet utgår från att makt och styrning inte självklart kan placeras i en position, till exempel hos en regering utan att analysera de politiska rationaliteter som styrningen bygger på. Politisk rationalitet kan förstås som grundprinciper som innehåller sätt att identifiera problem och möjlighet att se vissa företeelser som problem. Det handlar om möjligheten och behovet att producera visst vetande och skapa vissa objekt; särskilda sätt att skapa vetande och hantera identifierade problem. Detta skapar en specifik form av styrning, motiveringar, argument och strukturer som gör det möjligt att rikta sig mot identifierade problem med särskilda strategier.¹²⁸

Styrningsmentalitet handlar om att styrning alltid står i ett förhållande till det som ska styras.¹²⁹ Möjligheten att tänka om vad det är som kan, ska eller bör styras, vem eller vilken position som kan styra, mot vilka mål och med vilka medel. Konstruktionen av framtid kan i det sammanhanget precis som gemenskap och historien förstås som en teknologisk resurs, ett sätt att tänka om vilka vi är och vilka aspekter av livet som kan och bör påverkas.¹³⁰

¹²⁶ Hultqvist, K & Petersson, K (1995), se även Burchell, G & Gordon, C & Miller, P. (Red) (1991)

¹²⁷ Lemke, T (2001)

¹²⁸ Ibid.

¹²⁹ Hultqvist (2006)

¹³⁰ Ibid.

Det handlar om hur vi ser på oss själva och våra handlingar, och möjliga sätt att guida eller påverka ”*la conduite de la conduite*”.¹³¹ Det franska ordet *conduire* har en dubbel betydelse, leda och uppföra/bete sig.

Poängen i styrningsmentalitet är att vi styr i enlighet med vad det (*det* i sammanhanget kan vara en stat, utbildning, individ) som ska styras föreställs vara till sin natur.¹³² Det är ett sätt att förstå styrning som en konst som innehåller självstyrning och styrning av andra. Man kan förstå det som det sätt som viljan är konstruerad på, en sorts attityd som varierar och ser olika över tid. Men viljan och sättet att förstå och tänka om styrning finns inte exklusivt hos någon, utan konstrueras och får sin röst och sin styrka inom och genom diskurser.

Styrningsmentalitet och biopolitik

I en serie föreläsningar talade Foucault om säkerhet, territorium och befolkning i förhållande till suveränitetssamhället, disciplinansamhället och styrningssamhället.¹³³ Suveränen eller fursten är någon som fått sitt furstendöme genom arv eller erövring.¹³⁴ Det som binder suveränen till sitt furstendöme kan vara våld eller tradition, eller band som skapats vid kompromisser eller avtal. Det finns alltså inte någon självklar eller juridisk koppling mellan fursten och furstendömet. Det förhållandet gör att furstens makt kan utsättas för både utifrån kommande och inifrån kommande hot eller utmaningar, då det inte finns några a priori anledningar för undersåtar att acceptera furstens makt. Målet med styrningen blir då en fråga om att försvara och upprätthålla det egna ägandet.

Den styrning som tar form under 1700-talet framträder till viss del på ett annat sätt.¹³⁵ Foucault diskuterar liberalism som ”sparsam styrning”. Möjligheten att tala om liberalism är att frihet står i centrum för styrningspraktiken. Den liberala styrningen formades utifrån kopplingen mellan en viss sanningsordning i den politiska ekonomin och statsförnuftets beräkningar. Styrningen handlar då om att med kunskaper som grund, organisera och reglera samhället med siktet riktat mot befolkningens välmående, hälsa och

¹³¹ Dean, M (1994), s 176

¹³² Se t.ex. Hultqvist, K & Peterson, K (1995)

¹³³ Foucault, M (2003)

¹³⁴ Se t.ex. Hall, P (2000) ”Gustav Vasa såg exempelvis staten som furstehusets ägodel, som han efter eget gottfinnande kunde skifta mellan sina söner.”, s 96 Detta förändrades enligt Hall under upplysningstiden då staten ses som ett kontinuerligt rättsobjekt istället för en ägodel. Staten kan då ses som en inrättning som via avtal styr en befolkning som underordnar sig en allmän styrelseform. Vidare skriver Hall att under 1900-talet riktas kritik mot att se staten som en begränsad rättsorganisation och diskussionerna handlar om staten som en ledning av nationalekonomiska frågor, exploatering av naturresurser, uppbyggnad av infrastruktur o.s.v. Staten ses som en affärsman som driver samhällsutvecklingen. Min kommentar, staten kan alltså inte ses som ett begrepp med samma innebörd oberoende av diskursiv kontext.

¹³⁵ Foucault (2006)

arbete.¹³⁶ Skillnaden i förhållande till suveränen skulle då vara att styrningen inte har styrning av det egna ägandet som mål, utan en styrning med målet att skapa befolkningens välmående. Men det finns inte någon skarp gräns mellan liberal styrning och suveränen. Suveränen bör, om han ska ha möjlighet att försvara sitt territorium identifiera faror, veta varifrån de kommer, vad de består av och så vidare.¹³⁷ På liknande sätt är den liberala styrningsformen en fråga om att föra en politik med kännedom om vad som händer i samhället, på marknaden och i ekonomin men då i namn av nationens och individens möjligheter och frihet. Men detta ska inte förstås som någon form av naturgiven frihet, utan en frihet som skapas. Den frihet som driver liberal styrning är villkorad, den konstrueras i enlighet med diskursiva behov och problem och fungerar reglerande samtidigt som den producerar och organiserar frihet.¹³⁸ Styrning handlar om att hålla ordning på allt som kan inträffa och en uppsättning tekniker och kunskaper för att skapa ordning och säkerhet. Enligt Foucault ersätts inte suveränitetssamhället av disciplinsamhället och det senare av styrningssamhället, det pågår i en samtidighet och måltavlan är befolkningen.

Således bör vi inte se saken i termer av ersättandet av suveränitetssamhälle med ett disciplinsamhälle och det därpå ersättandet av disciplinsamhället med ett styrningssamhälle; i verkligheten har vi en triangel, suveränitet – disciplin – styrning, som alla har befolkningen som sin främsta måltavla och säkerhetsapparaterna som sin väsentligaste mekanism.¹³⁹

Rose åskådliggör disciplinsamhället med hänvisning till Foucaults texter angående 1800-talet där disciplin konstituerades som en makt utifrån beräkningar och fördelningen av kroppar i tid och rum.¹⁴⁰ Genom observationer och bedömningar i skolor, sjukhus och fattighus skapades kunskaper och möjligheten att både kontrollera och påverka människors sätt att tänka och vara. Under 1900-talet menar Rose att vi långsamt började lämna disciplinsamhället och gå mot kontrollsamhället. Skillnaden handlar om att i disciplinsamhället är normaliseringen begränsad till specialiserade och institutionella disciplinerande procedurer, i kontrollsamhället är normaliseringen im-

¹³⁶ Förutsättningen för att tänka om en befolkning som ett kollektiv är att det avgränsas och konstrueras som ett sådant. Se Andersson, B (2005, 1991) Se även Hall, P (2000) som visar hur ett antal ord som börjar på folk gör entré under det sena 1700-talet och det tidiga 1800-talet, t.ex. ord som folksjäl, folksaga och folktradition. Ett annat exempel som hänvisas till är Botins *Utkast till Svenska Folkets historia* från 1757. Se även hänvisningar till Geijer i Hall, P (2000) angående individen som nationens stomme.

¹³⁷ Även om det handlar om ett territorium som en egendom att skydda bör fursten - Foucault, M (2003) "En härskare bör inte ta hänsyn till vad som är fördelaktigt för honom själv om det inte samtidigt är till statens fördel.", s 71 Det allmänna bästa kan då syfta till att alla lyder lagen, gör det som förväntas av dem och respekterar den ordning som är beslutad.

¹³⁸ Foucault (2006)

¹³⁹ Foucault, M (2003), s 78

¹⁴⁰ Rose, N (2003)

manent och finns överallt där avvikelser kan inträffa. Kontrollsamhället karakteriseras av ett ständigt formade som sker överallt där människor finns och handlar.¹⁴¹

Lazzarato hänvisar till Foucault och Deleuze i sin analys av disciplin- och kontrollsamhälle.¹⁴² I ett disciplinärt samhälle fördelas kroppar i tid och rum. Skolan eller arbetsplatsen som dispositifs blir i det ett sätt att neutralisera variationer, där variationen som motkraft är en förutsättning för behovet av neutralisering.¹⁴³

Disciplinary societies exercise power by neutralizing difference and repetition together with their power of variation (the difference that makes a difference), subordinating them to reproduction.¹⁴⁴

Det handlar om att integrera en mångfald av singulariteter till en enhet med gemensamma mål. Den hierarkiska övervakningen, eller disciplinering i form av tid, rum, kunskaps- och beteendekontroll vänder sig skenbart till individen inom skolans eller arbetsplatsens ram, då det på samma gång är en begränsning och inramning av det som finns utanför. Detta ”utanför” är skenbart i bemärkelsen att det är beroende av att det finns ett innanför. Disciplinsamhället som biopolitisk teknik når enligt Lazzarato sin höjdpunkt efter andra världskriget med taylorismen och välfärdstaten. Biopolitik kan förstås som en förbindelse eller en sammanslagning av biologi och politik.¹⁴⁵ Det handlar om kunskaper och kunskapsbehov rörande nationens samlade tillgångar och utgifter, där bland annat statistiska överblickar skapar vetande om nationens samlade tillgångar och utgifter i form av populationer.¹⁴⁶ Ett sätt att identifiera befolkningens specifika problem som en del av gemensamma förutsättningar och begränsningar. På samma gång skapas möjligheter att presentera elevers skolprestationer som en del av nationens sammanlagda tillgångar och utgifter. Kunskaper som skapar relationer mellan individens liv och nationens ekonomi, arbete, hälsa och utbildning.¹⁴⁷ I dag hittar vi förklaringar till goda eller mindre goda resultat i skolan i förklaringsmodeller som tar sin utgångspunkt i populationskonstruktioner som socioekonomisk eller kulturell bakgrund. Förklaringsmodeller som i sin tur skapar

¹⁴¹ Ibid.

¹⁴² Lazzarato, M (2006) skriver societies of control. I översättningen av Foucault text används styrningssamhälle. Kontrollsamhälle som begrepp, tillhör Deleuze teoretisering av Foucault tankesystem, det kan ses som vidareutveckling av Foucault tänkande. Ett annat sätt att se det är att det är en form av ett samtal och att Foucaults texter handlar om styrning i sig, och inte viss styrning i viss tid.

¹⁴³ Dispositifs är en samling av diskurser, institutioner, lagar, åtgärder, vetenskap, handlingar, fabriker, beteenden, åsikter o.s.v. som är sammanflätade och står i relation till varandra.

¹⁴⁴ Lazzarato, M (2006), s 175 - 176

¹⁴⁵ Foucault, M (2004, 1976)

¹⁴⁶ Foucault, M (2003)

¹⁴⁷ Se sid 17 – 26 i denna text, utbildning är i sig ett biopolitiskt projekt.

argument för insatser och åtgärder och konstruerar bilder av vilka vi är, tillhör och hur olika grupper agerar eller presterar.

Övergången till kontrollsamhället innebär enligt Lazzarato inte nya institutioner utan om sätt att hantera befolkningen i en tid med fler och andra kommunikationsmöjligheter. Problemen i kontrollsamhället består även de av att organisera tid och rum och att hålla ihop och neutralisera skillnader, men då i en tid när människor möts och agerar på distans i öppna rum. Lazzarato använder sig av begreppet publik, eller snarare flera publik i öppna sociala rum. Publik i den mening att vi befinner oss i en tid där kommunikationsteknik kopplar samman individer på distans i öppna rum. Individer som interagerar med varandra och konstitueras som publik genom sin närvaro i tiden.¹⁴⁸

In the society of control, power relations come to be expressed through the action at a distance of one mind to another, through the brains power to effect and become affected, which is mediated and enriched by technology.¹⁴⁹

I detta skapas möjligheten att tillhöra många publik på en och samma gång i en formbar miljö som är mer eller mindre omedelbar.¹⁵⁰ Detta skapar i sin tur förutsättningar för andra sociala grupperingar och möjliga subjektkonstruktioner. Inte som en ersättning för exempelvis social eller kulturell tillhörighet utan som flexibla och rörliga grupperingar vilket gör det svårare att synliggöra teknologier och tekniker för subjektivering. Han menar att kontrollsamhället agerar på distans genom ljud, tidningar, bilder, TV, radio, IT och nätverk. Men tekniker för subjektivering i kontrollsamhället har inte ersatt disciplinsamhällets subjektiveringsstekniker utan de är sammankopplade med varandra. Befolkningen som individer befinner sig inom diskursiva möjligheter med behov, problem och förhoppningar där varje individ ingår i ett gemensamt och individuellt intresse.

Diskurs och diskursiva praktiker

Diskurser producerar och organiserar kunskap, vilket bland annat handlar om att undvika faror och skapa en känsla av kontroll.¹⁵¹ Diskurser är förutsättningen för och beroende av vårt sätt att tala och tänka om särskilda fenomen, problem, behov och faror vid en bestämd tid och i en bestämd kontext. Genom kunskaper och objekt skapas en ordning som är verksam i organiseringen av den verklighet som vi har möjlighet att se och verka inom.

¹⁴⁸ Lazzarato, M (2006)

¹⁴⁹ Ibid., s 180

¹⁵⁰ Se även Andersson, B (2005,1991) Andersson använder inte begreppet publik utan simultana erfarenheter

¹⁵¹ Foucault, M (1993, 1971)

Behovet av att skapa populationer som kvinna, socialgrupp, invandrare eller akademiker finns inom diskursen. I detta skapas också möjligheten att se vad som karaktäriserar en population och vad som är möjligt att uppfatta som normalt eller avvikande. I diskursen finns och skapas föreställningar om nationen och samhället; ett tänkande om vilka egenskaper och beteenden som är önskvärda eller felaktiga.¹⁵²

I diskursanalys är det intressanta inte vad som kan betraktas som sant eller falskt utan intresset är riktat mot hur det kan komma sig och vilka eventuella funktioner och effekter det kan tänkas ha. Diskursanalys är en omkastning av frågornas fokus *från* ontologi och epistemologi *till* frågor om politik/kunskap/makt där frågorna handlar om vad konstruktionen av exempelvis socialgrupp eller universitetstradition gör, vilka funktioner det fyller och vilka effekter det får.

Diskurs kan förstås som både producent och effekt. Diskursanalys är att reflektera över vad vi gör och vad det gör.¹⁵³ I diskursanalys finns en nyfikenhet på det till synes självklara och föreningar mellan självklarheter i både beroendeförhållande och motsatsförhållanden.¹⁵⁴ Försanttaganden inom vetenskapen och andra samhällsinstitutioner som medverkar till att reglera individernas självuppfattning och handlande. Det är därför inte möjligt att placera styrning i en person, där personen står utanför opåverkad och dirigerar. Naturligtvis finns det en röst och en avsikt, men rösten finns inte utanför, utan får sin styrka inom och genom diskurser och den position den talar ifrån. Dirigentens utrymme, trovärdighet och frihetsgrad finns i det gemensamma partituret.¹⁵⁵ Styrkan i olika utövarers röster varierar och praktikernas möjligheter ”att utöva” är kringgärdat av varifrån det är möjligt att säga vad och under vilka förhållanden och med vilken styrka.¹⁵⁶ I diskurser finns ritualer som bestämmer vilka kvalifikationer som krävs för att tala, vilka som bör lyssnas till, vad som är lämpligt att säga och i vilken position det kan sägas.¹⁵⁷ Allt detta, sammantaget skapar även möjligheter att tilldela texter genretillhörighet och status, vilka vägleder oss i vårt sätt att se på och uppfatta textens dignitet.

Ett genomgående drag i Foucaults arbete är relationen mellan kunskap och historiskt bestämda praktiker.¹⁵⁸ Begreppet praktiker kan lätt förvillas och

¹⁵² Se t.ex. Foucault, M (1993, 1974) Popkewitz, T (1998)

¹⁵³ Foucault, M (1993, 1971)

¹⁵⁴ Se t.ex. Fahlgren, S (1999)

¹⁵⁵ Baker, B (2001) kallar det för Dancing History. Som jag ser det dansar vi i den takt som musiken möjliggör - det innebär att vi rör oss tillsammans och kan röra oss olika men i samma rytm (förutsatt att vi känner den – normalitet?). Den vetenskapliga produktionen skulle kunna benämnas som något som givits koreografi inom de diskursiva ramarna, i namn av t.ex. tillförlitlighet, vetenskaplighet etc.

¹⁵⁶ Cain, M (1993) menar att det finns ett problem i att Foucault inte problematiserar det faktum att det oftast är män som ”råkar” befinna sig i positioner eller på platser med styrka att tala och som det lyssnas till.

¹⁵⁷ Sandström, B (2001)

¹⁵⁸ Beronius, M (1986), Olsson, U (1997)

förväxlas med det praktikbegrepp som finns i dikotomin praktik-teori. Praktiker som begrepp är ett sätt att se på och möjliggöra en relativisering av den vetenskapliga kunskapen.¹⁵⁹

Praktiker kan förstås som handling i bemärkelsen artikuleringen av det naturliggjorda.¹⁶⁰ Praktiker är inte bara verksamheter som kvalitetsgranskningar eller statens offentliga utredningar. Det är även iscensättande av exempelvis utbildning, kriminalvård eller bostadspolitik. Handlingar som inte är givna av någon form av naturgiven ordning, utan formas, skapas och tillåts i och av diskurser. I diskurser finns och skapas förutsättningar för åtgärder, problem, handlingar, beteenden och åsikter. I vilka praktiker är en del av, en effekt av och bärare av diskursivt vetande och förutsättningar för en expertis, som i sin tur mobiliserar och mobiliseras av politiska resurser.¹⁶¹ De kunskaper om människan som praktiker är bärare av förmedlas och konstrueras i de vetenskapliga disciplinerna. Vetandet ger inte bara individen möjligheten att sig själv som en särskild individ, tillhörande en viss grupp eller visst kön med viss utbildning, i vetandet skapas de normer och regler inom vilka det är möjligt att fastställa, jämföra och mäta mänskligt beteende.¹⁶² Det finns alltså inte någon självklar, oberoende praktik som kan visa sig utanför diskursen. I varje samhälle skapas ett *system* av sanningar, *sanningsregimer*, där kunskap konstrueras på det sätt, med de frågor och inom de ämnen som vi själva inom diskursiva ramarna ser som möjliga och nödvändiga.

Förändrade möjligheter som databaser, samkörning av olika register, nya behov och perspektiv ger oss ytterligare instrument att skapa kunskaper om människa och samhälle. Det ger en oförutsägbar, ryckvis och ojämn förändring av diskurser när skilda praktiker och sanningar stöter mot varandra och flyter in i och transformerar varandra. Kunskaper och kunskapsformer finns i och är en del av den samhälleliga styrningen, samtidigt som den samhälleliga styrningen är ett uttryck för och del av kunskapsformer. I det ingår samexisterade föreställningar som innehåller förutsättningar för att tänka om det som studeras, hur det kan studeras, föreställningar om individen som ett

¹⁵⁹ Hultqvist, K & Petersson, K (1995)

¹⁶⁰ Fahlgren, S (1999), Beronius, M (1986)

¹⁶¹ Rose, N (1995), Foucault, M (1993, 1974)

¹⁶² Se Beronius, M (1986) som skriver: ” Vansinnet existerar helt enkelt som objekt *endast i och genom praktiker*, vare sig dessa är filosofiska praktiker (som Descartes tudelning) politiska praktiker (som inspärningen av Paris trasproletariat) eller psykiatriska praktiker (som konstituerandet av mental sjukdom)., s 19 (parenteser och kursiveringar i originalet) Ett exempel av idag skulle kunna vara konstruktionen av det vi kallar transpersoner. Det kan inte finnas, eller vara möjligt att identifiera transpersoner om det inte finns ett behov av och ett problem att lösa. Avgränsningen som visar vad just transpersoner är, hur de betar sig, på vilket sätt de avviker o.s.v. skapas i det som är möjligt att tänka och i organiseringen av normalitet och avvikelser. Sanningen bärs upp i det gemensamma talet, på samma gång som talet skapar möjligheter att se sig själv som en grupp med vissa kännetecken, en gemenskap som talar om vilka som tillhör resp. inte tillhör och som vidmakthålls och förändras i och genom motstånd och följsamhet. Konstruktionen av objekt och populationer kan därför inte ses som något positivt eller negativt, det skapar möjligheter, på samma gång som det begränsar.

medskapande subjekt, eller ett objekt, ett föremål för undersökning. Därför kan sätt att skapa vetande om lärarytbildningen och frågor som är möjliga att ställa om densamma förstås som en del av och ett uttryck för *diskursiva sanningsregimer*. Rombach och Sahlin-Andersson kallar der för olika generationer med olika agendor och olika tillvägagångssätt.¹⁶³ Jag menar att om man betraktar kunskap som en central mekanism genom vilken politisk rationalitet iscensätter sig själv, är sätt att skapa kunskap; sätt att identifiera problem; argument och motiveringar till insatser och återgårdar en del av en politisk rationalitet.

Genealogi

Foucault analyser av olika historiska tidsperioder ska inte uppfattas som en kritik av dessa. Snarare är det ett sätt att göra det möjligt att se på samtiden med andra ögon och att ställa andra frågor. Hultqvist och Petersson benämner det genealogiska perspektivet som nutidshistoria. ”*Om historia i denna mening överhuvudtaget är aktuellt så är det därför att historiskt material används för att belysa nutiden.*”¹⁶⁴ Jag har tagit fasta på genealogi som ett sätt att belysa samtiden genom att se släktskapet med tekniker som återkommer från andra tider och andra kontext.¹⁶⁵ Inte som återkomst utan som iscensättningar som innehåller olikheter och likheter. Jag tänker mig att skillnaden mellan teknologi och teknik handlar om att teknologi kan inrymma flera tekniker. Konstruktionen av gemenskap, historia eller framtid som teknologi ”arbetar” på en övergripande nivå som möjliggör och möjliggörs av subjektsskonstruerande diskurser.¹⁶⁶ De skapar det sammanhang inom vilket individer, händelser, problem och möjligheter konstrueras, en teknologisk resurs för att tänka om hur olika aspekter av livet kan styras. Subjektsskonstruerande diskurser som innehåller och möjliggör tekniker som på ett mer direkt sätt vänder sig mot individen.

Jag har tagit fasta på tekniker som kan uppfattas tillhöra en förgången tid, som återkommer i det vi kallar nutid och det moderna samhället om än i andra skepnader.¹⁶⁷ *Bikten och bekännelsen* som i det dagliga talet närmast förknippas med religion förstås i denna studie som en teknik för styrning och del av en sanningsregim.¹⁶⁸ *Bikten/bekännelsen* finns i ett sammanhang av frågor som i olika tider ses som särskilt viktigt att tala om, och skapar sätt att tala, behov av att tala, uppmanar att tala på visst sätt, med sig själv, med någon annan som lyssnar och vet, som kan vägleda; som på samma gång kontrollerar, samlar och organiserar kunskaper. Den tidiga *bikten* handlade om att rena själen från synd och letade sig in i individens tankar och formade

¹⁶³ Rombach, B & Sahlin - Andersson, K (2003)

¹⁶⁴ Hultqvist, K & Petersson, K (1995), s 23 (makeringen kursiverad i originalet)

¹⁶⁵ Hultqvist, K & Petersson, K (1995), Rose, N (1999)

¹⁶⁶ Hultqvist, K (2006)

¹⁶⁷ Foucault, M (1993, 1974), Petersson, K (2003)

¹⁶⁸ Foucault, M (2004, 1976)

individens sätt att förhålla sig till sig själv och sitt handlande. Under 1800-talet verkar bikten och bekännelsen i ett system av markerande och upprätthållande av sociala klasser.¹⁶⁹ Bekännelsen och vetandeproduktionen möjliggör inte enbart gränser och skillnader, vetandet framställer gruppkaraktäristik som individualiserar samtidigt som den möjliggör beskrivningar av populationer med detaljerade beskrivningar.

Oavsett om bikten/bekännelsen finns i ett system av föreställningar om själäsörjande, korrigering av den kriminella, förvaltning av medborgaren, oavsett om den formuleras i Curriculum Vitae, medarbetarsamtal eller självvärdering så är individen medproducent av sanningen om sig själv. Praktiken producerar sanningar om individen och populationer som simultant skapar individens möjlighet att konstruera sig själv som subjekt och tillhörande en viss population.¹⁷⁰ Det handlar om ett förhållande till sig själv och hur man lever (fritidsvanor, framtidsplaner, hälsa, ekonomi, utbildning) i förhållande till det möjliga, omöjliga eller tillåtna. Med bekännelsen som grund skapas kunskaper och detaljerade kartor över populationer och befolkningen som helhet. *Studentspegeln* är ett exempel på en av de otaliga riksomfattande bekännelser där studenter kategoriseras efter härkomst, ålder, kön och betyg med bekännelser om den tid hon lägger ner på sina studier, hur hon bor eller hur snabbt hon tar sig igenom sina studier.¹⁷¹ Bekännelsen ingår som en självklarhet i samhällets verksamheter där SCB är en praktik vars uppgift är att sammanställa våra bekännelser och via dessa kartor och översiktsbilder av nationen.¹⁷² Foucault menar att *Bekännelsen* kanske är den viktigaste proceduren för konstitueringen av självet som subjekt. I Curriculum Vitae och medarbetarsamtal bekänner vi oss inför oss själva och andra och i berättelsen finns detaljer, omständigheter och information som betraktas som betydelsefull. Men bekännelsen är inte utan närvaro av redan införlivade tankar, föreställningar och attityder. Bekännelsen är i den bemärkelsen inte fri utan är beroende av ett nät av diskursiva möjlighetsvillkor.

Dagligen serveras vi via media och via information som bygger på de sanningar som skapats av den information som det bekännande subjektet levererat. Informationen av i dag är en del i det som Foucault kallar *föreläsningens* kraft. Den tid som i Foucaults texter gestaltar föreläsningens kraft är 1600- och 1700-talet och berättar om en tid med kvalfulla och offentliga avrättningar. *Tekniken att offentligt föreläsa* vad som händer om man avviker, vad som är avvikelse och sätt att, och behov att skapa kunskaper om avvikelser och göra befolkningen till åskådare är giltigt även idag. Den offentliga *föreläsningen* i modern tid distribueras via media, i utbildning, via ”nätet” och kan handla om de utbildningslösa, de svårbemästrade, de invand-

¹⁶⁹ Ibid.

¹⁷⁰ Se t.ex. Beronius, M (1994), Petersson, K (2003), Krejsler, J (2005)

¹⁷¹ Se t.ex. HSV Rapport 2007:20

¹⁷² Se även Andersson, B (2005, 1991) Kartan, folkräkningen, lantmätare och folkräknare som möjliggör t.ex. Sverige och svenskar och på samma gång skapas bilden av en gemenskap, vad den består av och hur den är.

rade eller elever som inte når skolans mål.¹⁷³ Förevisningen i de kvalfulla straffen visade vad som hände med dem som inte följt lagen och riktade sig mot den dömdes kropp. I det moderna samhället blir man bedömd snarare än dömd (även om det kan finnas ett visst mått av dom) och riktar sig mot själen istället för mot kroppen. I förevisningen finns och skapas inte bara en norm, den möjliggörs av och möjliggör en expertis som skapar och förvaltar vetande. Ett vetande som kan förevisas i hela samhället. Det innebär att även att kunskapsproducerande praktiker befinner sig i ett synlighetsområde. Så även om det går att identifiera tillsynsfunktioner eller lärare som verkställer så befinner de sig inte utanför, de är själva objekt för disciplinerings-tekniker.¹⁷⁴

Examen och Examination är en annan av de tekniker som används och återanvänds i olika skepnader över tid. Foucault menar att i examen och examination kombineras den *övervakande hierarkin* med normaliserande sanktioner.¹⁷⁵ I tre punkter diskuterar Foucault examen/examinationens individualiserande och disciplinerande funktion. Den första punkten innebär en placering av objektet (individen) inom ett övervakningsområde eller synlighetsutrymme till exempel i skolan där tiden struktureras i ålder, tid och nivåer med kunskapskrav och kunskapskontroll. I den andra placeras det enskilda objektet i ett dokumentärt område som kan handla om föräldrars bakgrund, studieresultat, kön eller annat som tillmäts betydelse. Där för det tredje objektet blir till ett individuellt fall. Foucault befinner sig i sin text i 1700-talets regelbundna examination i skola och sjukhus. I dag finns examination och en hierarkisk övervakning i skolan på ett likartat sätt, skillnaden kan vara att frågorna om eleven, studenten och lärosätet blivit fler eller annorlunda och att övervakningsområdet och synlighetsutrymmet expanderat. Examinationen är regelbunden, vid vissa tider/åldrar och enligt bestämda ritualer. Detta skapar möjligheter att fånga in den enskilda individen som ett individuellt fall med prestationer, problem, ålder, familjebakgrund och eventuella diagnoser. Vetandet individualiserar samtidigt som det skapar underlag för konstruktionen av populationer. Den makt som finns i examen/examinering ska inte uppfattas som repressiv eller hämmande, snarare som något produktivt som skapar och ordnar sanningar och producerar verkligheter. I dag kombineras bekännelse, examination och förevisning på exempelvis Skolverkets och Högskoleverket hemsidor. Vetandet förevisas och ingår i ett biopolitisk tänkande för att skapa ordning och få en överblick över nationella tillgångarna i form av individer och populationer möjliga att framställa som tillgångar eller problem.

¹⁷³ Lazzarato, M (2006) använder sig av begreppet public och Andersson, B (2005, 1991) av simultana erfarenheter som gör det möjligt att tala om verkligheten i termer av t.ex. utbildningsresultat

¹⁷⁴ Foucault, M (1993, 1974)

¹⁷⁵ Ibid., s 216, Bjurström, C, G påpekar i förordet att den franska betydelsen av examination kan förstås som både kunskapsprövning och läkarundersökning.

Tillvägagångssätt

De valda texterna ses som representanter för ett pågående samtal om utbildning och lärarutbildning. Intresset är riktat mot samspelet i en given diskurs som skapar och möjliggör subjekt, problem och lösningar och inte mot att identifiera en bestämd form av individualiserad utsaga. De enskilda utsagorna ses som tecken eller byggstenar som möjliggörs av och är en del av diskursen och det pågående samtalet. I läsningen har texterna grupperats i enlighet med historieskrivningen om en förändring av utbildningspolitisk styrning. I min text benämner jag dem som nedslag. Nedslagen har sedan analyserats var för sig. I kapitel fyra är sökljuset riktat mot konstruktionen av subjektet och dessa sammanhang. Läsningen är främst riktad mot framtid som teknologisk resurs för att tänka om hur olika aspekter av livet kan påverkas och styras. Med utgångspunkt från att styrningsidén finns i ett sammanhang av ett tänkande om varifrån styrningen kan komma, vad som kan och ska styras, mot vad och med vilka medel är staten som funktion och position intressant i anslutning till konstruktionen av subjekt. I kapitel fem är sökljuset riktat mot subjektskonstruktioner som del av och funktion i konstruktionen av gemenskap, och som del av och funktion i sanningsregimer. Utgångspunkten för läsningen är att, för att det överhuvudtaget ska vara möjligt att tänka styrning, så måste det konstrueras något att styra över, samtidigt som konstruktionen av det som ska styras är en styrning i sig. Slutligen i kapitel sex analyseras nedslagen med syfte att belysa tekniker för styrning som på ett mer direkt sätt vänder sig mot individen. I samtliga empiriska kapitel är sökljuset riktat mot det sätt på vilket individens sätt att leva sätts i förbindelse med samhällets, gemenskapens och individens framtida möjligheter och behov, samt ett grundantagande om att kunskapsproduktionen som politisk handling ingår i konstitueringen av subjekt.

Kapitel 4 Konstruktioner av subjekt och dess sammanhang

Fokus i kapitlet är framtid som teknologi för organisering av nuet och konstruktionen av subjekt. Kapitlet presenteras i enlighet med en övergripande bild av förändring av den utbildningspolitiska styrningen som påbörjades under 1970-talet senare del för att utvecklas vidare under 1990-talets mitt mot det tidiga 2000-talets styrning. Historieskrivningen berättar om en förändring *från* en form av styrning *till* en annan. Intresset riktas dels mot möjliga subjektskonstruktioner, dels mot den position från vilket behovet eller möjligheten att kontrollera, skapa ordning eller förändra uttalas eller riktas mot.

Bilder av samtiden

I de studerade dokumenten skapas bilden av tidens utmärkande drag i berättelser om nationens och medborgarens sysselsättningar. I det första nedslaget, 1970-talets empiri är samlingsbeteckningen det efterindustriella samhället.

Vårt land uppvisar många av de drag som förknippas med begreppet efterindustriellt samhälle. Hit hör t.ex. sådana företeelser som hög materiell levnadsstandard, en väl utvecklad ekonomi baserad på bl.a. avancerad teknik, högt uppdriven automatisering i arbetslivet och ett omfattande och mångskiftande utbildningsväsende.¹⁷⁶

Framställningen berättar om en tid som karaktäriseras av hög materiell standard och visar hur arbetsliv, ekonomi och utbildning fungerar och är organiserad. I det andra nedslaget, de texter som jag valt från 1990-talets mitt utformas sammanhanget i form av jämförelser.

FRAMTIDENS INDUSTRIARBETARE är kanske civilingenjörer och till antalet inte fler än vad bönderna är i dag. Fabriks-samhället är då vårt arv, inte vår framtid, och den omställning vi är på väg in i lika stor som när fabriks-samhället föddes ut

¹⁷⁶ Prop. 1976/77:59, s 233

jordbrukssamhället med sina stora skaror av lantarbetare, som ofta saknade annan utbildning än ett par års folkskola. Jämfört med dagens bönder som inte sällan är agronomer och sitter mer framför datorn än på traktorn.¹⁷⁷

Citatet redogör för de verksamheter som utgjort människans och samhällets utkomst över tid. Skildringen berättar om en förändring och på samma gång konstrueras en nationell historia och framtid. Slutligen det tredje nedslaget med texter från det tidiga 2000-talets.

Vi lever i dag i ett allt mer internationaliserat kunskapssamhälle där utbildning är av avgörande betydelse för såväl individen som samhället. Samhällets välstånd är beroende av att det finns välutbildade medborgare som kan fungera och delta i ett allt mer flexibelt arbetsliv som ständigt ställer högre krav på nya kunskaper och färdigheter.¹⁷⁸

I skildringen av tiden redogörs för nuets och framtidens behov. Det berättar om de krav som ställs och kommer att ställas på medborgaren för att vara den som skapar de egna och samhällets framtida förutsättningar.

Tilltalet är ”*Vårt land*”, ”*vårt arv*”, ”*vår framtid*”, ”*vi är på väg*”, och ”*Vi lever i*” och berättar om ett *oss* med en gemensam bakgrund, gemensam samtid och den framtid vi tillsammans har att möta. Skildringarna skapar en relation och ett band mellan individen och nationen, där individens verksamhet är det som skapar nationen och dess ekonomi, historia och framtid. En biopolitisk konstruktion av en gemenskap med en historia, samtid och en möjlig framtid.

En bekymmersam tid

I det första nedslaget, skildras samtiden i en berättelse om ett efterindustriellt samhälle. Detta framställs som en tid med materiellt välstånd, väl utvecklad ekonomi och ett brokigt utbildningsväsende och på samma gång, en orolig tid.

Det ena är att människor, som lever i vår tid, måste vara förberedda på starka förändringar; och förändringar utmed olika linjer – förändringar som kommer att drabba oss i ett accelererande tempo. Och att vi alltså kan vara mindre förberedda för bara en sorts framtid. Vi måste vara väldigt öppna för att man kan behöva kasta om sin planering och sina attityder /.../ Den andra saken, det är mera förändringar i det internationella – där kan ju inte ens världskrig uteslutas ur vårt beredskapstänkande.

¹⁷⁷ Fürth, T i PM(1996), s 16 (versaler i originalet)

¹⁷⁸ Prop. 2001/02:15, s 185

Bertrand Russel har sagt, att det kanske bara är 50 % chans att vi får uppleva år 2000.¹⁷⁹

I framställningen berättas om nuet, och om oss som lever just nu, och vad vi kan förvänta oss av framtiden. Det handlar om stora förändringar som kan komma att drabba oss i en allt snabbare takt, utan att vi för den skull vet vilka, eller vad dessa kommer att innebära. I skildringen finns en oro över oförmågan att förutse vad framtiden kommer att bära med sig, det vill säga, att inte ha kontroll över framtiden. Oron gestaltas i form av ett internationellt hot, där inte ens världskrig eller världens undergång är möjlig att utesluta. I det sammanhanget, som en möjlighet att hantera framtiden understryks behovet av beredskap att möta det oväntade.

Framtiden kan ställa oss inför nu oväntade förändringar. Hur vi ska vara praktiskt beredda är svårt att säga. Men en psykologisk beredskap måste vi försöka få in hos alla människor.¹⁸⁰

I gestaltningen av en osäker framtid skapas argument för ett behov av människor som kan anpassa sina känslor, tankar och sitt handlande till oförutsedda och skiftande omständigheter. Diskussionen tar sin utgångspunkt i en generaliserad människa som inte besitter den förmågan, utan ”vi”, det vill säga de som uttalar sig, är de som ska ”få in” en beredskap hos människan. Det finns några som vet, förstår och har eller känner ett ansvar. Den problematiska samtiden, oron inför framtiden och en generaliserad människa som inte vet finns i ett resonemang om resurser.

/.../som rör sig om vapeninnehav och krigsberedskap. Under tiden har, allmänt sett, upprustningen gått framåt med gigantiska steg. De har nått dimensioner, som är ofattbara och tar en enorm del av världens ekonomiska resurser. Och de tar framför allt en större och större del av det tekniska kunnandet, av vad jag kallad ”the brain power”. Människohjärnans förmåga, som kunde utnyttjas att förbereda positiva förändringar, har mobiliserats mest för att förbereda destruktiva förändringar.¹⁸¹

I skildringen av tiden fokuseras en internationell hotbild, där bruket av tillgångar tycks ha tagit ofattbara resurser i anspråk. Det framställs i form av en upprustning som gått framåt med gigantiska steg, och nått ofattbara dimensioner. I problemframställningen diskuteras den mängd resurser som tas i anspråk och dess användningsområden. En diskussion där människohjärnan ingår som en del av ekonomi och resurser, möjliga att bruka, mobilisera och destinera för både destruktiva och positiva förändringar. Ett problem som framstår som karaktäristiskt för det efterindustriella samhället.

¹⁷⁹ Bjurwill, C i samtal med Myrdal, A i Bäckstrand (1980), s 11 (markering i originalet)

¹⁸⁰ Ibid., s 11 - 12

¹⁸¹ Ibid., s 14 – 15 (markering i originalet)

De problem som det efterindustriella samhället har fört med sig, t.ex. i form av miljöförstöringar, överförbrukning av naturresurser, fysisk och psykisk förslitning av människor /.../ Många tecken tyder emellertid på att individerna inte förmått, och kanske inte heller velat, anpassa sig till de snabba förändringar som ägt rum. Tonvikten på materiell odling måste balanseras av ett ökat intresse för människan och hennes situation också i andra avseenden, exempelvis människans funktion i det ekologiska systemet och hennes krav på och behov i den sociala miljön.¹⁸²

I skildringen av tiden och dess sammanhang skapas en berättelse om ett samhälle i en värld, i en tid där det pågår en förslitning, misshushållning och felanvändning av material och människor. I citatet används odling av det materiella som en motpol till ett intresse av människan och hennes situation. I problembilden ingår människan dels som en resurs, en del av produktionen av välbefinnande som kan studeras som en funktion i ett ekologiskt system; dels som ett objekt att tillvarata och skydda från överförbrukning och förslitning. Och ett subjekt med krav och behov i den sociala miljön; ett subjekt som inte förmått eller velat anpassa sig till rådande omständigheter.

I samtidskildringen finns en oro över människans sätt att agera där människans agerande ses som ett av mänsklighetens bekymmer.

De politiska perspektiven har skjutits undan. En kortsiktig och njutningsinriktad livsstil träder i förgrunden. Engagemang, solidaritet och ansvar har gett plats för individualism och ett värnande om det privata välbefinnandet.¹⁸³

I citatet berättas om en människa som inte längre är politiskt intresserad, en njutningsinriktad, individualiserad människa med fokus på det egna välbefinnandet. Och det politiska engagemanget beskrivs som ”*på sin höjd en klubbafton med dans i den politiska skolföreningen.*”¹⁸⁴ I problemframställningen skapas en bild av en tidigare människa, en som var engagerad och politiskt intresserad, ett intresse som skjutits åt sidan, samtidigt innehåller det en önskan om en politiskt intresserad människa som inte ser till det egna välbefinnandet i första hand.

Samtids- och framtidskonstruktionen byggs upp av ett antal problem som har sin grund i människans sätt att vara och bete sig. Konsekvenser förevisas i form av kapprustning och hot om världskrig och förslitning av gemensamma resurser (inklusive människan), av en människa som blivit individualiserad och sätter sig själv i första hand. Samtidens och framtidens problem och lösningar kretsar kring en generaliserad människa i en diskurs där människan formar och formas av sina omständigheter.

¹⁸² Prop. 1976/77:59, s 233

¹⁸³ Johansson, O i Bäckstrand (1980), s 53

¹⁸⁴ Ibid., s 53

Människan formas av omständigheterna, men det är människan som skapar omständigheterna.¹⁸⁵

Diskussionerna tar sin utgångspunkt i det formbara, som kan utvecklas och formas i nästan vilken riktning som helst.¹⁸⁶ Om hon blir i och av sina omständigheter, kan hon påverkas både kontrollerat och okontrollerat. I den diskursen framstår utbildning som ett sätt att kontrollera och skapa förutsättningar för att forma den människa som formar framtiden.¹⁸⁷ En kombination av samhällets ansvar för individen, och samhällets ansvar att skapa och fostra den medborgare som bär samhället. En socialisation för att främja ett visst sätt att leva och vara.

Målet för utbildningen, forskningen och utvecklingsarbetet inom högskolan bör enligt H 75 vara bl.a. att främja demokrati och välfärd, kulturell utveckling och social förändring.¹⁸⁸

Skolans och utbildningens uppdrag handlar om att skapa framtidsmedvetande hos elever och studenter.¹⁸⁹ Och om att styra framtidsmedvetandet i en viss riktning som ett medel för att leda och främja förändring i en önskad riktning. I diskursen sätts hoppet till utbildning som en möjlighet att skapa en viss sorts människa och med henne förutsättningar för demokrati, välfärd och sociala förändringar. I det ingår medborgaren och utbildning som en del av samhällets verksamheter, betraktat som en ramfaktor som är möjlig att påverka och förändra.

Sett ur skolans/förskolans synpunkt utgör lärarutbildningen närmast en ramfaktor genom att förse skolan med lärare med en viss yrkes- ämneskompetens, med bestämda attityder och uppfattningar om hur de vill arbeta. En sådan ramfaktor är påverkbar och förändringsbar. Genom att ändra lärarnas kompetensområden, specialisering, rekrytering etc. ändras ramfaktorerna för skolan.¹⁹⁰

I samtalen om utbildning som en möjlighet att forma framtiden framstår människan som påverkningsbar möjlig att förse med bestämda attityder och uppfattningar om hur de vill arbeta. En människa möjlig att påverka och

¹⁸⁵ Ibid., s 52

¹⁸⁶ Odmark, I i Bäckstrand (1980) ” Ett litet barn kan utvecklas i nästan vilken riktning som helst.”, s 59

¹⁸⁷ Ibid. ” Framtiden formas inte av sig själv.” Det är JAG – DU – VI – VÅRA BARN som utformar den.”, s 59 (versaler i originalet)

¹⁸⁸ Prop. 1976/77:59, s 41

¹⁸⁹ Mannervik, G i Bäckstrand (1980) ” Borde det inte vara en uppgift för skolan att fostra människor i hoppet om en bättre framtid.”, s 3

¹⁹⁰ Ds U 1977: 21, s 39

förändra som en del av det material som utgör skolans och med det samhällets förutsättningar.

Individen och miljön

I diskursen formar och formas människan av sina omständigheter. Vilket innebär att omständigheter som finns i utbildningssystemet och samhället i övrigt kan påverka i henne okontrollerat och i en annan riktning än den önskade.

Vad gäller skolan innebär detta att eleverna lär känna dessa relationsmönster i teori och praktik, lär sig acceptera detta, och så småningom tillägnar sig den 'fasta inställningen' (som vi ständigt haft anledning att återkomma till i vår framställning) som genererar sådana beteenden som överensstämmer med rådande sociala relationsmönster.¹⁹¹

Problemframställningen möjliggörs av en föreställning om att barnet formas av sina omständigheter. Diskussionerna tar sin utgångspunkt i en önskan om förändring och i det framstår den påverkan som finns i rådande sociala mönster som ett problem. Exempelvis påverkan från traditioner, uppväxtmiljö och skilda ideologier, intressen och motsatta avsikter med skolan.¹⁹² I framställningen synliggörs det andra, variationen och ett behov av att samordna ett antal olikheter till en enhet med gemensamma mål. Mobilisering av det offentliga samtalet och en skola som stärker bredvilligheten att skapa en bättre framtid framstår som kolossalt viktiga verksamheter i detta.

Det är kolossalt viktigt, att man genom massmedia, och inte minst genom skolan, stärker bredvilligheten att skapa en bättre framtid.¹⁹³

Framställningen utgår från en önskan om att skapa en *bättre* framtid, det vill säga framtiden finns redan och det finns några som vet hur den är och hur den kan göras bättre. I den bilden visar sig barnen, som möjligheten till förändring och de vuxna som en resurs och ansvariga, att i nuet, tillsammans leda varandra och barnen mot en för alla bättre framtid.

De olika verksamheterna som står till buds för barn i olika åldrar står och faller med de vuxnas insatser och personliga engagemang.¹⁹⁴

¹⁹¹ Ds U 1977:2, s 24 (kursivering och parentes i originalet)

¹⁹² Ds U 1977:2 "I samhället finns motsatta "avsikter" med skolan, vilket grundar sig på skilda ideologier, intressen och traditioner.", s 27

¹⁹³ Bjurwill, C i samtal med Myrdal, A i Bäckstrand (1980), s 15

¹⁹⁴ Ds U 1977:1, s 22

Idén om att ”barn lär sig mer av vad vi gör än vad vi säger”¹⁹⁵ och som ”står och faller med de vuxnas insatser” skapar en disciplinerings arena i nuet i namn av framtiden med barnet i centrum. En barnutbildning där barnet blir länken mellan de vuxna och samhällets ansvar och behov av att forma en människa som formar framtiden.

Att formge livet

I propositionen för den högre utbildningen finns en ambition att förena nationella krafter och samordna nationens utbildningssystem i en organisation som är tillgänglig över hela landet.¹⁹⁶ Den högskolereform som föreslås innebär att det inrättas en utbildningsform som bygger på gymnasieskola, som endast får anordnas av staten, eller av annan huvudman som staten beslutar. Genom inordning av ett antal utbildningar som tidigare haft olika huvudmän skapas ett system som ger det samhälleligt styrda utbildningssystemet tillgång till en större del av befolkningen under en större del av livet. Reformförslaget innebär en samordning av utbildningsverksamheten i en samhällelig organisation från barndomen och genom det vuxna livet.

Att se relationerna mellan målen för lärarutbildningen och målen för den allmänna skolan så, betyder att se målen för den allmänna skolan som bestämmande för innehåll och arbetsformer i lärarutbildning och lärarfortbildning. Men detta är inte tillräckligt. Utformningen av lärarutbildningen är dessutom direkt beroende av samhällets intentioner för utbildningssystemet.¹⁹⁷

Diskussionerna angående lärarutbildningens målformuleringar finns i ett sammanhang samhällets intentioner med utbildningssystem i stort. Lärarutbildning framstår som en del av en helhet där målen för den allmänna skolan är bestämmande för arbetsformer och innehåll i lärarutbildning. Resonemanget utgår från samhällets ansvar och möjlighet att forma ett utbildningssystem som skapar förutsättningar för medborgarens och samhällets framtida möjligheter. I detta finns en vision om ett system som i sin utformning, är bärare av gemensamma intentioner för individen, samhället och framtiden.

BU fann det därför angeläget att utgå från ett politiskt övergripande mål som uttryckte den ideologiska bakgrunden till förskolans program, där samhällets syn på barn formulerades och där barns rätt till goda utvecklingsmöjligheter fastslogs. Det var också angeläget, enligt BU, att de övergripande målen för förskolan innehöll en framtidssyn på så sätt att vård och fostran

¹⁹⁵ Andersson, I i Bäckstrand (1980), s 42

¹⁹⁶ Prop. 1976/77:59

¹⁹⁷ Ds U 1977:2, s 8

av barnet i hem och förskola relaterades till den blivande vuxnes utvecklingsmöjligheter.¹⁹⁸

Framställningen redogör för behovet av en samhällelig ideologiskt grund för barns önskvärda utvecklingsmöjligheter, en utveckling som framhålls som barnens rätt och relateras till framtiden och den vuxnes utvecklingsmöjligheter. Argumenten utgår från en människa som skapar och skapas av omständigheter; och att det i samhället finns skilda ideologier, intressen och traditioner. Det angelägna i politiskt övergripande mål ingår i ett resonemang där hemmet, skola och förskola framstår som delar av de verksamheter som omfattas av samhällliga mål. I det sammanhanget argumenteras för en samordning mellan hem och skola.¹⁹⁹

En samordning mellan skolan, samhället och hemmen är absolut nödvändig.²⁰⁰

I samtalen om nödvändigheten av en samordning mellan hem och skola ingår befolkningens kvalitéer, hur de skall vara, bli och bete sig som en del av det offentliga ansvarsområde, möjligt att grunda på ideologisk grund och politiskt mål. Och möjliggörs av det offentliga skyldighet att skydda och skapa befolkningens välmående som en förutsättning för en annan och bättre framtid.

Den offentliga makten skall utövas med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans frihet och värdighet.

Den enskildas personliga, ekonomiska och kulturella välfärd skall vara grundläggande mål för den offentliga verksamheten. Det skall särskilt åligga det allmänna att trygga rätten till arbete, bostad och utbildning samt verka för social omsorg och trygghet och för god levnadsmiljö.

Det allmänna ska verka för att demokratins idéer blir vägledande inom samhällets alla områden. Det allmänna skall tillförsäkra män och kvinnor lika rättigheter samt värna den enskildas privat och familjeliv.²⁰¹

Möjligheten att utöva makt utgår från det offentliga, och de grundläggande målen för det offentliga är att trygga personlig, kulturell och ekonomisk välfärd. I citatet finns även det allmänna, det vill säga det gemensamma, vi alla

¹⁹⁸ Ds U 1977: 1, s 20 - BU barnstugeutredningen 1968 års barnstugeutredning (med slutbetänkande 1975), statlig utredning som ledde till förskolelagen och som stadgade rätten till allmän förskola, i daghem eller deltidsgupp, för alla barn från 6 års ålder (för barn i behov av särskilt stöd redan från 4 år).

¹⁹⁹ Se t.ex. SOU 1974:42 *Barns Fritid* Samverkan mellan samhällets verksamheter i skola och fritid.

²⁰⁰ Andersson, I i Bäckstrand (1980), s 40

²⁰¹ Prop. 1976/77:59, s 42

som ska trygga rätten till arbete, bostad och god levnadsmiljö och verka för att demokratin ska vara vägledande inom alla samhällets alla områden. I det offentliga uppdrag ingår ansvaret att för samhället och medborgaren räkning forma medborgare som en del av det allmänna/gemensamma. I diskursen blir medborgaren synlig både som ett ansvarsområde och ett föremål att forma, styra och kontrollera samhällsutvecklingen via. I det framstår skola och utbildning som en möjlighet och en punkt från vilken det offentliga kan samordna samhällets olikheter till en enhet som en förutsättning för en annan samhällsordning än den som finns i nuet. I berättelsen om en hotfull framtid och en bekymmersam samtid uttrycks en önskan att skapa en annan framtid än den som finns i nuet, genom att styra livet, sätt att leva för att på det viset reglera faror, olyckor på individ- och kollektivnivå. Subjektskonstruktionen sammanfaller med bilden av framtiden, något som det offentliga har ett ansvar för, en skyldighet och en möjligt att utforma.

En oförutsägbar tid

Det jag kallar nedslag nummer två är texter från 1990-talets mitt. Berättelsen om tiden skapas i skildringar av medborgarens och nationens verksamheter över tid.

Kunskapsnäringarna kommer självklart att dominera ett kunskapsamhälle. Kanske kommer 50 procent av de yrkesverksamma år 2010 att vara verksamma inom kunskapsproduktion av både kognitivt och informativt slag. De varuproducerande näringarna under fabriksamhällets guldålder på 60 – talet satsade drygt 40 procent. /.../ Med 90 procent av arbetskraften inom kognitiva, informativa yrken ställs nya kompetenskrav.²⁰²

Fokus i citatet är de verksamheter som skapat nationens utkomstmöjligheter över tid och den historiska tillbakablicken berättar om de förändringar vi varit med om och vad framtiden kommer att bära med sig. Det nya framställs i form av en omställning från varuproduktion och fabriker till kunskapsproduktion och kunskapsnäringar. En förändring som förespås ställa andra och nya krav på medborgaren. Framtids- och samtidsskildringen berättar om en territoriell, IT-beroende och kunskapsbaserad ekonomi i en tid när information och rörlighet kommer att öka i en allt snabbare takt.

DET SOM UTMÄRKER den snabba världen är dess kunskapsbaserade och IT – baserade ekonomi. På så sätt är den i mycket oberoende av territorier, den kan ligga nästan var som helst på globen och dessutom flytta runt, när de nätverk som styr denna värld så önskar. Den snabba världen är extremt nät-

²⁰² Fürth, T i PM (1996), s 18

verksberoende och då inte bara IT – nätverk utan främst kunskapsnätverk, som bärs upp av människor och deras kunskaper.²⁰³

Skildringen berättar om en snabb värld, där det snabba handlar om en kunskapsbaserad och IT- baserad ekonomi. Den snabba världen framstår som något som styrs av människor som bär kunskaper och som har möjlighet att flytta runt. Och med dem en styrning som kan flytta runt och ligga nästan var som helst på globen om de kunskapsbärande människorna i nätverk så önskar. I skildringen utformas en bild av en oförutsägbar tid där de kunskapande och nätverkande människorna skapar en oförutsägbarhet och ett behov av beredskap att lära om, lära nytt och omvärdera.

Det enda vi med säkerhet vet om framtiden är att saker och ting kommer att förändras. Föränderligheten är därför det enda stabila och livslångt lärande det som gäller. Vi måste ständigt vara beredda att lära nya saker, tänka om och omvärdera. Hela livet igenom.²⁰⁴

Det enda säkra i framställningen framstår som det oförutsägbara, vilket ställer krav på förändring, och ett krav på att förhålla sig till förändring. Vi i sammanhanget är en liten nation i en framtid där kunskapsmässig kompetens framstår som avgörande för nationens välförstånd.

I ökande utsträckning kommer vi att leva i en internationell miljö där kunskapsmässig kompetens är avgörande för vårt lands välförstånd. Sveriges geografiska perifera läge, vårt språk och vår relativt fåtaliga befolkning gör att vi inte kan nöja oss med att vara bra. Målet måste sättas högre.²⁰⁵

I gestaltningen av tiden beskrivs nationen Sverige som perifer, vilket kan förstås som långt från centrum eller oväsentlig/marginell. Den lilla nationen åskådliggörs vidare genom den fåtaliga befolkningen och den lilla befolkningens språk. I den kontexten understryks behovet av en kvalificering av nationella tillgångar, det vill säga befolkningen sedd som en nationell resurs för att möta framtiden.

Att både öka antalet högskoleutbildade och att höja kvaliteten inom utbildning och forskning blir i detta perspektiv avgörande för Sveriges framtida utveckling.²⁰⁶

I diskussioner om kunskapsproduktion och kunskapsnäringar argumenteras för en ökning av antalet högskoleutbildade, samt ett behov av att höja kvali-

²⁰³ Ibid. , s 16, (versaler i originalet)

²⁰⁴ Ljunghill, F i PM (1996), s 9

²⁰⁵ Prop. 1992/93:1, s 10

²⁰⁶ Ibid., s 9

teten i utbildning och forskning som en förutsättning för nationens framtida utveckling. I tillbakablickar framhålls massutbildning och skola som det som skapat förutsättningen för moderniseringen av samhället,²⁰⁷ och skola och utbildning som något som förändrat människor.

Det helt övervägande flertalet ungdomar har gått 12 år i skolan, sett bilder från hela världen på TV sedan de var små och många har rest utomlands redan i tonåren. De kommer aldrig att ställa in sig i ledet i en fabrik och ta order från en förman, som i bästa fall har en realexamen.²⁰⁸

Citatet berättar inte bara om unga människor som aldrig kommer att ställa in sig i ledet och ta order, det berättar även om en tid då det var fallet. I förklaringen till förändringen framhålls att flertalet ungdomar har gått i skola i 12 år och att de har haft möjlighet att resa och ta del av bilder från hela världen. Samtiden och framtidens karaktäristik framställs som ett problem, en realitet och ett behov av kunskapande människor, i en tid när kunskaper, bilder och idéer som flyter runt och förs vidare av människor i nätverk och människor som förändrats och förändrar. Den övergripande benämningen på tiden är ”*Det postmoderna samhället*”.

Om huvudprincipen för övergången till det postmoderna samhället ligger i en förändring från det förutsägbara till det oförutsägbara, så följer därav inte automatiskt något mer än en förändring mot mer underförstådda kriterier för att skapa och föra vidare samhällspraxis inklusive pedagogisk praktik. Samhällslivets struktur måste inte nödvändigtvis nedmonteras, snarare ta sig andra uttrycksformer och förverkligas på alternativa sätt. Den ökande vikt som läggs vid tekniker för självförverkligande är ett tydligt tecken på hur den externa kontrollen förändrats till en intern sådan.²⁰⁹

Den postmoderna tiden beskrivs som en förändring från det förutsägbara till det oförutsägbara. I diskussionen finns samtidigt en sorts tröst eller något beständigt som berättar att det samhälle vi har och känner inte nödvändigtvis måste nedmonteras. Det kan förverkligas och bevaras på alternativa sätt, där tekniker för självförverkligande framstår som ett tecken på förändring från extern kontroll till intern kontroll och sätts i samband med att bevara och föra samhällspraxis vidare.

Framtiden är inte en plats dit motvilliga människor ska ledas med tvång. Det nya samhället kan inte utformas oberoende av

²⁰⁷ Ds U 1996:16, “Massutbildningen och skolan som samhällelig institution upprättades i ett förindustriellt samhälle och spelade en viktig roll i moderniseringen av detta samhälle.”, s 116

²⁰⁸ Fürth, T i PM (1996), s 17

²⁰⁹ Chisholm, L i PM (1996), s 40 - 41

de människor som lever idag. Framtiden utformas av de människor som lever här och nu.²¹⁰

I gestaltningen av det postmoderna produceras en bild av en historisk tid när framtiden var förutsägbar, när människor var möjliga att externkontrollera och i större utsträckning rättade in sig i ledet och tog order. Konstruktionen av den nya tiden, den nya människan och den oförutsägbara framtiden frågar efter och utgår från ett subjekt med förmåga till egna beslut och stort ansvar.

De yrken eller branscher som ungdomar väljer är fria, med mycket ansvar och egna beslut.²¹¹

I gestaltningen av tiden utformas karaktäristiken hos framtidens människa, ett subjekt med frihet, ansvar och förmåga att ta egna beslut.

Individen och friheten

Proposition ”*Frihet för kvalitet*” handlar bland annat om att via en förändrad styrning skapa frihet.²¹² Vad frihet är eller borde vara formuleras i berättelser om hur det varit, hur det är och de problem som bygger upp skildringarna.

Den analys av dagens situation och de internationella förändringstendenser som nyss redovisats leder till slutsatsen att det svenska universitets- och högskolesystemet är behäftat med likartade problem som centralplanerade system i allmänhet: stelhet, likformigt, bristande rörlighet och otillräckligt resursutnyttjandet.²¹³

I redogörelsen för det som kallas centralplanerande system skapas en bild av samhällets organisation och organisationens karaktäristik. I analysen produceras ett styrningsproblem presenterat i form av likformigt, stelhet och bristande rörlighet i ett sammanhang av otillräckligt resursutnyttjande.

Ett av lärutbildningens onda historiska arv är en hög grad av central detaljstyrning både i form av detaljerade stadgor och detaljerade beslut i övrigt både från regering och SÖ (t.o.m. 1977).²¹⁴

I diskussioner om styrning och samhällets organisering understryks den samtida och den tidigare styrningen som ett arv av ondo, som skapat problem

²¹⁰ Ljunghill, F i PM (1996), s 7

²¹¹ Källemark, S i PM (1996), s 46

²¹² Prop. 1992/93: 1

²¹³ Ibid., s 21

²¹⁴ Ds U 1996:16, s 190 (parentes i originalet)

och hindrat förnyelse.²¹⁵ En problematik som skapar argument för förändring av den samhälleliga styrningen.

Detta innebär att statsmakterna överger den direkta styrningen av landets institutioner för högre utbildning och forskning som tillämpats under lång tid och överlämnar ansvaret för mycket stora resurser och för utveckling av en väsentlig del av infrastrukturen i landet till universiteten och högskolorna.²¹⁶

Den frihet som presenteras handlar om att överge det som kallas direkt styrning och överlämna ansvaret till universitet och högskolor att själva besluta om och skapa sina egna institutionella ramar. Argument för förändring byggs upp i berättelser om individer som inte erbjudits möjligheter att använda sin förmåga att ta ansvar för lärosätet, sina studier, sig själva och sina egna val.

Studenterna vill bli bemötta som vuxna lärarstuderande, inte som elever. Med allt vad som följer därav. Varför? Jo för det första så upplever de att de lär sig mer och växer bättre som människor genom att tilldelas ansvar, annars tenderar de att falla tillbaka i en roll av den snälla skoleleven, en roll som de flesta inte trivs med.²¹⁷

Den diskursiva friheten framträder inte enbart i berättelser om ett system som hindrat individen från att ta eget ansvar, den blir synlig även i skildringar av en människa som disciplineras i på ett sätt som inte är förenligt med framtida behov.

Till detta kommer den typ av disciplinering av eleverna som sker i det traditionella klassrummet inte är förenligt med dagens krav på flexibla och 'självgående' medborgare.²¹⁸

Citatet utgår från att människan kan formas på olika sätt beroende av undervisningens utformning och illustrerar på samma gång ett önskat subjekt. Frihet och subjekt framstår som möjliga att skapa, och frihet något som människor kan tilldelas genom en förändrad styrning.²¹⁹ I framställningarna visas och definieras önskvärda sätt att vara och bete sig och hur frihet och ansvar kan skapas.

²¹⁵ Ljunghill, F i PM (1996), "/.../ en stel skolbyråkrati och ett otidsenligt regelverk har allt för länge hindrat en förnyelse av skolans arbetssätt." s 6

²¹⁶ Prop. 1992/93:1, s 68

²¹⁷ HSV 1996:1 R, s 198

²¹⁸ Ds U 1996:16, s 125 (markering i originalet)

²¹⁹ Prop. 1992/93:1, Bilaga 2 SOU 1992:1 "Den enskilde studenten måste få lov att ta ansvar för sin utbildning – både för dess innehåll och för genomförandet av den. /.../ Inom Institutionen bör den enskilda läraren ha ett personligt ansvar för sin undervisning och sina studenter.", s 99

Jag var på ett besök i en skola, som var en av de mest fascinerande jag varit på faktiskt, /.../ Vad lärarna hade gjort var mycket enkelt. De gav eleverna ansvaret för sin egen inläring.²²⁰

Fascinationen handlar om en förvåning över den enkelhet genom vilket lärare ger elever ansvaret för sin egen inläring. Det framstår som oproblematiskt och möjligt. Önskan, behovet och möjligheten att överlämna ansvaret till eleven som i frihet tar ansvar för sin egen inläring visar sig i tankar om hur program för politiska insatser kan skapas och frågor som ses som viktiga att utreda för lärarutbildningen.

Grundskollärarytbildningen i Sverige utbildar människor som skall bli grundskollärare och som i sin tur skall undervisa i en skola vars uppgift är att låta varje enskild elev finna sin unika egenart och därigenom kunna delta i samhällslivet genom att ge det bästa i sin ansvariga frihet. Vilka krav kan man ställa på lärarutbildning i dag? Hur ser dagens lärarutbildning ut?²²¹

Den diskursiva friheten utgår från, frågar efter och skapar en berättelse om en människa som med vilja och förmåga kan delta i, utforma och påverka sin egen verksamhet och verklighet. Och frågar efter en organisering av utbildningsverksamheten där eleven blir sin egen drivmotor.²²²

Frihet utformas i enlighet med diskursiva behov och problem och blir synlig i berättelser om hur individen är och borde vara, samtidigt framställs det som en möjlighet och en rättighet. I argument för en förändrad styrning visar sig ett subjekt som av egen kraft och vilja har kapacitet att styra det egna livet i enlighet med samhällets och individens behov. Statsmakternas uppgift i den diskursen handlar om att skapa individens förutsättningar att ta ansvar för att organisera utbildning så att skolans uppdrag kan förverkligas.²²³ En diskurs där lärarens har till uppgift att tolka mål och omsätta dem till verksamhet på ett sådant sätt att elever blir medansvariga för sin utbildning.²²⁴ Och högskolans uppgift handlar om att i ansvarig frihet, tolka mål och skapa en verksamhet, för studenter styrda av egna medvetna och meningsfulla mål.

Om den lärande skall stå i centrum för lärarutbildningen betyder det bl.a. att den studerande skall vara styrd i sitt lärande av medvetna och för honom själv meningsfulla mål.²²⁵

²²⁰ Lundgren i PM (1996), s 46

²²¹ HSV 1996:1 R, s 174 Hänvisning till Lpo 94, s 5 (kursiverat i originalet)

²²² Ds U 1996:16 /.../blir varje elev s.a.s. sin egen drivmotor., s 126

²²³ Ibid., ”lärarna som får ansvaret för hur skolans praktik ska organiseras så att skolans uppdrag kan förverkligas., s 48

²²⁴ Ibid. /.../genom att skapa miljöer, välja innehåll och organisera verksamheterna så att eleverna blir medansvariga på ett annat sätt än tidigare i sin egen utbildning. , s 49

²²⁵ Gran, B (1995), s 90

I berättelsen om en förändrad styrning tilldelas eleven, studenten, lärosäten ansvaret och frihet att styra sig själv i enlighet med samhällets mål. Framtidsbilden berättar om det oförutsägbara och samtidsbilden om det svårstyrda, där det oförutsägbara och det svårstyrda framställs som något nytt och annorlunda, som karaktäriserar den tid som är och den som kommer. I samtids- och framtidsskildringen konstrueras och frågas efter ett subjekt som på plats, i rätt tid och under de omständigheter de befinner lär och lär om och gör de val som omständigheterna kräver.²²⁶ Den styrning som diskuteras i texterna utgår från de självstyrande, utformar dess karaktäristiska drag och frågar efter en utbildning som kan forma en ansvars-kännande människa. Ett ansvarsfullt subjekt som med personligt ansvar skapar sig själv och sin egen kunskap som en beredskap för att möta det okända. Subjektskonstruktionen sammanfaller med konstruktionen av framtiden och berättar om föränderlighet i ansvarig frihet som något eftersträvansvärt. Styrningsrationaliteten bygger på ett förtroende för medborgaren som partner i verkställandet av samhället och sig själv.

Att styra sig själv och andra

I texterna skildras nationen som ett litet avgränsat område, där en liten befolknings kunskapsmässiga kompetens framstår som avgörande för nationens framtida möjligheter. Grundläggande mål för högskolor och universitet fastställs av riksdag med hänvisning till dess betydelse för landet.²²⁷ I beslutet om målstyrning tilldelas individen frihet och ansvar att uppfylla målen för verksamheterna. I analogi med det ständigt föränderliga föreslås en kontinuerlig översyn och omdefiniering av mål.

Det är viktigt att examensbeskrivningarna kontinuerligt ses över eftersom staten kan ha intresse av att precisera och kanske omdefiniera målen utifrån gjorda erfarenheter eftersom den verksamhet som utbildningarna utbildar för kan förändras så att det krävs nya typer av kompetenser av dem som ska verka i och bidra till att utveckla denna verksamhet.²²⁸

I en kontinuerlig översyn av mål ställs inte enbart krav på beslutsfattare, lärosäten, studenter och lärare att förhålla sig till mål och eventuella förändringar, det skapar även ett behov av och en möjlighet att mäta och jämföra måluppfyllelse. En förändringsdiskurs som skapar behov av en ständigt pågående målförändring, examination och förevisning av mål, skolor, elever och prestation i förhållande till mål.

²²⁶ Ds U 1996:1 R ”Att ’fånga tillfället i flykten’ är därför en viktig del av lärares yrkesskicklighet.”, s 135 (markering i originalet)

²²⁷ Prop. 1992/93:1 ”Med tanke på att de statliga universiteten och högskolorna är skattefinansierade samt deras betydelse för landet bör emellertid de grundläggande målen och villkoren för verksamheten fastställas av riksdagen.” s 25

²²⁸ Ds U 1996:16, s 65

Allt starkare krav ställs på att även resultat av interna utvärderingar skall göras offentliga för studenter och andra intressenter. Detta innebär samtidigt ökade krav på att åtgärder och resultat skall kunna redovisas på ett för utomstående tillgängligt sätt.²²⁹

I den offentliga förevisningen, med utgångspunkt från mål, skapas ett övervakningsområde där varje individ, skola och lärosäte blir ett objekt som kan iaktas, bedömas och värderas. I det skapas underlag för kunskaper om resultat och prestation, som kan förevisas som generell och individuell bild i form av elever, studieresultat, skolor och lärosäten. Med detta skapas en verklighet som berättar om avvikelser och goda resultat som en vägledning för betraktare och uppgiftsskapare. I en diskurs där individen bär ansvaret och uppgiften att ta del av information, tolka och verkställa samhällseliga mål.

En kravfylld tid

Det tredje nedslaget, skapas av texter producerats i det tidiga 2000-talet. Tidens karaktäristik utformas som vi sett i en berättelse om ett internationaliserat utbildningssamhälle med krav och behov av utbildning och utbildade.²³⁰ I redogörelser för kravet på utbildning binds individen och samhället samman i ett gemensamt beroende.

Vi tappar alldeles för många redan i dag. Egentligen har vi inte råd att tappa en enda elev framöver.²³¹

Kravet på utbildning och behovet att tillvarata finns i berättelser där utbildning tilldelas huvudrollen som lösningen på de problem som nationen står inför eller befinner sig i. En berättelse cirkulerar som vi sett kring behovet av välutbildade medborgare för ett arbetsliv som ständigt ställer krav på nya färdigheter och kunskaper. Den utgår från utbildning som en förutsättning för, och ett sätt att, göra individen flexibel och anpassningsbar. I en annan finns utbildning i ett sammanhang av att upprätthålla hög välfärdsnivå.

Utbildning är verkligen viktigt för Sverige om vi ska upprätthålla en hög välfärdsnivå och ligga långt framme.²³²

²²⁹ Prop. 1992/93:1, s 19 - 20

²³⁰ Prop. 2001/02:15, ”Vi lever i dag i ett allt mer internationaliserat kunskapssamhälle där utbildning är av avgörande betydelse för såväl individen som samhället. Samhällets välstånd är beroende av att det finns välutbildade medborgare som kan fungera och delta i ett allt mer flexibelt arbetsliv som ständigt ställer krav på nya kunskaper och färdigheter.”, s 185

²³¹ Mathiasson, L i PM (2005), s 40 Samtal med Margareta Nygren

²³² Mathiasson, L i PM (2005), s 38 Samtal med Jonas Hellman

En välutbildad befolkning framhålls som Sveriges möjligheter att ligga långt framme, en form av konkurrenssituation, vidare finns utbildning i ett sammanhang av fortsatt ekonomisk tillväxt, och som ett sätt att stärka sammanhållning och utveckla demokrati.

En välutbildad befolkning är en grundförutsättning för att skapa tillväxt och välfärd samt för att stärka sammanhållningen och utveckla demokratin i samhället. Samtidigt ökar god utbildning möjligheterna för den enskilda att leva ett rikare liv och stärka sin ställning på arbetsmarknaden. En breddad rekrytering innebär att många fler människors potentiella förmåga kan utnyttjas. Därmed läggs grunden för den dynamik som krävs för att säkra fortsatt ekonomisk tillväxt och social välfärdsutveckling.²³³

Argument för utbildning presenteras i form av individens möjligheter och samhällets behov av att ta tillvara människors potentiella förmåga. Utbildning finns i ett sammanhang av att ge individen möjlighet till ett rikare liv och stärka hennes framtida möjligheter. Vidare framhålls utbildning som ett sätt att förstärka, upprätthålla och skydda demokrati, den framstår som ett sätt att utjämna olikheter, inflytande och möjligheter och påskynda social och ekonomiskt rättvisa. Utbildning skildras vidare som en verksamhet som påverkar hälsa, livslängd, inkomst och möjligheter på arbetsmarknaden.

I genomsnitt har de som studerat på högskolan t.ex. mindre risk för arbetslöshet, fler yrkesverksamma år, mindre ohälsa, längre livslängd och högre lön.²³⁴

I samtids- och framtidsskildringen framstår utbildning som ett sätt att skapa den friska, arbetsföra, flexibla medborgaren som en nationell tillgång på en framtida arbets- och utbildningsmarknad; och som ett sätt att ge individen möjligheter på denna marknad. I argumenten för utbildning finns både hot och löften; utan utbildning är risken större för sjukdomar och arbetslöshet; utbildning ger löfte om ett längre och rikare liv, hälsa, demokrati, sammanhållning, välfärd och högre lön. Utbildningsbehovsdiskursen skapas i en berättelse om en marknad dit kunder kan söka sig för att konsumera utbildning.

Efterfrågan på utbildning ökar och är långt större än tillgången. Detta är inte minst tydligt i länder utanför OECD. Inom OECD har allt fler länder intresserat sig för att på olika sätt attrahera utländska studenter. Detta har skapat en stor och växande global utbildningsmarknad.²³⁵

²³³ Prop. 2001/02:15, s 37 - 38

²³⁴ Ibid., s 19

²³⁵ Ibid., s 173

Marknaden gestaltas i form av tillgång och efterfrågan där säljaren befinner sig i en konkurrenssituation om presumtiva konsumenter, och en marknad som karaktäriseras av varubrist. Det handlar både om att erbjuda utbildning och att få tillgång till konsumenter till den nationella utbildningen.

Sverige har många fördelar och det finns många skäl också för oss att öka rekryteringen av utländska studenter och lärare. Det bör också ske snarast annars riskerar svenskt arbetsliv och svensk utbildning att hamna på efterkälken.²³⁶

I argumentationen för ökad rekrytering av utländska studenter och lärare presenteras utbildning som en förutsättning för att Sveriges arbetsliv och utbildning inte ska hamna på efterkälken. Det handlar om att erbjuda utbildning och att anpassa utbildningssystemet och befolkningen till en internationell marknad via utbildning. I konstruktionen av behovet att rekrytera utländska studenter och lärare binds nationens utbildnings- och arbetsliv samman med en internationell marknad. I en diskurs där utbildning framstår som möjligheten att sprida nationen över världen och innesluta världen i nationen.²³⁷

Detta visar att Sverige uppfattas som ett attraktivt land att studera i och förhoppningsvis får det också positiva effekter på lång sikt eftersom många utländska studenter tar med sig ett positivt minne av Sverige ut i yrkeslivet.²³⁸

Utbildningsbehovsdiskursen finns i ett sammanhang av Sveriges framtida möjligheter på en internationell marknad. Nationen framstår som ett subjekt i ett behov utbildningsbara och utbildningsbehövande individer som ett svar på nationens behov av att spridas på, och inneslutas i en världsmarknad.

Individen och plikten

I skildringen av en internationell utbildningsmarknad kräver framtiden av skolan att den förbereder eleverna för den marknad som väntar.²³⁹ Tillgången till utbildning och kunskap framstår som människors rätt och förmågan att lära nytt som en basfärdighet.

Förmågan att lära nytt och att lära har blivit en basfärdighet./.../ Att människor lär kontinuerligt och i olika miljöer är

²³⁶ Ibid. s 209

²³⁷ Ibid. "När Sverige tydligare än förut är en del av världen måste världen bli en del av Sverige.", s 19

²³⁸ Ibid., s 175

²³⁹ Mathiasson, L i PM (2005), "I framtiden behöver skolan bli bättre på att förbereda eleverna för den arbetsmarknad som vänta.", s 40 samtal med Margareta Nygren

inte något nytt, men för att det livslånga lärandet skall bli en realitet för alla krävs insatser på alla utbildningsnivåer.²⁴⁰

Citatet berättar om människor som lär kontinuerligt och i olika miljöer, men för att ett livslångt lärande ska bli en realitet för alla krävs insatser på alla utbildningsnivåer. I Propositionen *Den Öppna Högskolan* förklaras att utgångspunkten för regeringens politisk och den stora välfärdspolitiska uppgiften handlar om alla människors rätt till livslångt lärande, kunskap och utbildning.²⁴¹ Ambitionen och ansvaret utgår från en regering som föreslår åtgärder i syfte göra det livslånga lärandet och möjlighet till högre utbildning till en realitet för det stora flertalet. I diskussionen finns utbildning i ett sammanhang av identitet, samhällstillhörighet och integration.

Utbildning har kommit att bli en del av samhällets normalitet. De uppsatser som gymnasieelever skrivit till utredningen visar en hög grad av upplevd utbildningsplikt: man måste utbilda sig för att bli något, skriver eleverna.

I ljuset av att utbildning blivit en del av samhällets normalitet diskuteras den sociala snedrekryteringen till högre utbildning, vilket hamnar i ett helt annat ljus när utbildningen framställs som så viktig som idag. Det framstår då som allvarligare än tidigare att någon hindras från att utbilda sig, inte minst när utbildning nu i mycket högre grad än tidigare bestämmer individuell samhällstillhörighet på ett sätt som liknar lönearbetets roll tidigare. Följaktligen kommer utbildningslöshet att likna arbetslöshet med allt negativt den innebär, inte minst vad gäller samhällstillhörighet, individuell integration och identitet.²⁴²

I återgivningen av gymnasieelevers uppsatser uppmärksammas att eleverna ser det som en plikt, att man måste utbilda sig för att "bli något". Och i diskussionen framhålls utbildning som det som bestämmer individens samhällstillhörighet och brist på utbildning som något som kan leda till problem med integration och identitet. Utbildningslöshet liknas vid arbetslöshet i en diskurs där utbildning framträder som en plikt och ett sätt att skapa samhällstillhörighet.

Många arbeten i betydelsefulla samhällspositioner t.ex. inom offentlig förvaltning, skolan och rättsväsendet, media och inom näringslivet kräver en högskoleutbildning. För att stärka integrationen i samhället och öka medborgarnas förtroende för sam-

²⁴⁰ Ibid., s 19

²⁴¹ Prop. 2001/02:15. "Alla människors rätt till kunskap och utveckling är mot den bakgrunden utgångspunkten för regeringens politik. Kunskapsområdet ska stå öppet för alla. Detta är den stora välfärdspolitiska uppgiften i framtiden.", s 18

²⁴² Ibid., s 195 i citatet används begreppet utbildningslöshet det finns bl.a. i SOU 2000:47 däremot går det inte att finna utbildningslös eller utbildningslöshet i uppslagsverk. Kontakt den 19/10 2007 med SAOB/Marianne Svensson " Jag har inte lyckats hitta ordet "utbildningslöshet" i någon ordbok eller databas, inte heller finns det excerperat i våra samlingar."

hällets institutioner är det betydelsefullt att de som arbetar där representerar en större mångfald och bättre avspeglar befolkningens sammansättning.²⁴³

I argumenten för en större mångfald i högskoleutbildning påpekas att högskoleutbildning är ett krav för många betydelsefulla samhällspositioner. Betydelsefulla samhällspositioner exemplifieras med skola, offentlig förvaltning, rättsväsendet, media och näringsliv. Det handlar om samhällets verksamheter i stort. I diskussionen framhålls utbildning som ett sätt att få möjligheter till positioner, det vill säga att bli en del av samhällets verksamheter och därigenom skapa förtroende för samhällets verksamheter. Diskussionen om representation och förtroende finns i ett sammanhang av integration och spegling av en mångfald, ett behov av att samordna ett antal olikheter till en enhet med gemensamma mål.

Att förvalta livet

I dokumenten berättas om ett internationaliserat utbildningssamhället och ett globaliserat samhälle. Konstruktionen av det globala utformas i berättelser om människors rörelser i och över globen och mellan olika typer av arbeten och utbildningsformer.

Sverige har under främst den andra hälften av 1900-talet utvecklat till ett mångkulturellt samhälle. I dag har ca 20 procent av invånarna i landet utländsk bakgrund, d.v.s. de är födda utomlands eller är födda i Sverige medan en eller båda föräldrarna är födda utomlands.²⁴⁴

Globalisering innebär att många människor i dag arbetar i ett internationellt sammanhang eller har arbetskamrater med olika bakgrund.²⁴⁵

Den information som gestaltar globalisering skapas av (och skapar) ett statistiskt underlag och producerar bilder av ett nu och ett tidigare. Skildringarna berättar om en nation som utvecklats till ett mångkulturellt samhälle och en befolkning som i större utsträckning arbetar i ett internationellt sammanhang. I framställningen skapas på samma gång historien om en befolkning som tidigare i större utsträckning arbetade nationellt. En nation med en enhetlig kultur och bestående av människor födda i Sverige av svenska föräldrar, och arbetsplatser med individer av ett enhetligt ursprung. I den skapas inte enbart en översiktsbild över nationens tillgångar utan även möjligheten för individen att se sig själv som tillhörande nationen och vissa populationer på samma gång.

²⁴³ Prop. 2001/02:15., s 20

²⁴⁴ Ibid., s 31

²⁴⁵ Ibid., s 25

Jag är kvinna, jag kommer från en förort och jag är invandrare född i Kuwait.²⁴⁶

Givet globalisering och konstruktionen av nationens tillgångar i form av populationer framställs, identifierar och presenterar sig individen som tillhörande en viss population med undergrupper. I önskan om att tillvarata och erbjuda utbildning till befolkningen utformas ett behov av vetande om den befolkning som nu tillhör nationen.

En nationell kartläggning och analys samt kontinuerlig uppföljning av kompletterande högskoleutbildningar för utländska akademiker saknas.²⁴⁷

I kartläggningen inventeras nationella resurser som framställer och förevisar nationens tillgångar med utgångspunkt från möjliga frågor. Informationsbehovet gällande kompletterande högskoleutbildning för utländska akademiker visar en bild av de nytillkomna och en bild av dem som ännu inte är kartlagda. Vidare förevisas en kartläggning av underrepresenterades populationer i högskola och universitet.

År 2000 fanns 2 100 studenter med funktionshinder vid universitet och högskolor, vilket samtidigt är en ökning med 31 procent jämfört med föregående år.²⁴⁸

Inventering och framställningen av populationer som kön och härkomst utformas i ett sammanhang av hemmets och föräldrars utbildningsnivå.

Fördelningen på hemmets utbildningsnivå bland högskoleny-börjare är något jämnare bland kvinnor än bland männen. Kvinnor har högre andel föräldrar med enbart förgymnasial eller kortare gymnasial utbildning.²⁴⁹

I kartläggningen visas en bild av att kvinnor i högre utsträckning söker sig till högskolestudier även om föräldrar ”enbart” har förgymnasial eller kortare gymnasieutbildning. Informations och kartlägningsbehov med likartade frågor visar sig i analysen av eventuellt samband mellan föräldrars studiebakgrund och födelse land.

Svenskfödda med svenskfödda föräldrar har högre studerandefrekvens i högskolan. /.../ Sambandet mellan föräldrarnas utbildningsnivå och antalet högskolestuderande är dock starkare

²⁴⁶ Thors, C i PM (2005) intervju med lärarstudent, s 13

²⁴⁷ Prop. 2001/2: 15, s 171

²⁴⁸ Ibid., s 102

²⁴⁹ Ibid., s 32

än sambandet mellan föräldrarnas födelseland och andelen högskolestuderande.²⁵⁰

I redovisningen av statistik gällande utbildning, ålder, funktionshinder, social, kulturell tillhörighet och ursprung kvantifieras, klassificeras befolkningen. En förteckning och en kartläggning av den befolkning som nationen består av. Möjliga frågor utgår från utbildning som normalitet och förevisar ett samband mellan föräldrars utbildningsnivå och presumtiva högskolestudenter. I kartläggningen produceras en bild av att förmåga eller brist på förmåga till utbildning är en följd av utbildning och bakgrund.

Det finns en svag tendens till att de senaste årgångarna av studenter i lärarprogrammet i större utsträckning har en förälder med något låg utbildningsnivå jämfört med tidigare årgångar.

Det är mot den bakgrunden förvånande att självvärderingarna knappast alls problematiserar studenternas studiemässiga förutsättningar att bedriva just denna typ av studier.²⁵¹

Resonemangen utgår inte enbart från att utbildning är ett krav, utan även från att föräldrars utbildningsbakgrund skapar förutsättning för studier. Inventering och problemkonstruktioner utgår från och skapar en normalitet och en berättelse om ”de andra” vars bakgrund påverkar studiemässig förutsättning och möjligheten att se högskoleutbildning som ett alternativ. Sammanhanget karaktäriseras av en nation i behov av en befolkning i utbildning, där allas rätt till utbildning framställs som en fråga om jämlikhet och möjlighet till makt över det egna livet.²⁵² I detta skapas ett behov av särskilda insatser för dem som ännu inte uppfattat högskoleutbildning som ett alternativ och ett krav.

För att i ett mer kortsiktigt perspektiv påverka attityder, baserade på t.ex. social identitet och utbildningsbakgrund, krävs bl.a. ett uthålligt informationsarbete från företrädare för utbildningsväsendet och avnämarna på arbetsmarknaden./.../ Det gäller att skapa en så tydlig bild som möjligt för de presumtiva studenterna av den framtida arbetsmarknadens efterfrågan på utbildningar och kompetenser.²⁵³

I propositionen ges förslag på insatser för att informera och skapa engagemang hos skolpersonal, föräldrar och arbetsgivare för att sprida information

²⁵⁰ Ibid., s 31

²⁵¹ HSV 2005:17 R Del 1, s 132

²⁵² Prop. 2001/2: 15 ”Ojämligheter i tillgång till utbildning betyder ojämlikhet i fråga om makt både över det egna livet och i samhället.”, s 18

²⁵³ Ibid. , s 38 - 39

om utbildningens vikt för en framtida arbetsmarknad.²⁵⁴ I argumenten understryks behovet av uthålligt informationsarbete för att påverka attityder som skapats av bland annat social identitet. Kravet på information involverar företrädare för utbildningsverksamheten och representanter för arbetsmarknaden i en praktik vars syfte är skapa en bild av utbildning som en förutsättning för en framtida arbetsmarknad. En upplysnings-, och informationsinsats som vänder sig till de som ännu inte vet eller haft möjlighet, men omsluter alla. Vidare framhålls ett behov av en översyn av den bild som förmedlas av högskolestudier.

Universitet och högskolor kan aktivt påverka rekryteringen genom att se över vilken bild man förmedlar av högskolestudier, genomföra riktade insatser mot vissa grupper och genom att anpassa utbildningsutbudet.²⁵⁵

Riktade rekryteringsinsatser och anpassning av utbildningsutbudet argumenteras för i namn av grupper som inte ser högskoleutbildning som ett alternativ. I rekryteringsbehovet mobiliseras lärosäten, skola, förskola, näringsliv och föräldrar i nuet för att leda, informera, kartlägga, anpassa och rekrytera de som ännu inte funnit sig till rätta i utbildning, som inte uppfattat det framtida arbetslivets krav. Ansvaret utgår från en regering med uppgift att förvalta gemensamma tillgångar. I propositionen presenterar regeringen åtgärder som syftar till att öka lärosätens möjlighet till breddad rekrytering, samt åtgärder för att förtydliga lärosätenas rekryteringsansvar.²⁵⁶ En regering som kan uppmanas att förtydliga lärarutbildningens innehåll och som har ett ansvar att förtydliga kommunernas ansvar.²⁵⁷

I samtids- och framtidsskildringen tilldelas utbildning huvudrollen i ett framtida utbildningssamhälle. I en diskurs som utgår från att utbildning bestämmer individens samhällstillhörighet, och utbildningslöshet liknas vid arbetslöshet och brist på utbildning framstår som något som kan leda till problem med integration och identitet.

UTMANINGAR FÖR FRAMTIDENS LÄRARE är att hantera till exempel ökad social och utbildningsmässig utslagning. Balansen mellan att utbilda för spetskompetens på en global ar-

²⁵⁴ Ibid. ”Studie- och yrkesvägledning som sätts in tidigt under uppväxtåren och därefter återkommande under skoltiden kan förväntas främja rekryteringen till högskolan. Det är viktigt att också föräldrar nås av information om utbildningsvägar, yrken och arbetsliv. Lärare, skolledare och annan personal i grund- och gymnasieskolan samt även personal i förskola och fritidshem har en viktig roll i dessa avseenden.”, s 40

²⁵⁵ Ibid., s 22

²⁵⁶ Prop. 2001/02:15 “Nu presenterar regeringen ett antal åtgärder som syftar till att öka lärosätenas möjligheter till en breddad rekrytering./.../ Den föreslagna bestämmelsen om högskolans ansvar för breddad rekrytering i högskolelagen medför ökade behov av insatser.”, s 22

²⁵⁷ HSV 2005:17 R Del 1 “Högskoleverket rekommenderar regeringen att tydliggöra innehåll/.../ förtydliga kommunernas ansvar.”, s 7

betsmarknad och att utbilda medborgare som fungerar i det lokala näringslivet, kommer att vara svår att hantera. De som lär sig snabbt, kan anpassa sig socialt och kulturellt samt har den fysiska hälsan kommer att ha flest möjligheter i framtiden.²⁵⁸

I utbildningsbehovsdiskursen framstår utbildning som förutsättningen för hälsa, demokrati, välfärd, identitet och sammanhållning, och ses som en förutsättning för att sprida och innesluta världen i nationen. I diskursen handlar en framtida utmaning om att utbilda medborgare för det lokala näringslivet och för en global arbetsmarknad. Den önskade individen är en individ som har hälsan, lär sig snabbt och kan anpassa sig socialt och kulturellt. I konstruktionen av nationen som en vara på en internationell marknad inventeras och sorteras nationella tillgångar med utgångspunkt från klassifikationer som utifrån diskursen verkar logiska, i den framstår utbildning som den självklara referenspunkten.

Sammanfattning

Fokus i kapitlet har varit framtid som teknologi för organisering av nuet och konstruktionen av subjekt, samt den position från vilket behovet eller möjligheten att kontrollera, skapa ordning eller förändra uttalas eller riktas mot. I grunden handlar det om ett intresse av om föreställningar människan förändras samt relationen mellan individen och staten.

I det första nedslaget skapas sammanhanget i berättelser om en tid med hög materiel levnadsstandard, högt uppdriven automatisering av arbetslivet, och en framtid som kan innebära stora förändringar utan möjlighet att förutsäga vilka. Samtidens bekymmer framställs i form av förslitning och felanvändning av material och människor, där odling av det materiella framstår som en motsats till ett intresse för människan och hennes situation. I skildringen av samtidens bekymmer visar sig framtiden i en oro över vad som kan hända om vi, det vill säga människan, fortsätter på den inslagna vägen. Det är nuet och en generaliserad människa som framstår som ett problem, en människa som kan överförbrukas och felanvändas, av en människa som brukar och använder. I en diskurs där hon formar och formas av sina omständigheter och ett litet barn kan utvecklas i nästan vilken riktning som helst, blir barnet bilden av möjligheten att skapa en annan framtid än den som visar sig i nuet. Skolan med barnet i centrum blir en mötesplats och ett socialisationsinstrument genom vilket samhället kan formas, samordnas, planeras och styras. En samordning under en ledning av en gemensam politisk ideologi som en förutsättning för en gemensam strävan mot gemensamma mål. Det offentliga ingripande och legitimeringen av en samhällelig ideologisk grund finns i bilden av framtiden, en bekymmersam samtid och en formbar männi-

²⁵⁸ Fransson, G & Morberg, Å i PM (2005), s 30 (versaler i originalet)

ska. I det framstår det offentliga som en separat enhet, en position med möjlighet och skyldighet att trygga personlig, kulturell och ekonomisk välfärd genom att skapa förutsättningar för individen att bli den som skapar gemensamma förutsättningar. Individen blir synlig som ett ansvarsområde, där hemmet och samhällets verksamheter i stort framstår som instrument som det offentliga har till sitt förfogande och som ett ansvarsområde; som på samma gång definierar individens relation till det offentliga.

I det andra nedslaget skapas sammanhanget i historiska skildringar av nationens försörjningsmöjligheter över tid. Nationen framstår som den punkt från vilken samtidens och framtida behov utgår. I historiska skildringar skapas berättelser om det som förändrats. Förändring gestaltas i form av en människa som blivit allt svårare att styra, och som bär kunskaper och idéer som färdas och rör sig allt snabbare. Och med det en oförutsägbar föränderlighet. Med det och nationens behov som utgångspunkt skapas ett behov av kvalificering av medborgarnas kunskapsmässiga kompetens; människor som kan lära och lära om, som ett svar på det ständigt föränderliga. Statsmakten som separat enhet blir synlig dels i möjligheten att precisera och omdefiniera mål; samt i dess möjlighet att ge och tilldela frihet och ansvar. I argumenten för ett förändrat styrsystem framhålls samhällets organisering som otidsenligt och inte förenligt vare sig med framtida behov, människans natur, eller den som utbildningen bör forma. Individen blir den punkt från vilken samhället kan organiseras och styras. Den ansvarskapabla, ansvarsvilliga med en önskan att ta egna beslut framstår som människans sanna natur. Hon önskar ansvar och hon tar ansvar om hon ges möjlighet, och hon kan hindras av ett otidsenligt system. Legitimering av en förändring av den utbildningspolitiska styrningen finns i bilden av en otidsenlig styrning och ett subjekt som disciplineras på ett sätt som inte är förenligt med hennes natur och framtidens krav. Relationen mellan statsmakten och subjekt kommer till uttryck i möjlighet att tilldela individen frihet och ansvar. I den offentliga förevisningen av mål och resultat inrättas det enskilda subjektet som ett instrument genom vilket samhällets verksamheter kan styras och kontrolleras.

Slutligen en sammanfattning av det tredje nedslaget. Sammanhanget utformas i skildringar av en nation som utvecklats till ett globaliserat mångkulturellt samhälle och framtiden gestaltas i form av en internationaliserad utbildningsmarknad. I historiska skildringar skapas en berättelse om Sverige. En skildring av en nation som tidigare karaktäriserades av en enhetlig kultur bestående av människor födda i Sverige av svenska föräldrar, och av arbetsplatser med individer av ett enhetligt ursprung. I det tredje nedslaget blir människan inte synlig som ett subjekt, utan mer som ett föremål att inventera och skapa förutsättningar för, som en förutsättning för nationens möjligheter. Det subjekt som blir synligt i samtids- och framtidsskildringarna är nationen Sverige och möjligheten att kontrollera, skapa ordning eller förändra utgår från en regering som förvaltare. En regering med uppgift att för Sveriges räkning kvalificera och integrera nya och gamla tillgångar som en förutsättning för nationens framtid. I diskursen framstår utbildning som ett sätt att

marknadsföra och säkra nationens position på en internationell marknad; ett sätt att skapa samhällstillhörighet, identitet och stärka den nationella sammanhållningen. I det framstår företrädare för utbildningsverksamheten, arbetsmarknaden, skolor, förskolor och föräldrar som möjliga instrument att bära och förmedla bilden av utbildning som en förutsättning för framtiden. En praktik som vänder sig till dem som ännu inte vet eller haft möjlighet till högskoleutbildning, men omsluter alla. Utbildningskravet och utbildningsbehovet blir i den diskursen den punkt från vilken nationen kan samordnas, styras, kontrolleras och spridas. Regeringen som enskild enhet blir synlig i dess behov av kunskap om de resurser som nationen förfogar över, och legitimeras av nationens behov av utbildning och utbildade. Relationen mellan medborgaren och regeringen kommer till uttryck i nationens behov, där medborgaren framstår som en tillgång som regeringen för nationens framtid har att förvalta.

Kapitel 5 Subjektet och gemenskapen

I det föregående kapitlet har vi sett hur tilltalet i texterna är vårt land, vårt arv, vår framtid, vi lever i, en konstruktion av en gemenskap med gemensam historia, samtid och framtid. Fokus i detta kapitel är att med utgångspunkt från föregående kapitel och med fokus på subjektet belysa konstruktionen av gemenskap som teknologi för styrning. Sökljuset är riktat mot subjektet som del av och funktion i konstruktionen av gemenskap, och som del av och funktion i sanningsregimer. Det vill säga ett system av sanningar där kunskaper konstrueras på det sätt och inom de ämnen och med frågor som inom diskursen ses som möjliga och nödvändiga. En kunskapsproduktion som producerar gemenskapens specifika problem som en del av gemensamma förutsättningar och begränsningar.

Att forma det gemensamma

Oavsett nedslag så framhålls lärarutbildning som ett sätt att förverkliga mål som demokrati och välfärd. I det första nedslaget skildras skolans och lärarutbildningens uppdrag på följande sätt:

Skolan ses alltmer som en del av samhällets samlade utbud av service och tjänster. Genom skolans organisation och verksamhet söker samhället ge ett bidrag till att förverkliga mål sådana som jämlikhet och demokrati. /.../ Hur lärarutbildning skall organiseras för att gynna framåtskridande blir den centrala frågan.²⁵⁹

Skolan presenteras som ett samhällsligt bidrag för att förverkliga mål som jämlikhet och demokrati och som en del av samhällets samlade utbud av service och tjänster. I detta beskrivs den centrala frågan vara hur lärarutbildning ska organiseras för att gynna framåtskridande. I det andra nedslaget betonas lärarutbildning som ett medel för att förverkliga samhällets intentioner med skolan.

I den proposition (1984/85: 122) som låg till grund för beslut om den nya lärarutbildningen för grundskolans behov betonas

²⁵⁹ Ds U 1977:21, s 171

att ”lärarutbildningen är ett medel att förverkliga samhällets intentioner med skolan. Från den utgångspunkten är det motiverat med en mer preciserad styrning av lärarutbildningen jämfört med andra utbildningar inom högskolan.²⁶⁰

I citatet motiveras en mer preciserad styrning av lärarutbildning än andra utbildningar i högskolan på grund av dess funktion som ett medel för samhällets intentioner med skolan. Det citat som följer är från det tredje nedslaget där den statliga styrningen av lärarutbildning framställs som en garant för likvärdighet och kvalitet.

Läroverordningen skall även fortsättningsvis vara statligt reglerad för att garantera förutsättningar för en nationellt likvärdig skola av hög kvalitet. Staten skall styra läroverordningen med tydliga utvärderingsbara mål.²⁶¹

I texten konstateras att läroverordningen även fortsättningsvis ska vara statligt reglerad, det vill säga det kunde vara på ett annat sätt. Den statliga regleringen framhålls som en garanti för att skapa en nationellt likvärdig skola av hög kvalitet, och för att skapa denna garanti framhålls att staten bör styra med tydliga utvärderingsbara mål.

Oavsett nedslag argumenteras för en statlig/samhällelig reglering av läroverordning på grund av dess samhälleliga betydelse. I det första nedslaget handlar argumenten om att förverkliga mål och gynna framåtskridande. I det andra motiveras en mer preciserad styrning med läroverordningens betydelse för förverkliga samhällets intentioner med skolan. Och slutligen det tredje där argument för statlig reglering handlar om likvärdighet och kvalitet. Skola och läroverordning är i sig en konstruktion av en gemenskap som utgår från en gemenskap och att den gemenskapen har ett behov av en gemensam utbildningsgrund. Där föräldrar överlåter en del av ansvaret för barnens fostran till skolan som en gemensam samhällelig verksamhet.

En solidarisk gemenskap

Subjektet i det första nedslaget framstår som det formbara, i en diskurs där problemen dels handlar om det individualiserade,²⁶² och dels om människan som ett objekt, en resurs att skydda och tillvarata. I ett samhälle i en värld som framställs i form av komplicerade mönster av beroende och samarbete.

²⁶⁰ Gran, B (1995), s 31 (citattecken i originalet)

²⁶¹ HSV 2005:17 R Del 1, s 39

²⁶² Johansson, O i Bäckstrand (1980) ”Blev världen för stor, Lasse, Lasse liten...”, s 53

Varje land, och särskilt ett litet industriland med stor utrikes-handel, är invävt i ett komplicerat mönster av internationellt samarbete och beroende.²⁶³

Jordens resurser är begränsade. Ett slöseri idag skapar en brist-situation i framtiden.²⁶⁴

Samtidskildringen berättar om ett litet industriland invävt i komplicerat mönster av internationellt samarbete och beroende. Och framtidsskildringen berättar om en gemensam jord med begränsade resurser där ett slöseri i dag kan skapa bristförhållande i morgon. I problembilden finns komplicerade mekanismer som förklaras ha sin grund i den tekniska och ekonomiska utvecklingen.

/.../ det måste också vara viktigt för enskilda elever att förstå att utslagning inte är ett uttryck för individers bristande förmåga, utan skapas av komplicerade mekanismer i den tekniska och ekonomiska utvecklingen.²⁶⁵

Gemenskapen utformas i berättelser om individer som lever i en värld av gemensamma begränsningar och möjligheter. I framställningen framstår det som viktigt att den enskilda eleven förstår att människor inte ”blir utslagna” på grund av bristande förmåga utan av komplicerade mekanismer, i en värld och ett samhälle där resurser är orättvist fördelade.²⁶⁶ Det framställs i form av U-länder, om arbetsbrist som tvingar människor att flytta,²⁶⁷ och om ett samhälle där människor inte har lika tillgång till makt och ekonomiska fördelar.²⁶⁸ Gemenskapen skapas i berättelser om dem (och skapar dem) som på ett eller annat sätt framstår som förfördelade eller inte har makt över det egna livet. I problembilden presenteras det dels som en önskan att ge människan tillgång till makt och inflytande över det egna livet; och dels att ge henne förmåga att handha makt och inflytande över det egna livet.

I direktiven framhölls att det ingår i skolans uppgifter inte bara att förmedla kunskaper utan att i lika hög grad ge eleven tillfälle att utvecklas till en självständig samhällsmedborgare med ett personligt engagemang i omvärlden.²⁶⁹

Med hänvisning till direktiv framgår att skolans uppgift inte enbart är en fråga om att förmedla kunskaper, det handlar i lika hög grad om att utveckla

²⁶³ Ibid., s 52

²⁶⁴ Andersson, I i Bäckstrand (1980), s 41

²⁶⁵ Odmark, I i Bäckstrand (1980), s 63 (citattecken i originalet)

²⁶⁶ Ibid. “Hur skulle man kunna få en rättvisare fördelning på jorden?”, s 65

²⁶⁷ Andersson, I i Bäckstrand (1980) “Varför måste Pelles pappa flytta från Laxenträsk?”, s 63

²⁶⁸ Ds U 1977:2, ”/.../ sorterar eleverna på olika verksamhetsområden, som karaktäriseras av olika tillgång till makt, status och ekonomiska fördelar.” s 20

²⁶⁹ Ds U 1977:1, s 22

eleven till en självständig medborgare med personligt engagemang i omvärlden.²⁷⁰ Eleven är något som ännu inte är, men kan utvecklas genom utbildning. I namn av dem som ännu inte har förmåga eller möjligheten att agera i eget intresse skapas en gemenskap med mänskligheten i stort, där fördjupad när demokrati framhålls som förutsättningen för internationell solidaritet.²⁷¹ En gemenskap där solidaritet finns i ett sammanhang av ansvar, moral och skyldigheter.

Där varje individ har ett ansvarsområde primärt som kan sträckas ut mot ett större fält som han kan åtgärda. /.../ För mig är det i grunden en moralisk fråga, och i princip slutar ju inte ansvarsfältet någonstans. Av praktiska skäl så måste olika människor ta sig an olika saker, men jag beskriver det gärna som en kombinerad moralisk och politisk skyldighet för egentligen alla människor att ta sig an efter förmåga. Där går det politiska och privata ihop.²⁷²

I diskussionen om moral och skyldighet framhålls ett individuellt och privat ansvar oavsett förmåga. En övergripande princip där det privata är en del av det politiska och vise versa och därmed en fråga för alla, efter förmåga och praktiska möjligheter.²⁷³ I diskussionen om behovet av solidaritet och att förändra samhället i solidaritetens tecken, gestaltas individen som en medlem i samhället.

/.../ å ena sidan är samhället liksom skolan system som bärs och formas av sina medlemmar. Dess utveckling bestäms därvid av dessa medlemmars medvetenhet och handlingsvilja. Det betyder, att varje verklig förändring måste vara en förändring av samhällsmedlemmarna. En verklig ”revolution” kan inte läggas på dessa eller åstadkommas över deras huvuden. Den måste utvecklas som ett resultat av samhällsmedlemmarnas vilja. (Parallellen till Freire är uppenbar) Motsvarande gäller också för skolan.²⁷⁴

I citatet framhålls att samhället formas av sina medlemmar, det vill säga personer som tillhör eller organiserat sig i en grupp. Samhället och skolan förklaras vara ett system som bärs och formas av sina medlemmar, och för en verklig förändring krävs därför en förändring av medlemmarnas medvetenhet och handlingsvilja. En verklig förändring presenteras i ett samman-

²⁷⁰ För högskolan gäller Prop. 1976/77:59 2 § ”Som ett allmänt mål för utbildningen gäller att den ska främja förstärkelsen för andra länder och för internationella förhållanden.” s 3

²⁷¹ Andersson, I i Bäckstrand (1980) ”En internationell solidaritet förutsätter en utvecklad och fördjupad demokrati i närsamhället.”, 41

²⁷² Ingelstam, L i Bäckstrand (1980), s 28 - 29

²⁷³ Andersson I i Bäckstrand (1980) ”Att utveckla solidaritet är komplicerat för att det berör hela personligheten.”, s 45

²⁷⁴ Ds U 1977:2, s 32 (hänvisning till Freire i originalet)

hang av ”revolution”, en form av genomgripande förändringar av en stats politiska, ekonomiska och samhällsliga system. Diskussionen handlar om en utveckling av samhällsmedlemmarnas vilja, och en revolution som ett resultat av denna utveckling.²⁷⁵ Det vill säga, det är möjligt att forma individens vilja, för att på så vis skapa en gemensam vilja och med den en annan samhällsordning. I skildringen av komplicerade beroendeförhållanden skapas en gemenskap i namn av solidaritet och möjlighet till makt och inflytande över det egna livet. I en diskurs där det offentliga har ett ansvar och en möjlighet att forma individens och gemenskapens vilja.

Individen en organism

I diskussioner om komplicerade mekanismer, en individualiserad människa, omsorg om gemensamma resurser och ett behov av en gemensam vilja ingår vetenskapen som en resurs.

Inom humaniora och samhällsvetenskap studeras individen både som enskild varelse och som medlem i större och mindre gemenskaper. Härvid intar bl.a. forskning om värderingar och på dem grundade beteendemönster en framträdande plats. Jag anser att det är angeläget att vi ökar kunskaperna om villkoren för förhållanden mellan enskilda människor och mellan grupper av människor, både nationellt och internationellt.²⁷⁶

I argumenten för ett ökat utrymme till humaniora och samhällsvetenskap framhålls det som angeläget att öka kunskaper om värderingar, beteendemönster och villkor för förhållanden mellan människor både nationellt och internationellt. Särskilt framhålls ett intresse av beteendemönster som grundas på värderingar. Vetenskapen framstår som en verksamhet som kan anlitas för att skapa (eller hitta) kunskap och genom dessa förutsättningar för att planera och organisera skolsystemet på bästa möjliga sätt.

Beskrivningar av utvecklingsförlopp, som den som t.ex. SIA gjorde, och samband mellan olika förhållanden under uppväxttiden har gett och kan ge goda underlag för beslut om organisatoriska åtgärder inom ett skolsystem (t.ex. Härnqvist, 1960) eller för utvärdering av vunna effekter av skolsystemets utformning. /.../ Utvecklingsbeskrivningarna måste sättas in i förklaringsmodeller, så att de iakttagna utvecklingsförloppen kan relateras till de underliggande utvecklingsprocesserna. Först därigenom kan elevernas beteende sättas i samband med ele-

²⁷⁵ Rosenberg, G (1979) ”I dag domineras samhällsdebatten fortfarande av myter om individens frihet; rätten att fritt välja konsumtion och levnadsstil.”, s 192

²⁷⁶ Prop. 1976/77:59, s 233

vens totala utveckling och de vuxna få vägledningar för att utforma sin roll i denna utveckling.²⁷⁷

I framställningen hänvisas till att studier av utvecklingsförlopp och sambandet mellan olika förhållanden under uppväxtiden givit goda underlag för beslut och organisatoriska åtgärder inom skolsystemet. I diskussionen påpekas att utvecklingsförlopp måste sättas in i förklaringsmodeller för att den vuxne ska få vägledning att utforma sin roll i förhållande till elevens totala utveckling. Kunskapen finns inte hos människan i sig, utan skapas i och av den vetenskapliga praktiken. Förutsättningen för frågor och möjliga problem finns inom diskursen.

Organismen är dock självreglerande i förhållande till miljön på så sätt att individen utvecklingsmässigt påverkas i den grad den aktivt kan ta in, bearbeta och utnyttja utifrån kommande stimulansen i förhållande till redan befintliga mönster. Den yttre stimuleringen har inget utvecklingsfrämjande värde i sig utan måste ses i relation till den beredskap som finns inom organismen.²⁷⁸

Människan som en organism förklaras vara självreglerade på så vis att hon enbart kan ta in, bearbeta och utnyttja utifrån kommande stimulans om det finns en beredskap inom organismen. I det sammanhanget består kunskapsbehovet av att reda ut hur människan kan formas givet aktuell utvecklingsnivå och redan befintliga mönster. I en diskurs där människan formar och formas av sin miljö blir vetenskapens uppgift att utveckla kunskaper som ett underlag för möjligheten att forma individen till den miljö som skapar individens miljö.

Bedömning och prognoser

De direktiv som 1974 år lärarutbildningsutredning (LUT 74) har att arbeta efter, är i första hand att överväga frågor om mål, struktur, innehåll och inre organisation för det som kallas klasslärarutbildning och utbildning av lärare för läroämnena för grundskola, gymnasieskola och vuxenutbildning.²⁷⁹ Det underlag och det material som texterna redovisar och diskuterar är aktuell forskning om skola och utbildning.

Åtskilliga undersökningar visar alltså att gymnasieutbildningen och gymnasiebetygen har ett ganska högt prognosvärde för framgång i högre utbildning. I en sociologisk studie i Norge har man funnit att då det gäller 'studiekarriär', 'prestationsnivå' etc. har skolbakgrund stor betydelse medan kön, ålder, so-

²⁷⁷ Ds U 1977:1, s 33 - 34

²⁷⁸ Ds U 1977:1, s 35

²⁷⁹ SOU 1978: 86 Lärare för skola i utveckling

cioekonomiska och geografiska variabler har mycket lite betydelse.²⁸⁰

I redovisningar av utredningar och forskningsrapporter, åskådliggörs och förevisas en verklighet i analogi det formbara och skola och utbildning som ett sätt utveckla människan. I redovisningar av aktuell forskning påvisas att gymnasieutbildning och gymnasiebetyg har ett ganska högt prognosvärde för framgång i högskolan. Och att prestation och studiekarriär i utbildning har större betydelse än andra möjliga variabler som geografi, ålder, kön eller socioekonomisk bakgrund. I propositionen för den högre utbildningen redovisas aktuell forskning med utgångspunkt från de i diskursen möjliga variablerna. I det förevisas vad som tillmätts betydelse och vad som är möjligt att betrakta som problem, möjligheter och framgång.

Kvinnor söker sig oftare till kortare, inte direkt påbyggbara utbildningar som leder till en förhållandevis snäv arbetsmarknad medan män väljer längre utbildningar som leder till större rörlighet och bättre karriärmöjligheter inom arbetslivet. Detta förhållande kan belysas statsiskt.²⁸¹

I citatet sätts kvinnors val i samband med snäv arbetsmarknad och mäns val i samband med karriär, rörlighet och arbetsliv. I framställningen framstår kortare utbildningar och inte direkt påbyggbara utbildningar som ett problem.²⁸² Med hänvisning till aktuell forskning skapas en verklighet som berättar om hur individen för sin egen skull borde vilja och välja. Kunskapsredovisningen visar vilka utbildningar och yrkesval som är att föredra, och på samma gång konstrueras vissa utbildningar och yrkesval som ett jämställdhetsproblem ett samhällsproblem, och en orättvisa för individen och samhället.

Med utbildning som rättighet och en önskan om att ge individen möjligheten att vilja och välja det "rätta" produceras en uppsättning sanningar baserade på bedömningar och prognoser. Populationer framställs med olika egenskaper och förslag på åtgärder riktas mot dessa egenskaper.²⁸³

Utbildningstidens längd har troligen visst samband med social bakgrund och därför får utbildningen för lärare ej göras så lång att den kan verka avskräckande på studerande med sämre ekonomisk familjebakgrund.²⁸⁴

²⁸⁰ Ds U 1977:21, s 24

²⁸¹ Prop. 1976/77: 59, 230

²⁸² Ibid. "Ungdomar från socialgrupp 3 och 2 har hittills haft mindre benägenhet än ungdomar från socialgrupp 1 att välja sådana utbildningar i gymnasieskolan som direkt gett tillträde till högskolestudier.", s 230

²⁸³ Ibid. "De behörighetsregler som skall träda i kraft den 1 juli 1977 bör kunna bidra till att jämna ut såväl de sociala och som könsmässiga skillnaderna i rekryteringen till högskolan." s 231

²⁸⁴ Ds U 1977:21, s 19

Dessutom är närheten till utbildningstillfällen en viktig förutsättning för att ge många människor möjlighet till återkommande utbildning. Detta gäller inte minst kvinnor.²⁸⁵

Att skapa förutsättningar handlar om åtgärder baserade på kunskaper om populationer, samtidigt konstrueras sanningar om dessas utmärkande drag. Kunskapsproduktionen och kunskapsbehovet utgår från en norm, som berättar hur individen bör vara för att få makt och inflytande över det egna livet. Med den utgångspunkten skapas möjlighet att identifiera grupper som finns innanför respektive utanför det eftersträvade och på samma gång framställs det eftersträvade som en fråga om rättigheter. I konstruktionen av en solidarisk gemenskap skapas de vars problem solidariteten skall lösa. Det visar sig i en berättelse om samhällets ansvar för dem som inte haft möjlighet eller varit oförmögna att välja och agera i det egna och samhällets intresse. I den kontexten kan skola och utbildning förstås som en verksamhet för att frigöra individen och med det göra individen till något annat än traditioner och sociala arv annars skulle ha gjort henne till.

En konkurrensutsatt gemenskap

Subjektskonstruktionen i det andra nedslaget utgår från ett frihetsansvarigt subjekt, en medborgare i en liten nation, med en liten befolkning i en oförutsägbar tid. I en diskurs där individen har möjlighet att välja bland produkter och idéer som rör sig inom och mellan nationer.

Lanseringen av ett marknadsinspirerat tänkande i skolan har setts som en väg att höja skolornas kvalitet genom konkurrens mellan skolorna. Föräldrar och elever kan börja se på skolan med nya ögon – överväga vad de får för pengarna i den ena jämfört med den andra skolan.²⁸⁶

I citatet skildras ett marknadsinspirerat tänkande som ett sätt att höja skolornas kvalitet, och något som skapat förutsättningar för föräldrar och elever att se på skolan med nya ögon. Framställningen utgår från ett subjekt med möjlighet att välja och valet finns i ett sammanhang av att jämföra och ekonomi. Konkurrens om individen och individens val möjliggörs av ett väljande subjekt.

Lärarnas vacklande auktoritet gäller inte enbart fostransaspekter utan också kunskaper; läraren är inte längre den som självklart vet mest.²⁸⁷

²⁸⁵ Prop. 1976/77: 59, s 246

²⁸⁶ Ds U 1996:16, s 111 - 112

²⁸⁷ Ibid. s 113 - 114

I skildringarna finns konkurrens om individens val på flera nivåer. Det handlar om konkurrens vad gäller auktoritet, utbildningsverksamhetens konkurrens om elever och studenter, konkurrens om kunskapsinnehåll och kunskapsutveckling, en konkurrens om medborgaren.

I en situation av ökad konkurrens och rörlighet över nationella gränser kommer värdet av högre utbildning i högre grad än tidigare att påverkas av det framtida värdet på en internationell arbetsmarknad. Om avkastningen på en högskoleutbildning är väsentligt lägre i Sverige än i andra länder kommer det att leda till en ökad ström av högskoleutbildade svenskar som söker sig ut för anställning utomlands.²⁸⁸

I diskursen framstår individen som skapare av nationens försörjning över tid, ett rörligt subjekt med förmåga och möjlighet att välja. Diskussionen om konkurrens handlar dels om ekonomiska incitament att behålla högskoleutbildade i Sverige, dels om att nyttiggöra medborgaren som en ekonomisk investering för nationen.²⁸⁹ I det skapas argument för nationens gemensamma strävanden.

Man kan ju fråga sig, om vi ser på samhället i stort, vad som händer om skolan fortsätter att släppa ut den ena kullen efter den andra, där 25 % står utanför systemet och inte är motiverade för detta livslånga lärandet, som en förutsättning för att lyckas på en framtida arbetsmarknad? Om vi ser på det krasst ekonomiskt så blir det väldigt dyrt för samhället.²⁹⁰

I argumentationen för kunskap som förutsättningen för en framtida arbetsmarknad presenteras kunskapsbehovet som en fråga om ekonomi, en investering av avgörande betydelse för samhället.²⁹¹ Resonemanget om ekonomi, investering och avkastning utgår från och utformar individen till en gemensam ekonomisk resurs att tillvarata eller tappa. Det är nationens behov och möjligheter som stakar ut riktningen för individen och i analogi med detta utformas utbildning som förutsättningen för individens ekonomiska och sociala ställning.²⁹² I konstruktionen av en konkurrensutsatt gemenskap utformas befolkningens utbildning som en fråga om utgifter och inkomster som binder samman individens beroende med nationens sammanlagda kunskapsnivå.

²⁸⁸ Prop. 1992/93:1, s 17

²⁸⁹ Ibid. ”I en ökande utsträckning kommer vi att leva i en internationell miljö där kunskapsmässig kompetens är avgörande för ett lands välstånd.”, s 10

²⁹⁰ Ljunghill, F samtal med Tuijnman A i PM (1996) s 13 (kursiverat i originalet)

²⁹¹ Prop. 1992:93:1 ”.../ och en otillräcklig avkastning på investeringar i högre utbildning är viktiga inhemska faktorer som hämmar den högre utbildningens utveckling.”, s 17

²⁹² Ljunghill, F samtal med Tuijnman A i PM (1996) ”Vi vet ju alla att utbildningen spelar en helt avgörande roll för den sociala och ekonomiska ställning en människa har i ett samhälle.” s 13 (kursiverat i originalet)

Individen och valmöjligheten

Kunskap och kunskapsutveckling framställs som en investering och ett sätt att skapa individuella och nationella möjligheter i en tid som karaktäriseras av konkurrens. Ansvar för utbildning och den egna utvecklingen finns hos individen. Självstyrelse framstår som en rättighet på samma gång som varje individ ingår som en del av gemensamma resurser.²⁹³

När universitet och högskolors autonomi ökar blir deras ansvar för kvalitet och effektivitet större. Metoder och modeller för denna kvalitetssäkring behöver byggas upp.²⁹⁴

Den autonomi som diskuteras finns i ett sammanhang av självstyrande subjekt, ökat ansvar, effektivitet och kvalitet. I diskussioner kring autonomi, modeller och metoder för kvalitetssäkring formuleras förslag till system som granskar och kvalitetssäkrar sig själv.

En av lärare och studenter gemensamt genomförd utvärdering av en kurs kan däremot ge ett kraftfullt instrument för utveckling av kursens och utbildningens kvalitet, studenternas inlärning och lärarnas kompetens.²⁹⁵

En av bedömarna skulle kunna representera kvalificerad yrkeserfarenhet. Sådana personer skulle kunna hämtas bland skollärarna eller lärarna vid praktikskolorna./.../ Den andra bedömaren skulle vara disputerad lärarutbildare från annan högskola. Det kan vara fördel att även söka sådana kollegor från andra nordiska och utländska högskolor med långvarig erfarenhet av extern examination. Internationell praxis är att man inte hämtar examinatore från samma institutioner som man sänder examinatore till.²⁹⁶

I motiveringar till gemensamma kursutvärderingar ingår studenter och lärare som instrument för utveckling av kvalitet, inlärning och kompetens. I diskussioner om möjliga sätt att granska och synliggöra föreslås aktiviteter för samverkan och kontroll mellan olika positioner och erfarenheter. I dessa binds individer och positioner samman i ett ansvar för att kontrollera verksamheterna och dess kvalitet. Med en gemensam kontroll skapas både ett beroende och ett kontrollerande förhållande, där varje position utifrån sin

²⁹³ SOU 1995:109 *Likvärdig utbildning på lika villkor* ”I och med att ansvaret för skolan decentraliserats, så har också behovet av information och kunskap om skolan och dess verksamhet vuxit.”, s 83

²⁹⁴ Prop. 1992/93:1, s 19

²⁹⁵ *Ibid.*, s 109 se även ett liknande resonemang i Prop. 1990/91:18 *Ansvar för skolan*: “Ett betydelsefullt inslag i denna utvärdering är de synpunkter eleverna har på undervisningen.”, s 101

²⁹⁶ Ds U 1996:16, S 63 - 64

specifika roll är möjlig att identifiera och jämföra i förhållande till andra.²⁹⁷ I detta blir skälen till och sättet att bedöma offentliga, vilket skapar möjligheten att förevisa det som bedöms, de bedömande, de som blir bedömda och hur de är och borde vara. Som ett komplement till detta och i namn av skattebetalarnas rätt, presenteras ett sekretariat med ansvar för utvärdering och granskning.

Det från den 1 juli i år inrättade utvärderingssekretariatet har här en väsentlig roll att fylla. Dess uppgift är att själv initiera, utföra och beställa utvärderingar och internationella jämförelser av kvaliteten i undervisningen och forskningen, att granska lokala system för kvalitetssäkring, att svara för nödvändig uppföljning av utvärderingarna samt att sprida information om resultaten. Inte minst har studenterna, men naturligtvis också skattebetalarna i allmänhet, rätt att få tillgång till information av denna typ.²⁹⁸

Med sekretariat inrättas en praktik från vilken individer och lärosäten kan anföras. I tanken om en konkurrensutsatt nation finns dels ett beroende av en befolkning som bär den lilla nationens möjligheter, dels ett gemensamt beroende av att bevaka hur resurser används; vidare skapas ett behov av att se och synliggöra den nationella kvaliteten i ett internationellt perspektiv. För det ändamålet och som ett försäkringssystem för att tillhandahålla kontinuerlig information, föreslås en praktik, med uppgift att samla, sammanställa, kontrollera, vidarebefordra och ta ansvar för produktionen av kunskap och svara för granskning av lokala kvalitetssystem.²⁹⁹

Samtidigt är det min uppfattning att den ökande friheten för de statliga universiteten och högskolorna måste kombineras med en incitamentsstruktur som ger stimulans till nytänkande, kvalitetskonkurrens och ett effektivt resursutnyttjande.³⁰⁰

Det som kallas incitamentsstruktur utgår från ett kontrollbehov och en föreställning om att individen påverkas och stimuleras av att se och vara synlig, att synlighet möjliggör konkurrens och att konkurrens stimulerar till nytänkande och effektivt resursutnyttjande. I det som kallas incitamentsstruktur skapas möjlighet att inrätta objekt som student, lärosäte, skola, elev och forskningsbidrag och deras förhållande till andra. Vetandet möjliggör kvantifiering, klassificering och bedömning samt jämförelser mellan internationell

²⁹⁷ Prop. 1990/91:18 *Ansvar för skolan*. ”Att det finns jämförbara uppgifter torde vara till en fördel också för de enskilda skolhuvudmännen. De får därigenom ett stabilt underlag för att jämföra förhållandena i sina egna resp. kommuner med förhållanden i andra kommuner.”, s 41

²⁹⁸ Ibid. s 22 - 23

²⁹⁹ Prop. 1990/91:18 *Ansvar för skolan* ”Skolverkets ena huvuduppgift är att utveckla och ansvara för en nationellt sammanhållen och samordnad uppföljning och utvärdering av skolans verksamhet.”, s 108

³⁰⁰ Prop. 1992/93:1, s 22

och nationell studentpopulation, mellan och inom discipliner, mellan kön och individer och så vidare. Med den gemensamma granskningen iscensätts en övervakningsanordning där individen observeras och dokumenteras i en ständig egen- och annankontroll. Denna aktivitet skapar förutsättningar för en expertis (praktik) som producerar och förvaltar vetande. I sammanställningen av vetandet och behovet av information skapas möjlighet att sprida vetandet i samhället. Informationen är öppen, genomskinligt och tillgänglig för alla. Detta innebär att även de kontrollerande funktionerna finns i ett synlighetsområde där alla är medvetna om synligheten samtidigt som kontrollen förevisar vad som är lyckosamt och hur det lyckosamma tar sig uttryck. En kontroll, granskning och en dokumentation som skapar verkligheter och riktar intresset mot de problem, lösningar och realiteter som framställs.

Huvudansvaret för ett fortsatt utvecklingsarbete ligger på lärosätena själva. Det är högskoleledningarnas ansvar att så sker. Högskoleverket förutsätter att föreliggande utvärdering utgör incitament för ökade utvecklingsinsatser vid samtliga berörda universitet och högskolor.³⁰¹

I det som kallas utvärdering och incitamentsstruktur förevisas inte bara vetande om resultat och verksamhet, informationen inrymmer också uppmaningar genom de problem och lösningar som förmedlas.

Konkurrens och information framhålls som incitament till att göra förändringar och som en förutsättning för fria val, något som tänks bidra till kvalitet och innebära en möjlighet för individen att påverka genom egna val.

Studenternas egna val måste tillåtas påverka såväl utbildningens utformning och inriktning som universitetens och högskolornas resurstilldelning.³⁰²

Informationen vänder sig till individen i namn av möjlighet att påverka, kvalitet, konkurrens och bruket av gemensamma resurser och för att vägleda och guida presumtiva arbetsgivare, lärosäten och studenter. Behovet av en incitamentsstruktur innehåller föreställningen om en nödvändighet att sammanställa information, jämföra och skapa synlighet. På samma gång konstrueras lärosäten och individer i behov av att se och bli sedda för att möjliggöra val, ta ansvar och garantera kvalitet. Oavsett om det handlar om avkastning, antal eller kvalitet så fungerar informationen självgenererande så till vida att den ökande konkurrensen ställer krav på jämförande information och ökad information ger större möjligheter till jämförelser och konkurrens.

³⁰¹ HSV 1996:1 R, s 9

³⁰² Prop. 1992/93:1, s 21

Slutligen ställer det ökande internationella samarbetet och utbytet krav på jämförande information om den högre utbildningen.³⁰³

Tanken om och behovet av jämförelser och konkurrens ökar i sin tur kraven på att producera information och utveckla former för utvärdering och kvalitetskontroll samt att utforma verksamheter så att de är utvärderingsbara.³⁰⁴

Delaktighet och samtal

Det är i huvudsak en förändrad styrning av skola och högskola som motiverar en översyn av lärarutbildningarna.³⁰⁵ Arbetet med utvärdering omsluter, involverar och engagerar tjänstemän, studenter och lärarutbildare. De utvärderade deltar i produktionen av vetande som samtalspartners och i hur materialet arrangeras och tolkas.

Utvärderingens huvudresultat presenterades som nämnts ovan vid en andra hearing den 23 november för representanter för respektive lärarutbildning. Vi detta tillfälle presenterades en inplacering av varje lärarutbildning på en karta utifrån figur 3 (se kap 3) och gavs preliminär beskrivning av respektive lärarutbildning. Syftet med presentationen av dessa inplaceringar och beskrivningar var att upprätta en dialog för att ge varje lärarutbildning möjlighet att reagera på om min bild var och uppfattades som korrekt och rättvisande. De reaktioner som inkommit har inarbetats i beskrivningarna i kapitel 3. Den slutgiltiga karaktéristiken tar jag givetvis själv ansvar för.³⁰⁶

I vetandeproduktionen ingår varje lärosäte som en röst med möjlighet att i dialog, reagera på bilden av det egna lärosätet och dess karaktäristik. Översikt bilden och lärosätets förhållande till varandra skapas i ett sammanhang av delaktighet, och den slutliga karaktéristiken utgår från en subjektiv tolkningsbas.³⁰⁷ Utvärderingsarbetet framställs som en process där verkligheten växer fram under arbetes gång och blir synlig genom utvärdering som erbjuder möjlighet att omvärdera tidigare uppfattningar.

De flesta studenter har slagits av häpnad över frågan (och efter en stunds diskussion har några sagt att den tillfört dem ett nytt perspektiv på utbildningen som gör att de måste omvärdera sina tidigare slutsatser och uppfattningar).³⁰⁸

³⁰³ Ibid. s 18 - 19

³⁰⁴ Prop. 1990/91:18 *Ansvar för skolan* ”I det pågående arbetet med att ta fram underlag för utformning av läroplaner skall också utvärderingsaspekterna beaktas.”, s 102

³⁰⁵ HSV 1992/93:1 R, Ds U 1996:16, Gran, B (1995)

³⁰⁶ HSV 1996:1 R, s 22 (min markering)

³⁰⁷ Gran, B (1995) ”Valet av tolkningsbas är subjektivt.”, s 23

³⁰⁸ HSV 1996:1 R, 189 (parentes i originalet)

I samtalen synliggörs och synliggör sig studenter och lärosäten för sig själva och andra. Blicken riktas mot det som är möjligt och viktigt att tala om tillsammans med någon som lyssnar och som samlar och organiserar vetande. I sammanställningen av samtal skapas kunskaper om lärosäten som förevisas i form av likheter, skillnader samt individuell och generell karaktäristik.

I kunskapsredovisningen blir varje lärosäte synligt som ett konkret fall som klassificeras, mäts, jämförs och diskuteras. Bilden av specifika lärosäten med sina särskilda drag utformas mot bakgrund av dess historia. Med utgångspunkt från lärosätens historia utformas en berättelse om en utbildning bestående av delar i motsatsförhållande, som kan sammanfattas i seminarie-tradition kontra akademisk.

KRISTIANSTAD bär också på en i stort sett utpräglad och orubbad seminarietradition, /.../ I Uppsala är relationen till de akademiska disciplinerna, även pedagogik, historiskt problematiska.³⁰⁹

I konstruktionen av motsatsförhållanden skapas en sanning om lärarutbildning och dess delar. På samma gång förevisas vad som gemensamt framställts som viktigt vetande och på vilka grunder jämförelser görs. Med de gemensamma samtalen som grund förevisas en bild av en utbildning och dess problem.

Det andra stora problemet som brukar behandlas i samband med lärarutbildningen är den s.k. balkaniseringen, d.v.s. utbildningen är uppdelad i olika delar som lever åtskilda från varandra och som inte kommunicerar med varandra. De olika delarna ser sig inte som delar av en större helhet – snarare ser varje del sig som tillräcklig helhet.³¹⁰

I problemframställningen framställs brister, som på samma gång förevisar hur det borde vara: brister i kommunikation – önskemål om kommunikation; ser sig själv som tillräcklig – se sig själv som del i en helhet. Problembilden kan sammanfattas som en brist på samverkan kring ett gemensamt uppdrag.

Även ur ett krasst produktionsmotiv kan man säga att ett företag måste ha en gemensam idé om vilken produkt de skall utveckla. Inom de enskilda högskolorna har inte alla medverkande fått ta del av och bearbeta de mål som ligger i samhällsuppdraget.³¹¹

³⁰⁹ Ibid., s 48-55

³¹⁰ Ds U 1996:16, s 147 - 148

³¹¹ Gran, B (1995), s 79

Nationen och medborgaren i en gemenskap skapas i berättelser om en tid som karaktäriseras av konkurrens på flera nivåer. I dessa framställs kunskap som en vara och ett produktionsverktyg för att utveckla en särskild och bestämmd produkt. Lärautbildningens problem och behovet av en gemensam idé, kan ses som en mikroberättelse om en samhällelig, nationell problem-bild där utbildning uppfattas som en möjlighet att få kontroll över nationens framtid.

En meningsbärande gemenskap

Subjektet i det tredje nedslaget visar sig i berättelser om en nations behov av flexibla och anpassningsbara medborgare. Gemenskapen skapas och åskådliggörs i berättelser om ett globaliserat utbildningssamhälle och det samhällets utbildningsreformer över tid.

VILKEN INNEBÖRD OCH MENING tillskriver då staten läraren? Ett första svar är att det förändras över tid. Efter andra världskriget har vi haft fyra stora lärautbildningsutredningar som alla gjort sina bestämningar av lärarens innebörd och mening.³¹²

Hela 1990-talet kan ses som en enda lång period av översyner, utvärderingar och probleminventeringar av den grundskollärautbildning som infördes 1988. Samtidigt kan hela perioden ses som en grundlig förberedelse för den reformering inom hela lärautbildningsområdet som regeringen beslutade om 1999 och som trädde i kraft 2001.³¹³

I citaten visas en bild av nationens utbildningssystem genom hänvisningar till reformer och utredningar. På samma gång blir det synligt vad som tillmäts betydelse och anses väsentligt att diskutera och debattera. I framställningarna konstrueras en gemenskap med utgångspunkt från svensk utbildningspolitik som framställs som ett förlopp över tid, en sammanhängande historia. Citaten berättar om perioder av översyner och om beslut som grundar sig på noggranna förberedelser. De historiska skildringarna skapar en bild av kontinuitet i utbildningssystemet, och om stat och en regerings mening och intentioner med reformer och utbildningssystem. I framställningarna skapas en nationell historia och ett band mellan det som varit, nuet och framtiden. Regeringen som förvaltare och skapare av mening och möjlighe-

³¹² Lindberg, O i PM (2005), s 46 (versaler i originalet)

³¹³ HSV 2005:17 R Del 1, s 33

ter (och problem) återkommer i berättelsen om en nationell strategi inom ramen för ett gemensamt arbete i Europeiska rådet.³¹⁴

- att garantera allmän och fortlöpande tillgång till lärande för att förvärva eller förnya de färdigheter som behövs för ett varaktigt deltagande i kunskapssamhället,
- att klart höja investeringen i mänskliga resurser för att prioritera Europas viktigaste tillgång, nämligen dess folk,
- att utarbета effektiva metoder för undervisning och inläring samt miljöer för ett ständigt livslångt och livsvitt lärande,
- att se till att alla lätt kan få tillgång till information och råd om möjligheter till lärande i hela Europa, och det under hela livet och
- att tillhandahålla möjligheter till livslångt lärande så nära människor som möjligt, i deras egna samhällen och med stöd av IT- baserade hjälpmedel där det är lämpligt. /.../ De förslag som regeringen lägger fram i denna proposition, som handlar om att öka rekryteringen av nya studentgrupper kan ses som ett led i förverkligandet av en svensk nationell strategi för att nå de övergripande målen i Lissabon-överenskommelsen.³¹⁵

Redovisningen av punkter framhålls som åtaganden och berättar om regeringens långsiktiga arbete med att skapa folkets och nationens möjligheter. Utbildning presenteras i form av investering och programmet förklaras ha ambitionen att utarbета effektiva metoder för undervisning och inläring. Vidare presenteras programmet som en service, ett erbjudande till folket för att skapa möjligheter till en varaktig medverkan i kunskapssamhället. Resonemanget utgår från befolkningen som en tillgång, ett ansvarsområde och en resurs möjlig att förvalta och rekrytera.³¹⁶

Det är en allmän uppfattning att den skolplikt som infördes i Sverige under förra århundradet och den därav följande allmänna läskunnighet och utbildningsnivån blev avgörande för Sveriges snabba och framgångsrika omvandling till ett industri- och så småningom välfärdssamhälle.³¹⁷

³¹⁴ Prop. 2001/02:15 ” Vid Europeiska rådets extra möte om sysselsättning i Lissabon i mars 2000 sattes ett nytt strategiskt mål för Europeiska unionens arbete under den närmaste tioårsperioden.”, s 73

³¹⁵ Prop. 2001/02:15, 73- 74 (mina markeringar)

³¹⁶ Se t.ex. Adult lifelong learning in a Europe of Knowledge (2001) “Lifelong learning is a response not only to help people develop the skills they need to get and retain job. Lifelong learning is also a key strategy for giving people the tools they need to make sense of the complex and multicultural societies in which they live. s 11(mina markeringar)

³¹⁷ Prop. 2001/02:15, s 192

I Sverige har förutsättningarna för det livslånga lärandet vuxit fram under lång tid. I 1977 års högskolereform angav regeringen att högskolans roll för återkommande utbildning skulle främjas.³¹⁸

Diskussioner om möjligheter till och behov av lärande finns i ett sammanhang av historiska skildringar om erfarenheter av intresse för att möta framtida krav. De berättar om Sverige, som med skolplikt skapat allmän läskunnighet och utbildningsnivå, vilket framhålls som avgörande för en framgångsrik och snabb omvandling till ett industrisamhälle och vidare till välfärdssamhället. Ett Sverige där högskolans roll i det livslånga lärandet framstår som något som vuxit fram under en lång tid. Diskussionerna utgår från en regering med mening och ambitioner för Sverige. Det talas om en modell som skapat möjlighet att ackumulera kurser, där helhetssyn och systematisk ansats framställs som det särskilda och det som skapat nuets och framtidens förutsättningar.

Detta beror på att de nordiska länderna har en helhetssyn och en systematisk ansats med sina satsningar på olika delar i det livslånga lärandet.³¹⁹

I publikationen Education Policy Analysis 2001 har OECD beskrivit hur det livslånga lärandet utvecklats i medlemsstaterna. /.../ Sverige hamnar över genomsnittet i samtliga nio jämförelser.³²⁰

I propositionen presenteras en svensk och en nordisk modell som framsynt vad gäller skol- och utbildningsreformverksamhet. En historia om Sverige som berättar om landets unika och systematiska satsningar vad gäller det livslånga lärandet.³²¹ I redovisningar av Svenska erfarenheter av betydelse skapas en gemenskap med en särskild bakgrund och gemensamma strävanden (staten, nationen och läraren i och för nationen) samt en bild av reformers framgångar och tillkortakommande och förlusten och behovet av en tidigare gemenskap.

Vi startar i en situation där lärarna konstrueras som medlemmar i en lärarkår med starka gemensamma intressen, ett väldefinierat samhällsuppdrag och en kollektivt ägd repertoar av sätt att handskas med de utmaningar professionen ställer på sina

³¹⁸ Ibid., s 70

³¹⁹ Ibid., s 83

³²⁰ Ibid., s 75

³²¹ Prop. 2000/01:72 *Vuxnas lärande och utvecklingen av vuxenutbildningen* ”Sverige har i olika internationella sammanhang aktivt deltagit i arbetet med att utveckla förhållningssätt och strategier som rör det livslånga lärandet. Våra erfarenheter av i ett internationellt perspektiv närmast unika satsningar på vuxnas lärande under det senaste kvartsseket har därvid varit en tillgång, men också skapat högt ställda förväntningar.”, s 19 (mina markeringar)

medlemmar inför. Vi slutar i en situation där lärare konstrueras som individer som – nästan utan kontakt med någon profession – måste hantera sina liv som lärare på egen hand och som har att förlita sig på sin egen personliga förmåga snarare än en kollektivt ägd kunskapsbas.³²²

För varje student blir lärarutbildningen ett eget ”projekt”. /.../ I förlängningen ligger att också uttolkningen av vad lärarprofessionen kräver blir ett individuellt projekt, utan stöd av utbildningen som helhet.³²³

I tillbakablickar produceras en berättelse om en historisk tid med starka gemensamma intressen, när det fanns ett väldefinierat samhällsuppdrag. Nuets problematik utformas i form av en förlust av en ”kollektivt ägd repertoar”, lärare som lämnats ensamma att skapa sin egen yrkesroll och agenda, som inte ens har en profession (en yrkesgemenskap) att luta sig mot. I citaten framställs ”personlig förmåga” och ”på egen hand” som problem, och framtidssynen framställs i termer av gemensamma professionaliseringsprojekt och allians.

Den nätverksutbildning vars startskott avlossades hösten 2001 erbjöd lärarstudenter att under utbildningstiden påbörja utvecklingen av just en sådan flexibel yrkesidentitet. Denna stod emellertid i konflikt med det gemensamma professionaliseringsprojekt som drogs igång tio år senare i allians med stora föräldragrupper.³²⁴

I historiska skildringar skapas mening och kontinuitet, där det sammanhållna framställs som önskvärt och något utmärkande för den svenska modellen.

Vad som framför allt skiljer ut den svenska lärarutbildningsreformen från utbildningar i många andra länder är strävan att integrera alla olika tidigare specialiserade lärarutbildningar (för förskola, grundskola, gymnasieskola, musik, idrott m.m.) inom ett enda program (som byggs upp av gemensamma centrala utbildningsmoment och profileringar av varierande omfattningar) samt att lärarutbildningen i sin helhet är integrerad i det gemensamma sammanhållna högskolesystemet.³²⁵

I skildringar av en svensk lärarutbildning framhålls vikten av integrering av olika lärarutbildningar och ett gemensamt sammanhållet högskolesystem. Gemenskapen utformas i en historisk exposé, en berättelse om en nation som

³²² Lindberg, O i PM (2005), s 46

³²³ HSV 2005:17 R, Del 1, s 123 (citattecken i originalet)

³²⁴ Calander, F & Lindblad, S i PM (2005), s 21 Titeln på artikeln är *Nu var det 2030* En form av framtidsstudie.

³²⁵ HSV 2005:17 R Del 1, s 46

byggt ett sammanhållande system och samtidigt betonas vikten av kunskap om de villkor som format gemenskapens förutsättningar.

Att utbildningshistoria ingick som frågeområde utgick från tankegången att i ett professionellt kunnande ingår kunskap om den egna professionens framväxt och vilka villkor som format den praktik som man kommer att arbeta med.³²⁶

I argumentationen för behovet utbildningshistoria framhålls betydelsen av kunskaper om den egna professionens framväxt och de villkor som format den. I det behovet skapas möjlighet att organisera vetande och kunskaper om den svenska modellen som en förutsättning för det gemensamma minnet och identiteten. En historia som grund för hur nuet och framtiden kan och bör mötas och förvaltas.³²⁷

Individen och behovet av tillsyn

Behovet av fördjupad kunskap om lärarutbildningen utgår från regeringen. I framställningen presenterar sig regeringen som ”den” som har möjligheter och ambitioner för nationen.³²⁸ I det skapas också möjligheten att ifrågasätta den utbildningspolitiska styrningen.

Inriktningar och specialiseringar är förvånansvärt lite reglerat i styrdokumenterna.³²⁹

Studenterna har fått ett stort ansvar för sin egen utbildning. /.../
Och de tvingas ofta välja med dimmiga uppfattningar om vad utbildningen ska rusta dem för.³³⁰

I sammanställningen av reformuppföljningen påpekas att regeringen inte reglerat utbildningen i tillräckligt hög grad, och det berättas om studenter tvingats välja och ta alltför stort ansvar för sin utbildning. I diskussionen framstår lärosäten vara i behov av reglering och studenter i behov av stöd.

³²⁶ HSV 2005:17 R, Del 3, s 27 - 28

³²⁷ Institutet för framtidsstudier gav år 2003 ut skriften Florin, C & Lundqvist, T (red) (2003): *Historia – en väg till framtiden? Perspektiv på det förflutnas roll i framtidsstudier*. Brekke, M (2000) *Lærerutdanning i Nord* Inleds med ”Et gammelt ordtak sier at den som ingen fortid har, heller ingen framtid vil få. Treon på framtiden er viktig for dagens mennesker. Kjennskap til fortiden er med på gi perspektiv på framtiden. Tiden vi lever i blir gjerne karakterisert som rotløs, pluralistisk, ideologiløs, historieløs osv. Det er vanskelig både for individer og institusjoner å oppnå en trygg og sikker identitet, når så mye synes vara på gli. Derfor er det mer nødvendig enn noen gang før å kenne til sine egne historiske røtter..” s 3

³²⁸ Prop. 2001/02:15, “Alla människors rätt till kunskap och utveckling är mot den bakgrunden utgångspunkten för regeringens politik.” s 18

³²⁹ HSV 2005:17 R Del 1., s 69

³³⁰ *Ibid.*, s 123

Bedömargruppen har dock noterat att det görs förtjänstfulla försök att hantera problemet med att följa upp studenternas lärande i utbildningen och att hjälpa studenterna att ta sitt eget ansvar.³³¹

I utvärderingen frågas efter en uppföljning för att leda studenter och visa hur de bör välja och ta eget ansvar. Studenter och lärosäten framstår som ett ansvarsområde i berättelser om vad regeringen gjort, inte gjort, borde ha gjort, samt ett behov av att följa upp och övervaka ansvarsområdet.

Högskoleverket beslutar att följa upp bedömargruppens och verkets rekommendationer i en förnyad utvärdering om två år. Om det visar sig att allvarliga brister kvarstår, kommer verket att ifrågasätta examensrätten för de lärosäten som inte uppfyller kvalitetskraven.³³²

Citatet berättar om behovet av att följa upp och utgår från att lärosäten inte kan lämnas att själva ta ställning till om allvarliga bristerna är åtgärdade. Samtidigt innebär en förändring eller ett åtgärdande ett erkännande av sitt misstag. Hotet eller löftet om en förnyad utvärdering inom viss stipulerad tid och den eventuella domen vänder sig till alla, men förevisas genom dem, som på ett eller annat sätt brutit mot intentionerna.

I en Svensk gemenskap under ledning av en regering med mening och ambitioner finns ett behov av kunskaper om utbildningsverksamhetens verkställande. I det skapas ett behov av en verksamhet som kan förse regeringen med information som underlag för beslut, samt bistå regeringen med rekommendationer.³³³ En kunskapsbärande praktik med möjlighet och förmåga att avgöra framgångar eller brister både vad gäller regering, lärosäten och studenter, samt en rätt att tilldela eller dra tillbaka examensrätter; ett underliggande hot om bestraffning.

I behovet av tillsyn skapas och föreslås verktyg för att på ett systematiskt sätt följa lärosätets resultat och målnuppfyllelse.

Det borde finnas en fast och systematiskt sammanställd lista med enhetliga definitioner med det som indikatorer och nyckeltal som skall redovisas. Som en grund för lärosätets resultat och målnuppfyllelse, men även dess förmåga och möjligheter att utföra sina uppdrag föreslår utredaren att antal indikatorer.³³⁴

³³¹ Ibid., s 148

³³² Ibid., s 7

³³³ HSV 2005:17 R Del 1 "Högskoleverket rekommenderar regeringen att /.../, s 7

³³⁴ Prop. 2001/02:15, Nyckeltal med information om: Studentpopulation: antagningsdata i form av söktryck, ålder och kön per utbildningsområde. Utbildningsrelaterade: profilområde, utbildningsområde, distributionssätt och särskilda uppdrag. Utbildningsresultat: helårsprestationer, nivågrupperade helårsprestationer (kön, utbildningsområde). Personalrelaterade: lärartäthet, kompetensnivå (doktorsexamen, pedagogisk utbildning av lärare), teknisk/administrativ personal i antal, totalt anställda och i relation till antal studenter, omfatt-

Med nyckeltal skapas en ständig intern och extern övervakning givet en manual innehållande frågor om fördelning av kön, utbildning, lokaler, distributionsätt, antal anställda i relation till antal studenter, studentprestationer och så vidare. En övervakning med uppgift att mäta måluppfyllelse och lärosätens förmåga att utföra sina uppdrag som inte enbart skapar möjlighet att dokumentera, övervaka och skapa vetande. Det skapar även en anpassningsbar verksamhet med blicken riktad mot det som frågas efter. Hot om bestraffning, medvetandegörande om en återkommande tillsyn förutsätter inte enbart en individ i behov av att ledas och kontrolleras utan även en individ med blicken riktad mot de krav och behov som verksamheten ställer.

Inkvisition och inventering

Den lärarutbildning som kvalitetsgranskas och den reform som utvärderas är en lärarutbildning som startade under höstterminen 2001.³³⁵ Reformens ambition och mening beskrivs vara att skapa en kår med en gemensam kärna av yrkeskunskaper och kompetenser.

Den nya lärarutbildningen markerar en strävan från statsmakternas sida att med olika organisatoriska och innehållsliga grepp skapa en gemensam kärna av yrkeskunskaper hos alla lärare /.../³³⁶

Kvalitetsutvärderingen och reformuppföljningen utgår från regeringens behov av att kontrollera hur lärosäten tolkat och genomfört lärarutbildningsuppdraget, samt regeringens behov av att kontrollera kvalitet i högre utbildning.³³⁷

Reformuppföljningen utgår från regeringens behov av att se hur lärosätena, inom sitt vidgade handlingsutrymme, tolkar och genomför reformen med avseende på föreskrifter och intentioner.³³⁸

Utvärderingen utgår från direktiv från regeringen. Oavsett om det kallas kvalitetsgranskning eller reformuppföljning är tillvägagångssättet det samma. Produktionen av kunskap utgår från en manual som revideras för varje utvärdering i samråd med representanter för de lärosäten som skall utvärderas.³³⁹ Bedömargruppen består av professorer, lektorer, doktorander och studenter, tagna ur de egna leden och möjliga som både uppgiftslämnare och

ningen av vidareutbildning av T/a- personal. Infrastruktur: lokalyta per student, antal läsplatser per 100 studenter. s 134

³³⁵ Prop. 1999/2000:135

³³⁶ HSV 2005:17 R Del 1, s 30

³³⁷ Ibid. "Kvalitetsutvärderingen faller tillbaka på regeringens behov av att få en kontroll på kvaliteten i den högre utbildningen/.../", s 61

³³⁸ Ibid., s 61

³³⁹ HSV 2005:17 R Del 1 - 3

uppgiftsmottagare. Det första steget kallas upptaktsmöte där Högskoleverket informerar om arbetsgången och meddelar en tidsplan samt anvisningar för arbetet. I det andra steget lämnar lärosäten information om det egna lärosätet, en självvärdering enligt en manual. Steg tre innebär att bedömargruppens granskar och bedömer självvärderingar, en förundersökning som samlar, bedömer och organiserar vetandet. I steg fyra samtalar ett mindre antal personer ur en bedömargrupp med representanter för institutioner, utbildningsledning samt lärare och studenter med utgångspunkt från ett frågebatteri som tillsänts i förväg.³⁴⁰ Detta kan ses som en form av förhör där de intervjuade informerats i förväg om vilka frågor som söker svar, samt i vilken ordning olika grupper kommer att samtala med bedömargruppen. I det femte steget analyserar bedömargruppen det insamlade materialet och det sätt som reformen sjösatts på.

Bedömargruppens rapport utgör en god analys av den nya lärarutbildningen när det gäller starka och svaga sidor i reformen och dess genomförande. De särskilda studier som genomförts inom ramen för utvärderingen har bidragit till att fördjupa utvärderingen på väsentliga punkter och har kunnat utnyttjas för att dra viktiga slutsatser.³⁴¹

Det vetande som förvärvas i insamlandet av information betraktas inte som sanning i sig, utan sanningen skapas i sammanställningen och den rationella organiseringen av omständigheter och variabler som analyseras och tolkas. Som en avslutning sker en återkoppling där resultatet diskuteras med representanter vid berörda lärosäten därefter ger bedömargruppen ett underlag till Högskoleverket som i samband med sina beslut offentliggör resultatet i ett beslutsprotokoll och meddelar allmänheten om resultaten i ett pressmeddelande.

På liknande sätt som i 1990-talets vetandeproduktion skapas en översiktsbild av lärarutbildningen nationellt och en specifik bild av varje lärosäte, med den skillnaden att översiktsbilden skapas utan de utvärderades medverkan i sammanställningen. Viktigt vetande i det tidiga 2000-talet texter handlar om professorer, lektorer, adjunkter och heltidsanställda, deltidsanställda och tillsvidareanställda fördelade på kön. Det handlar om helårsstudenter (kön och antal) i den nya och den gamla lärarutbildningen; om AUO³⁴²; inriktningar och specialiseringar; forskningsanknytning och forskningsförberedande kurser; studenternas examensarbete, verksamhetsförlagd utbildning; studenternas valfrihet; lärarutbildningens särskilda organ samt lärosätenas arbete med utvärdering och granskning. Även i denna utvärdering, likt den förra, skapas ett dokumentärt område som fångar in lärosäten och tilldelar dem en plats i förhållande till varandra och i förhållande till det vetande som

³⁴⁰ HSV 2005:17 R Del 1 ” ”Studenter vittnar om /.../”, s 122

³⁴¹ Ibid., s 11

³⁴² Det allmänna och gemensamma utbildningsområdet

anses väsentligt. Lärosäten blir konkreta fall som mäts, jämförs och diskuteras i förhållande till en norm och frågor som ses som viktiga att belysa.

Adjunkterna utgör 67 procent av det totala antalet helårsekvivalenter, medan lektorer utgör 30 procent och professorerna knappt 3 procent.³⁴³

Skildringen av lärosäten skapas av (och skapar) ett statistiskt underlag som förevisar både en generell bild av lärarutbildare, lärarstudenter och lärarutbildning, och en specifik. I informationen skapas en verklighet som förevisar betydelsefullt vetande. Redovisningen synliggör adjunkter, lektorer och professorer med kön och anställningsform, samt de studenter som tillhör verksamheten i antal och grupperade i kön och som lärarutbildningens tillgångar, brister eller problem.

Antalet individer i ramen var 7 544 (2 089 + 5 455). Andelen män i populationen för ht 2000 är 8 procent fler än i populationen ht 2001 (från 29 procent till 21 procent).³⁴⁴

Mot bakgrund av de omvittnade svårigheterna för flertalet lärosäten att engagera kvalificerade handledare – och även examinatore – som själva har akademiska studier på C-nivå /.../³⁴⁵

Tillgångar och problem i lärarutbildning framställs och presenteras i form av populationer med särskilda kännetecken. Med utgångspunkt från möjliga frågor och vittnesmål produceras en verklighet där utbildning som normalitet möjliggör slutsatser och problem. Viktigt vetande handlar om utbildningsnivå för lärarutbildare och studenter; studenters föräldrars erfarenheter av högskolestudier; studenter med utländsk bakgrund; utländska studenters föräldrars erfarenheter av högskolestudier.

Enligt självvärderingen fanns i den studentkull som antogs hösten 2002 en stor andel studenter utan tidigare erfarenheter av högskolestudier, från studieovana miljöer och med utländsk bakgrund.³⁴⁶

I självvärderingen inventeras och skapas en berättelse om lärarutbildning och de tillgångar och problem som den består av och har att arbeta med. Problem med studenters förmåga, eller eventuella oförmåga, att slutföra sina studier finns i förklaringsmodeller som miljö och ursprung. Problemkonstruktionen framstår som möjlig med utgångspunkt utbildning som en förutsättning för utbildning och ett Sverige och ett utbildningssystem som historiskt sett be-

³⁴³ HSV 2005:17 R Del 1, 84

³⁴⁴ HSV 2005:17 R Del 3, s 13

³⁴⁵ HSV 2005:17 R Del 1, s 173

³⁴⁶ HSV 2005:17 R, Del 2, s 274

folkats av individer av visst ursprung. I inventeringen av lärarutbildningens tillgångar och konstruktionen av dess problem skapas inte enbart de nya, de utbildningslösa och de med annan bakgrund, i det förevisas även en normalitet. I vetandeproduktionen synliggörs det som är möjligt att betrakta som ursprungligt och normalt, utan att det nämns eller genom att nämnas i förbigående. Sanningen om lärarutbildning skapas i en inventering där strukturella och demografiska förklaringar till problem utgör argument för förändring, uppföljning och vidareutveckling av regelsystem.³⁴⁷

Sammanfattning

Kapitlets fokus har varit att med utgångspunkt från konstruktioner av subjekt och framtid belysa konstruktionen av gemenskap som teknologi för styrning. samt subjekts, framtids- och gemenskapskonstruktionen som del av och funktion i sanningsregimer. Oavsett nedslag är den springande punkten en fråga om att organisera och skapa förutsättningar för individen som skapare av gemenskapens och individens framtida möjligheter. Genom utbildning kan individen bli den som skyddar, stärker och vidmakthåller gemenskapen. En biopolitisk konstruktion som binder samman individens liv med gemenskapens förutsättningar, ekonomi, arbete och hälsa.

I det första nedslaget presenteras det territorium och den befolkning som styrningen vänder sig mot i berättelser om ett litet industriland invävt i komplicerade mönster av internationellt samarbete och beroende. Styrning och diskussioner om behovet av en förändring vänder sig mot befolkningen och det offentliga framstår som dess tjänare som för gemenskapen räkning organiserar och tillhandahåller skola och utbildning som en service och en tjänst. Ändamålet med styrningen finns i ett sammanhang av att skydda kollektivets intressen mot enskilda intressen, och att skydda den enskilda individen. Gemenskapen visar sig i konstruktionen av särskilt behövande, som i namn av allas vår gemensamma framtid skapar argument för solidaritet. I konstruktionen av missgynnade och behövande utformas populationer och problem som skapar argument och motiveringar för åtgärder och insatser i namn av rättvisa, jämställdhet och demokrati. I en diskurs där individen framstår som en organism som formar och formas av sina omständigheter handlar det offentliga uppdrag om att organisera befolkningens liv på ett sådant sätt att individen blir den som skapar gemenskapens miljö. Vetenskaplig sanning skapas i studier där miljömässiga faktorer och traditioner utgör tolkningsbas och möjliggör slutsatser. På samma gång skapas behov av kunskap om hur miljömässiga faktorer påverkar och formar individer. Sanningen fastställs

³⁴⁷ HSV 2005:17 R Del 1 "Med en fördjupad kunskap om de konkreta förhållandena kan vi återvända till styrningsperspektivet, försöka förstå varför reformens intentioner och regelverk lett till just dessa konsekvenser och eventuellt föreslå omprövning eller vidareutveckling av regelsystemet.", s 89

enligt vetenskapliga regler utan undersökningsobjektens aktiva medverkan, med frågor som möjliggörs inom diskursen. Insatser och åtgärder framstår som legitima i det att de vilar på kunskaper samt att de iscensätts för att säkra individens, medborgarens och gemenskapens framtida möjligheter.

I det andra nedslaget framträder gemenskapen i berättelser om en konkurrensutsatt perifer liten nation med en liten befolkning med ett litet språk. Styrning och diskussioner om förändring vänder sig till befolkningen och lärarutbildning framstår som ett medel genom vilket statmakterna kan förverkliga samhällets intentioner för skolan. Ändamålet med styrningen finns i ett sammanhang av att för nationens räkning tillvarata den befolkning som tillhör nationen. Individen framstår som en nationell produktionsenhet. Förutsättningen för den konkurrensutsatta gemenskapen är en individ med vilja, förmåga och möjlighet att jämföra och att välja. Med utgångspunkt från en väljande individ som en gemensam resurs skapas ett individuellt och gemensamt behov av att styra och kontrollera valet. I diskursen binds individens självbevakning samman med gemenskapens självbevakning. I utvärdering, externa, interna och lokala, individuella granskningar binds individer samman i nätverk som skapar en intern, extern kontroll och en samsyn, en form av standardisering. Kunskap och vetande samvarierar med subjekt- framtid- och gemenskapskonstruktionen. Kunskaps- och sanningsproduktionen utformas i analogi med behovet av att skapa former för kontroll. Kunskap om lärarutbildning utformas i samtal som involverar och skapar möjligheter för intressenter med skilda intressen och utgångspunkter. Slutsatser och åtgärder framstår som legitima i det att individen/intressenter deltar som medproducent i vetande om utbildningens problem och möjligheter; vetandeproduktionen skapar en egenkontroll och en annankontroll av individens tankar och val. Sammanställningen utformas som skillnader och likheter som erbjuder möjlighet att jämföra och välja.

I det tredje nedslaget konstrueras det territorium och den befolkning som styrningen vänder sig mot i historiska skildringar av regeringars strävanden i och för nationen. Ändamålet med styrningen finns i ett sammanhang av förvaltning av nationen, ett sätt att skapa och vidmakthålla nationen och dess förutsättningar. Med utgångspunkt från en regering, som förvaltare framstår individen som ett föremål i behov av ledning och tillsyn; ett behov av att kontrollera om utbildning iscensätts i enlighet med regeringens intentioner. Med konstruktionen av nyckeltal skapas den blick genom vilken individen/lärosäten ser på och presenterar sin verksamhet och en möjlighet till kontinuerlig uppföljning och kontroll. Sanningen utformas i en rationell analys av vittnesmål och data som avrapporterats enligt en given mall. Möjligheten att fastställa sanningen finns hos vissa, som utreder och värderar de uppgifter som inrapporterats. I sammanställningen skapas ett statistiskt material som presenteras i form av populationer där nya och gamla tillgångar blir synliga och möjliga att presentera i en övergripande nationell bild.

I vetandeproduktionen, oavsett nedslag, skapas register över gemensamma tillgångar, konstruerade som populationer. I konstruktioner av popula-

tioner som kön, socialgrupp, seminarie/akademi, titlar, föräldrar och födelse-land skapas argument för åtgärder och insatser med utgångspunkt från det eftersträvade. Argument för åtgärder och insatser vänder sig till vissa, som framstår som behövande eller de "andra" som erbjuds möjlighet att uppnå det eftersträvade för att på det viset bidra till den egna och gemenskapens/nationens välbefinnande. Oavsett konstruktion av gemenskap eller framtid, oavsett subjektskonstruktion, problem, frågor eller sätt att skapa sanningar handlar det om individen.

Framtid och gemenskap som styrningsteknologi

Så här långt har sökljuset riktats mot konstruktioner av framtid och gemenskap som teknologi för styrning, möjliga subjektskonstruktioner; eventuella skillnader vad gäller den position från vilket behovet eller möjligheten att kontrollera, skapa ordning eller förändra uttalas, samt sanningsregimer som del av och funktion i subjekt- och gemenskapskonstruktioner.

I de tre nedslagens diskurser samvarierar gemenskapskonstruktioner, sanningsregimer, subjektskonstruktioner samt den position som styrningen utgår från. På ett plan är det möjligt att tänka att staten eller det offentliga styr, men den styrningen är inte möjlig utan en övergripande idé om statens, det offentliga funktion. Den funktionen är inte möjlig utan en idé om vad som ska styras och mot vad. Det handlar föreställningar om vad som bör göras och kan göras, i vilken position, varför och på vilket sätt. Styrningen vänder sig mot individen för att styra hennes sätt att handla och agera för att skapa individuella och gemensamma möjligheter. I de tre nedslagen ser konstruktionen av framtid och gemenskap olika ut. Men gemensamt är att föreställningar om hur människor lever och borde leva binder samman individens sätt att leva med den tänkta gemenskapen. I de praktiker som kallas utredning, översyn, utvärdering eller granskning konstrueras sanningar på det sätt och med de frågor som inom diskursen ses som nödvändiga. På samma gång framställs bilden av den verklighet som undersöks. I allt detta skapas en sorts ordning som ger individen möjlighet att se sig själv som del av, eller inte en del av, det som framstår som önskvärt eller ett problem.

Kapitel 6 Den hierarkiska övervakningen och viljan att veta

Syftet i detta kapitel är belysa den hierarkiska övervakningens iscensättning i olika former och sammanhang, samt bikten och bekännelsens närvaro i pedagogisk praktik, inte som återkomst utan som iscensättningar som innehåller både likheter och skillnader.

Fördelning av tillgångar i tid och rum

I det första nedslaget proposition, 1976/77: 59 berättas om det offentliga rätt, skyldighet och ansvar att skydda och skapa förutsättningar för medborgaren, samhället och nationen. I argument för högskolereformen framhålls behovet av att skapa en överblickbar, planeringsbar och ändamålsenlig organisation för landets, samhället, arbetslivets och individens bästa. Ambitionen utgår från en regering som med hänvisning till lag och rätt föreskriver de föreskrifter som anses behövliga utöver det som sägs i högskolelagen.³⁴⁸

I prop. 1975: 9 uttalade föredragande att den vidgade högskolans samhälleliga betydelse motiverar att de grundläggande bestämmelserna för högskolan stadfäst i högskolelag.³⁴⁹

Reformens iscensättande som lag legitimeras med dess samhälleliga betydelse. Med reformen skapas ett utbildningssystem organiserat i nivåer som bygger på varandra och en högskola som bygger på kurser i nivåer som bygger på varandra.

Vid ingången av höstterminen 1977 kommer utbildningen inom högskolan att meddelas bl.a. på allmänna utbildningslinjer enligt förteckning som fogats till protokollet i detta ärende som bilaga 2. Centralt fastställda utbildningsplaner och, inom de ramar dessa ger, lokalt upprättade planer för studiegången samt kursplaner kommer att gälla för dessa linjer. För lokala

³⁴⁸ Prop. 1976/77: 59 "I samtliga fall kan regeringen med stöd av 8 kap. 13 § regeringsformen meddela de föreskrifter som behövs utöver vad som sägs i högskolelagen. Regeringen har också rätt att delegera på myndighet att utfärda föreskrifter. Någon uttrycklig föreskrift om regeringens rätt behövs ej i lagtexten." s 48

³⁴⁹ Ibid. , s 24

linjer och för fristående enstaka kurser arbetar de lokala högskolemyndigheterna fram motsvarande planer.³⁵⁰

Med högskolereformen skapas ett system där utbildning organiseras i form av planer som verkställs som kurser, där kursens syfte, huvudsakliga karaktär, hur undervisning bedrivs, läromedel, förkunskaper, hur prov utförs samt betygsnivåer och poängtal anges. Med poängtal skapas ett system där tiden fördelas i poäng. Två terminer fördelade på 40 poäng bestäms som ett års studier. En vecka studier ger 1 poäng och ett visst antal poäng möjliggör för studenten att gå vidare till nästa nivå. Verksamhet delar upp tiden i intervaller (och utbildningssystemet som helhet) med uppgifter om vad som skall uppnås, med vilka medel, litteratur och förkunskap.³⁵¹ Med högskolereformen skapas en övervakningsanordning och en regelbunden examination, med givet innehåll, som förevisar det förväntade, där varje utbildningsform, kurs och student blir synligt, kan iakttas, bedömas, graderas och sorteras i förhållande till förväntat utfall. Utbildningssystemet omsluter och erbjuder individen utbildning, i olika nivåer, över hela livet, samt en organisation som samordnar nationen med utbildning som referenspunkt.

Sammanförandet av skilda utbildningsenheter förbättrar möjligheterna att samordna olika utbildningar och utbildningssektorer. /.../ Vidare underlättas ett ändamålsenligt resursutnyttjande.³⁵²

Med högskolereformens organisation delas nationen i regioner i namn av samordning och ändamålsenligt resursutnyttjande som skapar en överblickbar organisation med utgångspunkt från ett nationellt centrum och regionala centra. Vidare utformas i namn av samordning, individens rätt och möjlighet en administrativ enhet.

Eftersom den kommunala högskoleutbildningen – liksom högskolan i övrigt – förutsätts bli rikstäckande ökar kraven på samordning av antagningen. /.../ Behovet av samordning av antagningen mellan olika utbildningar, som för den enskilda är alternativ till varandra, är emellertid svårt att tillgodose i ett system där varje utbildning har sin särskilda antagningsenhet. /.../ Det finns alltså även behov av samordning mellan antagningen till statlig och kommunal högskoleutbildning. /.../ H 75 föreslår att regeringen nu tar ställning dels för en utvidgning av det datorbaserade antagningssystemet vid UHÄ till att omfatta även kommunal högskoleutbildning, dels för en inordning av sådan utbildning i UHÄ: s antagningsorganisation /.../ Med högsta prioritet bör antagningen förläggas till UHÄ i fråga om

³⁵⁰ Ibid., s 225

³⁵¹ Prop. 1976/77: 59 och H 75

³⁵² Prop. 1976/77: 59, s 67

de utbildningar som f.n. har såväl statlig som kommunal huvudman.³⁵³

Med högskolereformen skapas både ett dokumentärt område och en övervakningsanordning med utbildning som referenspunkt och en överblickbar organiserad ordning med högskola som den eftersträvade och slutliga referenspunkten.

Att känna sig själv

Utbildning presenteras som en service och en tjänst som erbjuds individen och ses som ett sätt att skapa en viss sorts samhällsmedborgare som ett medel för samhällsförändring.

Syftet med högskolereformen har också hela tiden varit att skapa den yttre ramen för ett fortlöpande inre omdaningsarbete.³⁵⁴

Tanken att det via utbildning är möjligt att forma och organisera den inre omdaning utgår från den formbara individen och det givna är målet.

Eftersom målet för utbildningen är att förändra människor, som kan förändra sin verklighet, betyder det att de centrala målförmleringarna skall visa eller spegla en ”målföreställning”³⁵⁵

I diskursen framstår individen som bärare av det rådande och den som kan skapa ett annat samhälle, något som skapar ett behov av att göra individen medveten om samspelet och den egna rollen i formandet av den gemensamma miljön.

Med den omorientering som skett inom psykologin, med ett närmande mot sociologiska problemställningar, under påverkan av dialektisk pedagogik m.m. har intresset även i utvecklings- och undervisningssammanhang förskjutits från att lära känna den enskilda individens karaktäristiska till att förstå samspelet mellan individen och hans omgivning. Det blir då lika viktigt att de som samspelar med individen förstår sig själva som samarbetspartner. Eleven är inte längre ett objekt för påverkan. För att förstå elevens reaktioner räcker det inte att känna hans egenskaper och metodiskt kunna förstå hur påverkan går till utan också att förstå sin egen roll i påverkansprocessen.³⁵⁶

³⁵³ Ibid., s 72 - 73

³⁵⁴ Ibid., s 21

³⁵⁵ Ds U 1977: 2, s 77

³⁵⁶ Ds U 1977: 1, s 30

I förklaringen till en omorientering inom psykologin till ett närmande mot sociologiska problemställningar framhålls behovet av individer med förmåga att förstå sin egen roll i påverkansprocesserna. Med en omorientering från en psykologisk blick mot en sociologisk flyttas fokus från den enskilda individen på samma gång som fokus riktas mot individen som medskapare. Kunskapsintresset i det sammanhanget blir en fråga om att hitta möjliga sätt att forma individer som skapar miljöer som formar människor i en given riktning. I analogi med sanningsregimen ingår individen som en del av det material som är möjligt att testa i olika försöksverksamheter för att sedan mäta utfallet givet det mål som verksamheten skall uppfylla.

Vid lärarhögskolan i Göteborg utformades i början av 1970-talet i anslutning till projektet Didaktisk processanalys (DPA) försöksverksamhet med gruppstyrda studier. /.../ Syftet var att därigenom också utveckla såväl personlig ansvarskänsla som samarbetsförmåga hos de studerande samt dessutom vilja till förnyelse. I många avseenden rapporteras positiva effekter från försöken.³⁵⁷

Gruppstyrda studier förklaras vara en verksamhet med syfte att prova en aktivitet med ett mål att skapa en individ med ansvars- och samarbetsförmåga samt vilja till förnyelse. Det vill säga, individen placeras i en försökssituation för att sedan mäta om den insatta åtgärden leder till effekter i målets riktning. Ambitionen med försöksverksamheterna handlar om att finna möjliga tillvägagångssätt där individen ska komma till insikt om sin egen roll i skapandet av det gemensamma.³⁵⁸ Verksamheter som vänder sig till individen med syfte att öka hennes självinsikt.

Om lärarutbildningen i större utsträckning skall bygga på de studerandes egen självanalys syns det nödvändigt att medvetet arbeta för att öka de studerandes självinsikt och ge tillräcklig tid för detta arbete.³⁵⁹

Förklaringar och motiveringar till olika försöksverksamheter har alla individens självförståelse som mål, även om benämningar varierar.

Självkonfrontationsförsöken kan ses som ett steg i riktningen mot ett direkt personlighetsstödande syfte. Flera av försöken har vidareutvecklats av Bierschenk (1975) genom att använda simulatorer, som består av videobandade situationer. Utgångspunkten är antagandet att individens eget beteende är beroende av hur individen uppfattar sig själva och andra. Försöken visar bl.a., att för att förstå vad som händer i en pedagogisk situation

³⁵⁷ Ds U 1977: 21, s 80

³⁵⁸ Ds U 1977:1 "Framför allt är det betydelsefullt att varje individ är medveten om att han själv är en del av miljön och därigenom på olika sätt kan prägla den.", s 23

³⁵⁹ Ds U 1977: 21, s 35

är emotionalitet och känslighet av stor betydelse. Däremot har begåvningsfaktorn ingen betydelse för de skillnader som funnits mellan lärarstuderande.³⁶⁰

I självkonfrontation utformas en praktik där individen observerar egna och andras handlingar och beteenden och inrättar egna och andra handlingar som objekt att studera. Övningarna förklaras ha ett personlighetsstödande syfte, där insikten om uppfattningar om sig själv och andra är målet. Det handlar om gruppdiskussioner, gruppdynamiska övningar, gruppterapi, roll- och sensitivitetsträning och dialogpedagogik.

De har olika utformning och inriktning alltifrån gruppdiskussioner, via praktikfall och rollspel till gruppdynamiska övningar, sensitivitetsträning och gruppterapi.³⁶¹

Den vuxne måste i första hand ta ställning till hur han själv fungerar./.../ Dialogpedagogiken måste starta med den vuxnes medvetandegörande av egna värderingar och hur dessa styr handlandet gentemot både vuxna och barn.³⁶²

I den pedagogiska praktikens övningar och försöksverksamheter skapas en praktik där (och för att skapa) subjektet med självkänedom, tillsammans med andra, bedömer och skapar en bild av egna och andras svagheter och styrkor:

Ett väsentligt mål för handledning och bedömning är att de studerande får en realistisk uppfattning om sig själva, av de svagheter och styrkor som de har. Utvecklingsarbete och försök inom lärarutbildningen har bl.a. genom olika metoder sökt utveckla de studerandes förmåga till självanalys.³⁶³

Med självanalys utformas en praktik där handledaren befinner sig inom samma disciplinära ordning som adepten. I den pedagogiska praktiken iscensätts verksamheter där individen arbetar med sig själv, för att förstå sig själv och andra och ser sig själv och andra genom egna och andras ögon. Individen uppmanas att tala om sig själv och sina tankar, få andra att tala och lyssna och formulera sig, tala om var hon tänker om vad man ser och gör.³⁶⁴ Med dialogpedagogik, gruppdiskussioner, gruppterapi, roll- och sensitivitetsträning iscensätts tekniker som formar (och för att forma) en ständigt talande, bekännande och iakttagande subjekt, som bredvilligt erbjuder sig att lyssna och ta del av andras erfarenheter och bekännelser och som samtidigt kräver

³⁶⁰ Ibid., s 78 (markering i originalet)

³⁶¹ Ibid., s 79

³⁶² Ds U 1977: 1, s 21 – med hänvisning till arbetsplan för förskolan del I Vår förskola

³⁶³ Ds U 1977: 21, s 34

³⁶⁴ Se t.ex. SOU 1975:67 Utbildning i samspel – ”Arbetslagsmedlemmarna kommer att genom dialogen under utbildningens gång genom olika fältstudier att bidra till varandras kommunikativa utveckling.”, s 9

av sig själv och andra att bekänna och värdera egna handlingar och attityder. Det skapar ett subjekt som går in med hela sin person och med självkänedom styr sig själv och andra.

Sammanfattningsvis kan man säga att BU:s förslag genomsyras av en övertygelse att det är de vuxnas egen livskvalitet och bredvillighet att ställa upp i en dialog med barnet som är förutsättningen för att barnet skall utvecklas till en harmonisk människa, som väljer att leva i samspel med andra.³⁶⁵

I konstruktionen av en bekymmersam tid och en solidarisk gemenskap utformas aktiviteter för att skapa en talande, lyssnade och iakttagande individ som uppmärksam studerar sig själv och andra och uppmärksammar egna och andras brister och förtjänster. Ett subjekt som förstår sin roll och uppgift som den som tillsammans med andra skapar allas miljöer och möjligheter.

Samordning av tillgångar i tid och rum

I det andra nedslaget berättas om en oförutsägbar tid, en liten en nation som befinner sig i konkurrens om medborgaren och hennes val. I diskussioner framhålls lärarutbildning som en förutsättning för den gemensamma utbildningsgrunden och därför av essentiell betydelse för individen och nationen. Den förändrade styrningen av landets utbildningsverksamheter förklaras vara det som möjliggjort olikhet mellan lärosäten.³⁶⁶ Problemet med olikhet utgår från en föreställning om att lärosäten borde ha skapat en likartad utbildning oavsett lärosäte eller lärarutbildare. I problemframställningen förevisas en verksamhet bestående av delar, skapade av olika historia och olika agenda, som sinsemellan inte har förståelse för varandra.³⁶⁷

Hur motiven för utbildningen uppfattas beror av vilken utbildningskultur eller utbildningstradition man finns i. I beslutet om en ny grundskollärover utbildning fanns en ambition att sammanmälta – genom korsbefruktning – tre olika lärartraditioner, som emanerar från klasslärarutbildning, ämneslärarutbildning och yrkes- och facklärarutbildning.³⁶⁸

I diskussioner om lärarutbildningens problem utformas en berättelse om traditionerna som istället för samverkan och korsbefruktning kommit att utveckla speciella särdrag utan kontakt med varandra.

³⁶⁵ Ds U 1977: 1, s 22

³⁶⁶ Ds U 1996: 16 ”Decentraliseringen har inneburit att olikheterna mellan högskolorna har ökat.”, s 16

³⁶⁷ Ibid.” ”De olika delarna ser sig inte som delar av en större helhet – snarare ser varje del sig som en tillräcklig helhet.”, s 147 - 148

³⁶⁸ Gran, B (1995), s 78

För att förstå lärarutbildningen idag är det nödvändigt att förstå hur den präglas av sitt ursprung i olika traditioner (seminarie-traditionen, universitetstraditionen och yrkeslärartraditionen) såväl av de reformer som successivt utformat lärarutbildningen till vad den är (och håller på att bli) idag.³⁶⁹

Skildringen av lärarutbildningens problem berättar om organisatoriska omständigheter som lärosäten befunnit sig i och traditioner som skapat lärarutbildningens särprägel. Identifieringen av problem innehåller samtidigt en lösning. På lärosätetsnivå handlar det om samverkan mellan olika delar och ett synliggörande av de i lärarutbildningen ingående delarna.

Olika delar av en utbildning kan samordnas eller integreras endast om de ingående elementen är kända och medvetna. Lärarutbildningens samarbete med andra utbildningar och andra traditioner inom högskolan kan bli framgångsrikt, blott om de ingående delarna synliggörs.³⁷⁰

I namn av samordning och integrering skapas ett behov av att göra de ingående elementen kända och medvetna. Lärarutbildningens problem konstrueras som en fråga om olika ursprung där individen framställs som bärare av traditioner och väljare med utgångspunkt från kompetens och personliga intressen.

Skillnaden mellan lärarutbildarna är stor, allt för stor, och kurserna präglas i hög grad av de enskilda lärarutbildarnas intressen och personlighet.³⁷¹

Lärarutbildning kan vara olika men ska vara likvärdig, olika i bemärkelsen att lärosäten kan välja det sätt på vilket utbildningen organiseras, likvärdig i betydelsen av att vara ett redskap för att verkställa samhällets intentioner. Problemet presenteras som en fråga om att alla som verkar i skolan inte har samma syn på skolutveckling. I kravet på likvärdighet framhålls en gemensam syn som en garanti för att studenter, oavsett lärosäte, eller lärarutbildare ska uppfylla examensbeskrivningens krav.

Detta förutsätter en organisation inom högskolan som kan garantera att de studenter som erhåller examen uppfyller den aktuella examensbeskrivningens krav, men också om att det finns tillförlitliga uppgifter om att så är fallet. Ansvaret måste vara tydligt vad gäller beslut om utbildningsplanen så att det finns

³⁶⁹ Ds U 1996: 16, s 141 (parenteser i originalet)

³⁷⁰ Gran, B (1995), s 93

³⁷¹ HSV 1996: 1 R., s 194

en garanti för att kurserna som ingår i programmet sammantaget kan förväntas uppfylla examenskraven.³⁷²

I argumentationen för en sammanhållande organisation framhålls behovet av att lärarutbildningen som helhet måste vara möjlig att synliggöra och planera. Att det måste skapas tillförlitliga uppgifter om att kurserna sammantaget uppfyller examenskraven. Konstruktionen av bristfälliga samverkan inom lärosäten och behovet av en för lärarutbildningen övergripande organisation utgår från brist på insyn och samsyn samt möjlighet att påverka. I problemframställningen skapas och frågas efter organisatoriska former för samverkan där olika perspektiv kan brytas mot varandra.

Vi lyfter fram idéer om regionala utvecklingscentra. Det vi talar om är en samverkansstruktur, som kan göra det möjligt att på ett dynamiskt sätt utnyttja den utvecklingskraft som finns både i skolan och i högskolan genom att olika perspektiv kan mötas och brytas mot varandra.³⁷³

I argumentationen legitimeras regionala utvecklingscentra av möjligheten att utnyttja utvecklingskraft, på samma gång involveras samhället i stort i samtalen om utbildning. Kunskaper om lärarutbildning, dess organisation, innehåll, kvalitet och krav kan med det spridas mellan institutioner, lärarutbildare och kommuner, där alla tar och lämnar uppgifter om och till varandra. Med en övergripande organisation och utvecklingscentra skapas synlighet, insyn, delaktigt och medansvar för hela lärarutbildningen. En samverkan som under ledning av en organisation som dokumenterar, kontrollerar, fördelar tid, medel, innehåll och granskar hur delarna förhåller sig till och genomför utbildningen. En verksamhet och en styrning som utgår från självstyrande subjekt som verkställer styrning, på samma gång som styrningen vänder sig till subjektet.

Att vaka över sig själv

I diskussioner om en förändrad styrning av skola och utbildning inrättas läraren som den som i samverkan med andra tolkar mål, tar ställning till val av innehåll och genomförande. Subjektet framstår som den som med självkontroll tillsammans med andra litar till sig själv och sitt eget kunnande för att ge svar på olika frågor.

Det betyder t.ex. att man, då man ställs inför problem, inte vänder sig uppåt (till någon beslutsfattare) eller utåt (till någon expert) för lösningar utan att man litar till sitt eget kunnande

³⁷² Ibid., s 38

³⁷³ Ds U 1996: 16, s 216

och ser sig som den som kan ge svaren eller tillsammans med andra utveckla dem.³⁷⁴

Den utbildningen ska producera kallas den professionella läraren och problem och lösning kretsar kring individens val. I problembilden ingår ett behov av en individ som motiverar sina val.

Didaktiken handlar ju också om att **jag** ska kunna motivera för mig själv.³⁷⁵

/.../ att kunna söka, välja och värdera kunskap, få en egen medveten uppfattning och varför man väljer ett visst innehåll bland flera möjliga, kunna motivera för sig själv, förklara sig, kritiskt ifrågasätta, reflektera och problematisera m.m.³⁷⁶

I resonemangen om den didaktiska visionen framstår subjektet som väljare, som söker och värderar kunskap; ett subjekt med ett behov av förmåga att motivera för sig själv varför hon väljer ett visst innehåll bland flera möjliga. En konstruktion som återkommer i det som kallas den utbildningsvetenskapliga grunden.

Man kan uttrycka det så att ett mål för lärarutbildningen är att göra de blivande lärarna till forskare i sitt eget skolarbete: att kunna kritiskt analysera sin undervisning, sitt val av stoff, sina elevers utveckling och få verktygen till detta arbete.³⁷⁷

Och det blir synlig i resonemangen om den reflekterande praktikern:

För att beskriva denna nya lärarroll och läraren som expert används ibland beteckningen ”den reflekterande praktikern”! Därigenom markeras dels kravet på reflektion och dels nödvändigheten att knyta reflektionen till det praktiska görandet.³⁷⁸

I den pedagogiska praktiken utformas verksamheter för att skapa ett subjekt som reflekterar över hur hon uppfattar det hon gör när hon gör det, med en förmåga att motivera och kontrollera sina val. I den reflekterande praktikern, den didaktiska visionen och den utbildningsvetenskapliga grunden, finns synliggörandet av val, av intentioner och tankar bakom val av innehåll och tillvägagångssätt.

³⁷⁴ Ibid., s 48 (parentes i originalet)

³⁷⁵ HSV 1996:1 R, s 155 (markering i originalet)

³⁷⁶ Ibid., s 167

³⁷⁷ Gran, B (1995), s 54 - 55

³⁷⁸ Ds U 1996: 16, s 115 (kursiverat i originalet)

Jag vill istället betona behovet av en teori om valet av innehåll som utgångspunkt. En teori som handlar om vad, vilket innehåll, man skall undervisa om i praktiken.³⁷⁹

I problemet med *vad* finns föreställningar om kunskap som historiskt konstruerad och en ständig kamp och konkurrens om idéer.

Det viktigaste kännetecknet för didaktik och didaktisk forskning är fokuseringen av innehållet och dess historiska formering, olika uppfattningar om det 'rätta' innehållet och studentens möte med innehållet.³⁸⁰

I varje handling skapas genom den reflekterande praktikern en kontrollstation som garanterar att individen synliggör sina val och sina handlingar. Den reflekterande praktikern innesluts i en kontinuerlig examination som kommer inifrån och utifrån och som hela tiden kan få sina val och handlingar genomlysta.

Lärare behöver utveckla sina intentioner och börja tala om dem, d.v.s. tolka mål, utveckla ett tänkande om innebörden av dessa samt om en verksamhet som möjliggör deras förverkligande. Samtidigt ökar behovet av kunskaper om den verklighet man befinner sig i som lärare och om olika redskap (inklusive sig själv) att hantera den.³⁸¹

Den reflekterande praktikern är ett subjekt som inte bara synliggör sig själv, utan också ett subjekt som ser sig själv som ett redskap att hantera. Ett subjekt som gör sig själv till objekt för sin egen granskning, ett inspekterande subjekt som synliggör sig själv och sin verksamhet. I den pedagogiska praktiken skapas verksamheter som skapar (och för att skapa) ett subjekt som talar om och utvecklar sitt tänkande om sig själv och dokumenterar, fotograferar och studerar sig själv och sitt görande tillsammans med andra.

Det är utifrån en dokumentation av detta arbete, det vill säga anteckna, spela in och fotografera, som en dekonstruktion av pedagogiska processer och föreställningar måste göras. Att reflektera över pedagogisk dokumentation ger både närhet och distans till det pedagogiska handlandet.³⁸²

I diskussioner problematiseras lärares språk som framställs som lämpat för att tala om vad de *borde* göra och inte något som ger förutsättningar att tala

³⁷⁹ HSV 1996:1 R, s 67

³⁸⁰ Ibid., s 60 (markering i originalet)

³⁸¹ Ds U 1996: 16, s 129 (parentes i originalet) (min markering)

³⁸² Dahlberg, G & Lenz Taguchi, H i PM (1996), s 23

om vad de gör.³⁸³ De för lärare relevanta kunskaperna uttrycks i studentintervjuer på följande vis:

Det borde ju vara självklart att när man (med eleverna i grundskolan) har läst t.ex. historia att man vet vad man ska svara när en förälder frågar på ett föräldramöte varför man läser vikingatiden. Så man kan motivera det/.../³⁸⁴

I konstruktionen av en oförutsägbar framtid, en konkurrensutsatt gemenskap, och ett självstyrande subjekt produceras ett behov av en reflekterande individ som i ett kontinuerligt synliggörande kontrollerar, bekänner och redovisar sina val och bevekelsegrunder för sig själv och andra.

Förvaltning av tillgångar i tid och rum

Skildringen av tiden i det tredje nedslaget berättar om ett internationaliserat utbildningssamhälle och ett globaliserat samhälle. En nation med krav och behov av utbildning och utbildade, och en historisk gemenskap med regeringar med mening och intentioner för nationen. I det ingår individen som en nationell, utbildningsbar resurs i en tid med behov av att tillvarata det mesta möjliga av de nationella resurserna. Det handlar både om att nyttiggöra en så stor del av befolkningen som möjligt och bruket av dess tid.³⁸⁵

Arbetet med rekryteringsfrågor bör genomsyras av insikten om att snedrekryteringen är ett allvarligt samhällsproblem och bör leda till åtgärder för utjämning. För att tydliggöra uppgiftens vikt föreslås att en bestämmelse med den innebörden införs i högskolelagen.³⁸⁶

Resonemanget kring problemet med det som kallas snedrekrytering utgår från att utbildning är ett krav, en möjlighet och en rättighet för individen och att det finns potentiellt utbildningsbara individer i hela samhället. Bakom argumenten för rekryteringsåtgärder finns en regering med ett mål att minst 50 procent av en årskull skall ha påbörjat högskolestudier vid 25 års ålder. Tankegången utgår från en nation i behov av att tillvara så stor del av befolkningen och dess tid på effektivast möjliga sätt.

³⁸³ Ds U 1996: 16 "Lärarna saknar därigenom i stor utsträckning språk för att tala om det de gör dagligen.", s 121

³⁸⁴ HSV1996: 1 R, s 154 (parentes i originalet)

³⁸⁵ HSV 2001: 15 R Tid för studier – en jämförelse mellan fyra yrkesutbildningar. "Syftet har varit att se om tid för studier och tid för lärande kan utvecklas som indikator på hur resurser i bemärkelsen tid för studier kan brukas./.../ Om tid för studier visar en sådan variation kan studien bidra till en diskussion om hur resurser och i synnerhet då studenternas tid nyttjas i högre utbildning,..../ En huvudfråga för den jämförande analysen har varit på vilket sätt tiden för lärande kan användas som indikator på utbildningens resursanvändning, /.../." s 8

³⁸⁶ Prop. 2001/02: 15, s 22

Om ungdomar börjar studera tidigare kan de dra nytta av sin högskoleutbildning under flera år i arbetslivet.³⁸⁷

Alltför många av dessa välutbildade invandrare får dock inte arbeten som motsvarar deras utbildning. Ett antal lärosäten bör nu få en mer riktad resurs för att stödja kompletterande utbildningar med syfte att tillvarata utländska akademiskernas kompetens.³⁸⁸

Vid 14 av de 21 lärosätena uppger hälften eller fler av lärarstudenterna att de studerar mindre än 30 timmar på en vecka.³⁸⁹

Citaten handlar om att för individens och nationens skull organisera och förvalta nationens tillgångar på ett så effektivt sätt som möjligt. I skildringen av en önskan och en vilja att erbjuda individen utbildning handlar det om att dra nytta av, om att tillvarata och om studenter som inte avkrävs mer än 30 timmars studier per vecka.³⁹⁰ I resonemanget om tid och att ta tillvara ingår en bild av låg kravnivå och brist på kontroll samt en förvåning över:

Det är bedömargruppens intryck att det förekommit förvånansvärt lite diskussion om huruvida studenternas studiemässiga förutsättningar svarar mot det nya sättet att studera (självständigt, eget ansvar, portfolios, vetenskaplig grund för reflektion, forskningsmetodik etc.)³⁹¹

Förvaltningen av tillgångar handlar om den nytta som är möjlig att utvinna ur varje enskild individs tid. I den tanken är det inte enbart en fråga om att förvalta tiden utan även att fylla tiden med lämpliga krav och kontrollera faktiskt utfall. Bilden av förvåning över bristen på diskussioner angående studenters studiemässiga förutsättningar utgår från en föreställning om en individ i behov av stöd och ledning:

Han betonar farorna med ett arbetssätt som överlåter allt för stort ansvar på den enskilda eleven.³⁹²

Problemet är alltså att många elever inte fixar det självständiga kunskapssökandet som välmenande pedagoger avkräver dem.³⁹³

³⁸⁷ Ibid. , s 18

³⁸⁸ Ibid., s 24

³⁸⁹ HSV 2005:17 R Del 1, s 145

³⁹⁰ Ibid. ” låg kravnivå och frånvaro av detaljerad kontroll av faktiska studieresultat.”, s 146

³⁹¹ Ibid., s 147 (parentes i originalet)

³⁹² Fowelin, P i PM (2005), s 85

³⁹³ Güettler, K i PM (2005), s 88

I konstruktionen av individer i behov av stöd och ledning skapas ett behov av positioner för att leda och stödja.

Dagens situation, där nyblivna lärare under första tiden – i bästa fall – stöds av mentorer, tror vi utvecklas till ett systematiserat samarbete där lärarutbildningen och arbetsgivaren gemensamt tar ansvar för att stödja nyblivna lärare och förutsättningar för att klara av det vardagliga och praktiska arbetet.³⁹⁴

Sammantaget utformas en berättelse om individer och en nation i behov av verksamheter för att stödja och leda för att på ett effektivt sätt tillvarata nationella resurser. I diskussionen kring de behövande och med utgångspunkt från dem som gestaltar förändring skapas argument för en förnyelse av pedagogiken.

När studentgruppen får en mer blandad bakgrund kräver det i sin tur en förnyelse av pedagogiken.³⁹⁵

Argumenten för en förnyelse av pedagogiken utgår dels från konstruktionen av de andra, dels från ett effektivitetskrav samt en föreställning om olika populationers skilda krav på utbildningens utformning.³⁹⁶

.../utarbete effektiva metoder för undervisning och inläring samt miljöer för ett ständigt livslångt och livsvitt lärande.³⁹⁷

Det är t.ex. viktigt att läraren besitter sådana kunskaper att kvinnliga såväl som manliga studenter finner sig tillrätta i undervisningen och seminariesituationen.³⁹⁸

I behovet av ledning, konstruktionen av de andra och pedagogik för en effektivisering av utbildningen skapas argument för en särskild utbildning för högskolans lärare och i analogi med behovet av ledning, en position med ansvar att leda och stödja högskolan i det arbetet.³⁹⁹

Förutom nuvarande uppdrag gör regeringen bedömningen att Rådet för högskoleutbildning bör ges ett utvidgat uppdrag för

³⁹⁴ Fransson, G & Morberg, Å i PM (2005), s 31

³⁹⁵ Prop. 2001/02:15, s 25

³⁹⁶ Ibid. ”Högskolan har ett viktigt ansvar att ge samtliga antagna studenter goda möjligheter att studera på ett effektivt sätt.”, s 25

³⁹⁷ Ibid., s 73

³⁹⁸ Ibid., s 106

³⁹⁹ Prop. 2004/05: 11 ”Rektor i egenskap av förskolans chef bör få ansvaret att leda och samordna det pedagogiska arbetet inom sitt ansvarsområde utifrån läroplaner och andra författningar som styr förskolan. Rektor bör som pedagogisk ledare för förskolan ha en nyckelroll när det gäller att initiera och skapa utrymme för att läroplanens mål uppfylls.”, s 36

att på olika sätt stödja pedagogiskt utvecklingsarbete vid universitet och högskolor.⁴⁰⁰

Rådet skildras som en verksamhet som skall vända sig till personer på strategiska poster, det vill säga positioner som i sin tur kan leda andra. En konstruktion av en verksamhet för att lära ledare att leda sig själv och andra.

Att skapa sig själv

I behovet av effektivitet, och av pedagogisk utbildning av högskolans lärare skildras ett behov av att följa och kontrollera utvecklingen av och tillsättning av högskolans medarbetare. Argumenten för pedagogisk meriteringen utgår dels från de i behov av en annan pedagogik, dels framställs det som en fråga om framtida möjligheter för högskolan och dess medarbetare, dels som en fråga om information.

God information bör ges till anställningsnämnderna om sökandes pedagogiska meritering. Ett sätt att förmedla sådan information är att de sakkunniga får till uppgift att särskilt granska och redovisa de sökandes pedagogiska meriter. Högskoleförordningen bör ändras så att en av de sakkunniga vid ärenden om anställning av lektor och professor ges i uppdrag att göra ingående granskning och redovisning av de sökandes pedagogiska kvalifikationer.⁴⁰¹

Med det som kallas god information skapas inte bara detaljerad kunskap om individen, utan även en praktik som granskar och kontrollerar individens verksamhet med utgångspunkt från en norm. Med kravet på, och kontrollen av, pedagogisk meritering skapas möjligheten att med utgångspunkt från det individuella skapa översiktsbilder av de totala tillgångarna. Med den pedagogiska meriteringen utformas en praktik för att leda individen i en riktning som gynnar verksamhetens och individens framtida möjligheter, lönsamhet och kvalitet.

Modeller för meritportföljer bör utarbetas av samtliga lärosäten. Dessa bör tjäna som redskap för diskussioner mellan lärare och institutionschef som ett led i kompetensutvecklingen. Lärosätena bör också verka för att portföljerna används som en viktig del av beslutsunderlag vid anställning, befordran, lönesättning och andra belöningar.⁴⁰²

Med meritportfölj inrättas en pedagogisk praktik där individen under ledning av någon som har verksamhetens och individens bästa för ögonen samlar,

⁴⁰⁰ Prop. 2001/02: 15, s 93 (min markering)

⁴⁰¹ Ibid., s 99

⁴⁰² Ibid., s 99

skapar och producerar information om sig själv. En praktik där en ledare med ansvar, är individen behjälplig i att skapa och formulera sig själv i enlighet med en karriärplan i överensstämmelse med egna och verksamhetens behov. I detta skapas på samma gång ett belöningssystem i form av lön, befordran och anställning, som även kan utgöra ett hot vad gäller lönesättning, befordran och anställning. I konstruktionen av behovet av ledning argumenteras för en praktik med uppgift att möjliggöra kompetensutveckling.

Till arbetsgivarens uppgifter hör att möjliggöra kompetensutveckling för arbetstagaren. Detta kan t.ex. ske med utgångspunkt från institutionens (eller motsvarande enhet) och arbetstagarens mål samt karriärvägar inom och utom lärosätet. Regelbundet återkommande utvecklingssamtal mellan enskild lärare och arbetsgivarrepresentant (prefekt eller motsvarande) är ett viktigt verktyg för denna utveckling. I detta sammanhang bör meritportföljen kunna utnyttjas.⁴⁰³

Med förslaget inrättas en ansvarig position som ett stöd och en förutsättning för att möjliggöra individens kompetensutveckling.⁴⁰⁴ Med utvecklingssamtal och meritportfölj skapas en möjlighet att leda, följa, kontrollera och förvalta individers karriärplan och utveckling. I meritportföljen utformas och samlas viktiga och väsentliga insatser, erfarenheter och utbildningar. Utformning och innehåll i portföljen berättar om vad som är lämpligt och binder samman individens meritering och strävanden med organisationens mål. I dessa förevisas lärosätets och nationens strävanden för sina medarbetare, medborgare och skapar en praktik där det anpassningsbara, flexibla subjektet verkställer sig själva i verksamhetens, nationens och eget intresse.

Sammanfattning

Syftet i detta kapitel har varit att belysa den hierarkiska övervakningens iscensättning i olika sammanhang; samt bikten och bekännelsens närvaro i pedagogisk praktik. Den hierarkiska övervakningen organiseras i de tre nedslagen i enlighet med de möjlighetsvillkor de ingår i. I det första nedslaget skapas argument för den högre utbildningens organisering i ett behov av en överblickbar, planeringsbar och ändamålsenlig organisation för samhället,

⁴⁰³ Ibid., s 101

⁴⁰⁴ Skolverkets allmänna råd (2005) ” 7 kap. 2 § Läraren skall fortlöpande informera eleven och elevens vårdnadshavare om elevens skolgång. Minst en gång varje termin skall läraren, eleven och elevens vårdnadshavare samtala om hur elevens kunskapsutveckling och sociala utveckling bäst kan stödjas (utvecklingssamtal). Vid utvecklingssamtal skall läraren i en framåtsyftande individuell utvecklingsplan skriftligt sammanfatta vilka insatser som behövs för att eleven skall nå målen och i övrigt utvecklas så långt som möjligt inom ramen för läroplaner och kursplaner. Utvecklingsplanen kan även innehålla överenskommelser mellan lärare, elev och vårdnadshavare. Informationen vid utvecklingssamtalen bör grunda sig på en utvärdering av elevens utveckling i förhållande till målen i läroplanen och kursplaner.”, s 8

arbetslivets och individens bästa. Utbildning finns i ett sammanhang av service och tjänst där det offentliga bär ansvaret. Organisationen fördelar tiden i utbildning i intervaller med uppgift om vad som skall uppnås, med vilka medel, under vilken tid och förkunskapskrav. Med detta skapas en regelbunden examination, vid vissa tider/åldrar med bestämda krav. En organisation som styrs och regleras av lag, argumenten för dokumentation utgår från individens rätt och möjlighet till utbildning. Med det skapas ett synlighetsutrymme där individens liv i utbildning struktureras i ålder, tid och nivåer med kunskapskrav, kunskapskontroll och dokumentation. En struktur som placerar den enskilda individen inom ett dokumentärt område, möjlig att följa och synliggöra som ett individuellt fall, del i population och del av en helhet.

I det andra nedslaget organiseras den hierarkiska övervakningen i enlighet med relationen mellan subjektet och statsmakterna. Argument för samordning skapas dels i lärarutbildningen som ett medel för att verkställa samhällets intentioner med skolan, dels i ett behov av samsyn, insyn och allas rätt till inflytande. I detta iscensätts en organisation där kommuner, skola, högskola, institutioner, lärarutbildare och lärare samverkar, med en uppgift att garantera att studenter uppfyller examensbeskrivningens krav. En organisation där individen ser och blir synlig, delaktig och ansvarig i en organisation som dokumenterar, kontrollerar, fördelar tid, medel, innehåll och granskar hur olika delar förhåller sig till varandra och till utbildningens krav. I detta placeras individen och verksamheten inom ett synlighetsutrymme där individens och verksamhetens innehåll och tid synliggörs och struktureras med utgångspunkt från examensbeskrivningens krav. En struktur som placerar verksamheten och individen inom ett dokumentärt område, möjlig att följa och synliggöra som ett individuellt fall, som population och som en del av en helhet.

I det tredje nedslaget utgår möjligheten och behovet att kontrollera och förändra från en regering som förvaltare av nationens tillgångar. Uppgiften handlar om den nytta som är möjlig att utvinna ur varje enskild individs tid och att fylla tiden med lämpliga krav och kontrollera faktiskt utfall. I behovet av att tillvarata resurser skapas argument för positioner på olika nivåer för att leda, stödja och utbilda. I detta skapas en organisation med ett ansvar att leda och stödja ledande positioner, ett råd som på regeringens uppdrag har till uppgift att stödja högskolors och universitets utvecklingsarbete. Den ledda och de ledande placeras i en organisation och ett synlighetsutrymme, där ledaren och den leddas verksamhet struktureras med utgångspunkt från krav på innehåll och faktiskt utfall. En struktur som placeras den enskilda individen och verksamheten inom ett dokumentärt område, möjlig att följa och synliggöra som ett individuellt fall och som en del av en helhet.

I de tre nedslagen iscensätts en hierarkisk övervakning i enlighet med möjlighetsvillkor, en övervakning där examinering löper parallellt med undervisningen och möjligheten att dokumentera, mäta och kontrollera. Iscensättningarna bygger på att tänkta insatser, åtgärder och förändringar inom utbildningsområdet är legitima i den meningen att de är till för individens,

medborgarens och nationens framtida möjligheter. I det faller ljuset på det styrda som blir synligt som objekt, med sina specifika särdrag utveckling, betyg, prestation och så vidare. Den hierarkiska övervakningen skapar ett antal befattningshavare, praktiker som dokumenterar, observerar och för anteckningar. Uppgifter, organisation och befattningshavare i de tre nedslagen ser något olika ut, men gemensamt är att de skapar nätverk och relationer som placerar individen i ett integrerat system av relationer som stödjer varandra och övervakas. Så även om det går att identifiera tillsynsfunktioner, råd eller samverkansfunktioner som verkställer så befinner de sig inte utanför, de är själva objekt för disciplineringsmetoder.

Bikt och bekännelse i de tre nedslagen blir synliga under olika benämningar och med olika argument. I det första nedslaget återfinns bikt och bekännelse i ett behov av att känna sig själv. I försöksverksamheter, gruppterapi, roll- och sensitivitetsträning och dialogpedagogik skapas aktiviteter där individen arbetar med sig själv, för att förstå sig själv och ser sig själv och andra genom egna och andras ögon. I det andra nedslaget återfinns bikt och bekännelse i ett behov av att vaka över sig själv som utgår från valmöjligheter och behovet av kontroll. I didaktik, den reflekterande praktiken, den utbildningsvetenskapliga grunden skapas aktiviteter där individen talar om och utvecklar sitt tänkande om sig själv och sina val. Individen motiverar, dokumenterar, fotograferar och studerar sig själv. Och i det tredje nedslaget blir bikt och bekännelse synlig i behovet av att följa och kontrollera individens utveckling, och nationens, lärosätens behov av individer som skapar sig själv i enlighet med verksamhetens behov. I den pedagogiska meriteringen, karriärplanering, meritportföljer och återkommande utvecklingssamtal skapas sätt att tala, behov av att tala, uppmaningar att tala, men någon annan som vet och kan vägleda. Den pedagogiska och vetenskapliga diskursen ingår som en del av en politisk rationalitet. Där funktioner och praktiker skapar sätt att samordna och neutralisera skillnader om än under olika benämningar.

Kapitel 7 Utbildningspolitikens rationalitet

Studiens övergripande syfte har varit att problematisera en historieskrivning om successiv utveckling och förändring av utbildningspolitisk styrning. Intresse har varit riktat mot möjliga subjektskonstruktioner och tekniker för styrning. I grunden handlar det om ett intresse av föreställningar om individen och hennes möjligheter att konstruera sig själv som ett särskilt subjekt. Kapitlet inleds med en sammanfattning av tidigare kapitel med ett syfte att synliggöra återkommande teman och avslutas med en reflektion.

Viljan att styra

Läroutbildning är en nationell och statligt styrd utbildningsform med syfte att utbilda verkställare av samhällets intentioner med skolan. Grundskola är en rättighet och en plikt som är formulerad i lag, en möjlighet för alla som få har möjlighet att undkomma. Gymnasie- och högskoleutbildning tillhör de frivilliga utbildningsformerna även om det i dag framstår som svårt att skapa sig en framtid som bygger på grundskola. Skola och utbildning ses som ett sätt att skapa förutsättningar för jämlikhet och demokrati, genom att göra något med och av individen så att hon får tillgång till makt över det egna livet och kan bidra till den egna och nationens välgång.⁴⁰⁵ Samtidigt skapar utbildning och utbildningssystemet en karta som människor kan och bör följa för att bli fria, demokratiska, lönsamma och bidra till egen och andras demokrati och jämlikhet. Kivinen och Rinne menar att en bärande idé i skandinaviska utbildningsdokument är att ju längre en individ kan behållas i utbildningssystemen dess bättre för nationen, samtidigt som utbildningsidén binder samman individen och nationen.⁴⁰⁶ Som en övergripande bild i min läsning framträder ett ökande krav på utbildning. I det skapas inte enbart en bindning mellan medborgaren och nationen det skapas även möjligheter att dokumentera och följa medborgarens liv i nationens utbildningsarkiv. Med talet om förändring och förändringar i den utbildningspolitiska vokabulären skapas möjligheter till annan och utökad information om individens liv. Och med det, utvidgas folkräkningen och kartans arkiv till att innehålla allt mer information enligt ett lager på lager princip, som behandlar allt fler eventua-

⁴⁰⁵ Se Cruikshank, B (1999)

⁴⁰⁶ Kiwinen, O & Rinne, R (1998)

liteter i en individs liv. Med arkiven och informationen skapas en möjlighet att följa och omtolka individens liv och förutsättningar beroende av diskursiva möjlighetsvillkor. I det första nedslaget berättas exempelvis att prestation och studiekarriär i utbildning har större betydelse än andra möjliga variabler som geografi, ålder, kön eller socioekonomisk bakgrund. Den informationen återanvänds i det tredje nedslaget, i en diskurs som skapar möjlighet till andra frågor och svar gällande utbildning, prestation och bakgrund. Informationen finns där, oberoende av individens medverkan i dataproduktionen. Med arkiven skapas ett flexibelt underlag för det Andersson kallar ett ”allomfattade raster”, en klassificering och en kontroll av nationens tillgångar beroende av problem och möjliga populationer.⁴⁰⁷ Med förändringar i vokabulären, rörliga diskurser, de expanderande arkiven och föreställningen om utbildning som förutsättning för de flesta krymper utrymmet att inte ”välja” utbildning och förutsättningar att synliggöra och dokumentera befolkningens och individens liv. Oavsett om styrning av skola och utbildning kallas centraliserat eller decentraliserat handlar det om hur individen kan formas och påverkas och hur individen kan eller bör bruka sig själv och sin kapacitet för att välja att vara det ”rätta”. I grunden handlar det om att via utbildning skapa, styra, kontrollera och förvalta nationen, det vill säga de individer och de medborgare som utgör individens och nationens förutsättningar. Gränser för statens kompetens och ansvarsområden kan definieras av nytta hos ett statligt ingripande.⁴⁰⁸ Enligt Foucault kan man urskilja två linjer i konceptionen av lagen. I den ena förstås lagen som ett uttryck för kollektivets vilja och visar vad individer accepterat att lämna ifrån sig till en allmän vilja.⁴⁰⁹ Den utgår från en juridisk frihet och ett antal grundläggande rättigheter, där varje individ själv, har en viss ursprunglig frihet som hon kan avstå eller inte avstå en del av. I den andra förstås lagen som en effekt av en transaktion som särskiljer den offentliga makten interventionsområden från området för individens oberoende.⁴¹⁰ Den tar sin utgångspunkt i de styrdas oberoende av de styrande. Men det finns förbindelser mellan å ena sidan den juridiska rätten och å andra sidan en begränsning av statens interventioner med sikte på de styrdas oberoende. Förbindelsen kommer till uttryck i nyttan, den individuella och kollektiva nyttan och den offentliga maktens gränser. Det handlar om att hantera intressen och vad staten kan och bör påverka och det värde som sätts på staten och dess handlingar.

Vi finner nu en andra förankringspunkt för det nya styrningsförnuftet. Denna förankringspunkt är utvecklingen av den offentliga makten och bedömningen av dess ingripande utifrån nyttoprincipen. /.../ Å ena sidan utbytet, å andra sidan om nyt-

⁴⁰⁷ Andersson, B (2005, 1991)

⁴⁰⁸ Foucault, M (2006) Även Lindensjö & Lundgren (2000) menar att det bärande motivet i utbildningspolitisk styrning handlar om nytta.

⁴⁰⁹ Se t.ex. Therborn, G (1991)

⁴¹⁰ Foucault, M (2006), s 68

ta/.../ nyttan för att begränsa den offentliga makten, eftersom den inte bör utövas på annat än där den är just nyttig/.../ den allmänna kategorin som ska täcka in både utbytet och nyttan, det är naturligtvis intresset.⁴¹¹

Staten kan inte ingripa direkt mot en individ, det måste finnas legitima skäl att intervensera och olika intressen legitimerar och gör olika former av åtgärder möjliga att se som nyttiga och intressanta för individen och kollektivet. Politikens rationalitet och legitimitet utgår från att genom riktig kunskap kan en riktigt utformad politik göra det bästa för samhället och individen.⁴¹² Kunskap om det som ska styras är en förutsättning för att styra, samtidigt som kunskapsproduktionen inte är något som kan befinna sig utanför den politiska rationalitet inom vilket vetandebehov och vetandeproduktion konstrueras. Det handlar om möjlighet och behov av att producera visst vetande och skapa vissa objekt; särskilda sätt att skapa vetande och hantera identifierade problem. Politisk rationalitet bygger på att tänkta insatser, åtgärder och förändringar inom utbildningsområdet är legitima i den meningen att de är intressanta, nyttiga för individen, medborgaren, ekonomin och nationens framtida möjligheter. Nyttan och det kollektiva, individuella och ekonomiska intresset framträder på lite olika sätt i de tre nedslagen.

I det första nedslaget legitimeras interventioner genom den nytta som skola och utbildning kan skapa för individen, samhället och gemenskapen genom att fostra, påverka och forma en viss sorts människa, med ett visst sätt att vara och leva. Utbildningens syfte understöds och bygger på ett vetande som motiverar olika åtgärder och insatser. Dessa legitimeras i namn av framtiden och av dem som inte haft möjlighet eller varit oförmögna att välja och agera i eget, framtidens och gemenskapens intresse. Kunskapsintresset riktas mot möjligheten och behovet att hitta sätt att skapa en organisation för att forma individer som skapar miljöer som formar människor i en given riktning; samt att identifiera och ge möjlighet till dem som inte har tillgång till eller väljer utbildning i enlighet med det egna och samhällets intresse. I kunskapsproduktion och insatser skapas och hänvisas till egenskaper hos det som ska styras och argument för insatser och åtgärder. Ändamålet med styrningen finns i ett sammanhang av att skydda kollektivets intressen mot enskilda intressen, och att skydda den enskilda individen. I bilder av framtiden och konstruktionen av gemenskapen utformas en berättelse om en människa som skapar sina egna problem, ett möjligt offer och en lösning. Skola och utbildning finns i ett sammanhang av socialisation, ett sätt att forma, samordna och planera samhället och de individer som skapar individuella och gemensamma möjligheter och begränsningar. Med hänvisning till lag och individens behov organiseras understödsmekanismer som ger individen till-

⁴¹¹ Foucault, M (2006), s 69 – kommentar i fotnot ”intérèt” är översatt med intresse – det franska ordet har fler betydelser än det svenska – det kan översättas med egenintresse, vinstintresse, fördel eller avkastning allt efter det sammanhang som ordet befinner sig i.

⁴¹² Andersson, R (2002)

gång till utbildning och utbildningssystemet tillgång till en större del av befolkningen under en större del av livet.

Även i det andra nedslaget handlar det om att fostra, påverka och forma en viss sorts människa. Men det legitimeras i en annan diskurs. I det andra nedslaget legitimeras en förändring av den utbildningspolitiska styrningen av det som framställs om ett otidsenligt system och ett subjekt som disciplineras på ett sätt som inte är förenligt med hennes natur och framtidens krav. Förändringar understöds i bilden av samtiden och framtiden. Med hänvisning till individens natur och kunskap i ständig rörelse organiseras aktiviteter där individens verksamhet kontrolleras, jämförs och granskas av individen. Kunskapsintresset riktas mot subjektet och dess verksamhet och i kunskapsproduktionen skapas argument för insatser som hänvisar till egenskaper hos det som ska styras. Styrningen finns i ett sammanhang av ekonomi och att säkra nationens och individens ekonomi på en konkurrensutsatt kunskapsmarknad. Med en föreställning om en konkurrensutsatt kunskapsmarknad skapas understödsmekanismer i form av utvärdering som skapar information gällande studenter, lärosäten och nationen som skapar möjlighet att jämföra och konkurrera.

Slutligen det tredje nedslaget som även det handlar om att fostra, påverka och forma en viss sorts människa. I det tredje legitimeras den statliga interventionen av nationens behov av säkra sin position på en internationell utbildningsmarknad, samt individens och nationens behov av samhällstillhörighet, sammanhållning och identitet i ett globaliserat samhälle. Ändamålet med styrningen finns i ett sammanhang av nationens intresse av att tillgång till utbildningsbara individer och individens behov av utbildning. Kunskapsintresset riktas mot en kartläggning av tillgångar som tillhör nationen, för att genom denna skapa möjlighet att erbjuda utbildning och tillvarata gemensamma resurser på effektivast möjliga sätt. I kartläggningen inventeras nationella resurser som framställer och förevisar nationella tillgångar med utgångspunkt från utbildning som normalitet. Marknaden gestaltas i form av tillgång och efterfrågan och med hänvisning till en utbildningsmarknad organiseras understödsmekanismer som ger individen tillgång till utbildning och utbildningssystemet tillgång till konsumenter.

I den pedagogiska praktiken skapas nätverk, aktörer och publik som agerar och kommunicerar med varandra i en samtidighet.⁴¹³ Det visar sig på lite olika sätt i de tre nedslagen. I det första nedslaget förevisas, sprids och förmedlas utbildningens mening och ambition i en samordning mellan hemmet, skolan och samhällets verksamheter i ett gemensamt ansvar för barnen. I det andra nedslaget skapas nätverk i samverkan mellan kommuner, lärosäten, institutioner, lärarutbildare och lärare, samt i gemensamma interna och externa kvalitetskontroller. Och i det tredje skapas nätverk i rekryteringsbehovet där lärosäten, skola, förskola, näringsliv och föräldrar mobiliseras för att leda, informera, kartlägga, anpassa och rekrytera de som ännu inte funnit sig

⁴¹³ Se Edwards, R & Nicoll, K (2004) och Lazzarato, M (2006)

till rätta i utbildning, eller ännu inte uppfattat det framtida arbetslivets krav. I nätverken bärs, sprids och förmedlas bilden av samhällets intentioner och mening med utbildningssystemet av individen. I nätverken och det gemensamma talet om framtiden och utbildning skapas sätt att tänka och tala om sig själv och andra. Konstruktioner som förenar människor i samma tillfälliga tid, med ett samtidigt förflutet och en samtidig möjlig framtid. I dessa bilder och detta tal skapas det sammanhang som individer gemensamt befinner sig i. Det gemensamma i viljan att styra är en tro på utbildning som ett sätt att neutralisera och samordna variationer oavsett om det finns i ett sammanhang av det sociala eller det ekonomiska. I detta skapas och legitimeras specifika former av styrning, motiveringar, argument och strukturer som gör det möjligt att rikta sig mot identifierade problem med särskilda strategier.

Positioner med möjlighet att skydda, förändra och förvalta benämns som ”det offentliga”, ”staten”, ”samhället” och ”regeringen”. I det första nedslaget blir det offentliga synligt i dess ansvar för samhällsutvecklingen och medborgaren. I det andra nedslaget blir staten synlig i dess möjlighet och ansvar att precisera och omdefiniera mål, samt i dess möjlighet att tilldela medborgaren frihet och ansvar. Slutligen i det tredje blir regeringen synlig i ansvaret att förvalta resurser för nationens räkning. Dessa positioner kan ses som en form av förkroppsligande av gemensamma överenskommelser om att samordna och skydda och förvalta det gemensamma, på samma gång förevisas en enhet, ett folk och en nation. Gemensamt är att styrningen vänder sig mot individen som framstår som det material, den resurs som ska bli den som ska lösa de problem som motiverar förändringar. Utbildning finns där, som en service, ett medel, en skyldighet och en verksamhet med ett syfte att ge individen och gemenskapen framtida möjligheter.

Möjliga subjektskonstruktioner

Intresset i studien har riktats mot vad framtids och historieberättelser gör och vilka effekter det får, med frågor om individens möjlighet att konstruera sig själv som ett särskilt subjekt. Frågan om det finns en förändring och utveckling av föreställningar av människans har inte något svar. Det givna i historieskrivningen är förändring, vilket inte bara berättar om viktiga historiska händelser och framtida krav utan också vad som kan betraktas som förändring. Att problematisera en historieskrivning om förändring och utveckling handlar om ett försök att frigöra sig från det som på förhand framstår som givet. *”hellre än att spontant låta dem gälla, måste man acceptera att till en början, av metodologiska skäl, bara ha med en hop spridda händelser att göra.”*⁴¹⁴ I läsningen av empirin och det sammanhang som jag skapat för texterna genom att ordna dem i tre nedslag framträder subjektet på lite olika sätt. Om detta kan betraktas som en successiv utveckling och förändring beror på vad som är möjligt att tänka som förändring och utveckling. I det

⁴¹⁴ Foucault, M (2002), s 36

första nedslaget framträder en formbar människa, som ännu inte är, men kan formas till ett moraliskt, solidariskt subjekt med ansvar för sig själv, gemenskapen och framtiden. Den formbara människan finns i ett sammanhang av influenser som kan påverka henne i annan riktning än den önskade. Även i det andra nedslaget finns en önskan om att påverka även om individen framstår som självstyrande. Problemen handlar om en väljande individ i en tid med information och idéer som flyter runt, det vill säga problemet med svårkontrollerade influenser som kan påverka individens val. Slutligen det tredje nedslaget där nationens tillgångar (medborgare) framställs i behov av vägledning, tillsyn och kontroll, det vill säga hjälp och stöd med att välja. Det överordnade problemet i de tre nedslagen handlar om möjligheten att kontrollera och påverka individens val, och samordna individer i skapandet av nyttigheter för individen och nationen.

Problem med kontroll, påverkan och individens val återkommer i den pedagogiska praktiken i namn av dialogpedagogik, didaktik, medarbetar- och utvecklingssamtal. Individen uppmuntras och uppmanas att tala om sig själv och sina tankar, få andra att tala och lyssna och formulera sig, tala om vad hon ser och gör. Med bekännelsen som grund skapas förutsättningar för en gemensam påverkan och en individuell och kollektiv kontroll samt förutsättningar för konstruktionen av vetande.

Det kollektiva subjektet skulle kunna tänkas vara det utmärkande för det första nedslaget och det är möjligen på ett plan.⁴¹⁵ Texterna i det första nedslaget talar om den kollektiva och solidariska individen. Men i disciplinära teknologier där individen placeras i en organisation som fördelar tid, ålder och utbildning i nivåer kopplat till individ och prestation individualiseras individen som blir ett enskilt fall. Ett objekt där ljuset faller på individen som den som under moraliskt ansvar skapar egna och andras förutsättningar och möjligheter. I det andra nedslaget som tydligt talar om individen, kollektiveras individen genom behovet och kravet på samverkan, gemensamma kontroller och skapandet av gemensamma problem och lösningar. Och slutligen i det tredje nedslaget kollektiveras och avindividualiseras individen om det är ett möjligt begrepp. Individen framstår som individ genom en placering eller tillhörighet i en population som skapar den mening och betydelse individen kan tänkas ha. I stort behandlas samma tema, med den skillnaden att visst sätt i förgrunden och annat i bakgrunden. Diskussioner om hot, risk, förändring, val och konkurrens handlar om behovet att kontrollera och styra och argument för insatser och förändringar. Det är därför inte möjligt att säga att en subjektskonstruktion lämnats till förmån för en annan. De pågår i en samtidighet. Med det vill jag inte säga att det kan betraktas om status quo, snarare är det en rörelse fram och tillbaka.

⁴¹⁵ Se t.ex. Hultqvist, K (2006)

Vetandeproduktion och kunskapsbehov

I empirin i det första nedslaget redovisas aktuell forskning fastställd enligt vetenskapliga regler utan undersökningsobjektens aktiva medverkan. Kunskapsbehovet handlar om vetande för att överväga frågor om mål, struktur och innehåll för lärarutbildning. I det andra nedslaget skapas argumenten för kunskapsbehov av en förändrad styrning. Vetandeproduktionen karaktäriseras av delaktighet och samtal om viktiga och gemensamma frågor, samt hur det insamlade materialet arrangeras och tolkas. Individerna är medproducent i skapandet av utbildningens problem och möjligheter. Det tredje nedslaget utgår från givna frågor där kunskapsproduktionen handlar om kontroll av utfall givet intentioner. Sanningen utformas genom en analys av vittnesmål och data som avrapporterats enligt en bestämd mall. Möjligheten att skapa kunskaper finns hos de som utreder och värderar de uppgifter som inrapporterats. Vad är det då i de tre nedslagen som tillmäts betydelse? Och hur ser procedurer för insatser och åtgärder ut? Till att börja med så innehåller det första nedslaget ett behov av att förutse, att prognostisera, att dra lärdom av tidigare insatser, samt försöksverksamheter för att skapa effektivitet i insatta åtgärder. Det som tillmäts betydelse är kunskaper om hur utbildningssystemet bör organiseras för att på ett effektivt sätt forma människan och erbjuda det stora flertalet utbildning. I den önskan skapas objekt som kvinnor och socialgrupper med kort eller ”låg” utbildningsnivå som ett problem. Information och åtgärder skapas och baseras på statistik gällande utbildningsinriktning, prestation, yrkesval och utbildningslängd. I diskursen konstrueras vissa yrkesval och utbildningar som ett jämställdhetsproblem, ett samhällsproblem, och en orättvisa för individen och samhället. En diskurs som med utgångspunkt från vad som är möjligt att betrakta som karriär skapar populationer i behov av särskilda åtgärder och insatser. Med utgångspunkt från kunskaper om populationers prestation och bakgrund utformas karaktäristiska drag och förklaringsmodeller i form av traditioner och miljöer som berättar om arv och beteendemönster. I kunskaps- och populationsproduktionen skapas en verklighet och en möjlighet att vända sig till populationer med åtgärder baserade på dessas karaktäristiska drag. I det sammanhanget framstår antagningsregler, utbildningslängd, återkommande utbildning samt geografisk placering av utbildningsmöjligheter som lämpliga insatser.

Även i det andra nedslaget handlar kunskapsbehov om effektivitet om än i andra ordalag. Det problem som produceras handlar om ett individuellt agerande utan samsyn och samverkan med andra. Effektivitetsproblemet formuleras i termer av likvärdighet och producerar ett problem som handlar om brist på samverkan, brist på samsyn, brist på kommunikation och brist på en gemensam idé. I dessa förklaringsmodeller utformas populationer i form av seminarietradition kontra akademisk tradition och förevisar en lärarutbildning bestående av delar som befinner sig i ett motsatsförhållande till varandra. Populationer konstrueras i förklaringsmodeller i form av historia och traditioner. Insatser och åtgärder handlar dels om ett samordningsorgan

för lärarutbildningen, dels om en samordning där studenter, lärare lokalt, nationellt och internationellt samverkar och granskar sig själv och andra under ledning av ett sekretariat med ansvar för utvärdering och granskning.

Slutligen i det tredje nedslaget där effektivitetskravet framstår mycket tydligt. Det som tillmäts betydelse är möjligheten att tillvarata så stor del av befolkningen och dess tid med ett givet innehåll på effektivast möjliga sätt. Kunskaps- och effektivitetsbehovet uttrycks som ett behov av att kontrollera om och på vilket sätt lärosäten och individen fullgjort sitt uppdrag enligt föreskrivna intentioner. Insatser och åtgärder bygger på och konstruerar information om utbildningskrav från tidig ålder, om pedagogisk utbildning av högskolans lärare för effektivare inläring, om återkommande samtal angående mål för individen och verksamheten; samt en återkommande rapportering av verksamheten givet en mall med intern och extern kontroll. De sistnämnda innehåller hot och löften gällande indragning eller behållande av examensrätt, lönesättning, anställning eller befordran. I detta effektivitetsbehov grupperas befolkningen i populationer med utgångspunkt från utbildning som normalitet, där populationer konstrueras i förklaringsmodeller i form av traditioner och historia.

Kunskapsproduktionen befinner sig inom och är den del av en politisk rationalitet som oavsett nedslag handlar om effektivitet vad gäller påverkan, kontroll, effektivitet och lärande. Det handlar om en strävan att maximera och nyttiggöra individen och samhällets bruk av resurser på ett för individen och nationen effektivt sätt. I den önskan har den vetenskapliga praktiken en disciplinerande och kontrollerande funktion, samtidigt som den är en effekt av denna. Subjekt och populationskonstruktioner fyller funktioner i den mån det är möjligt att se dem som betydelsebärande som ett problem eller en lösning vad gäller effektivitet.

Förändrings- och utvecklingsberättelser som teknologi för styrning

Kurth – Schai och Green menar att det behövs nya berättelser och nya infallsvinklar om utbildning för att hålla lågan vid liv.⁴¹⁶ Det handlar om att ”inspirera till nya äventyr” och samtidigt skapas och vidmakthålls den nationella myten. Ur det perspektivet är berättelser om en förändring och utveckling en del av styrningsteknologierna som skapar bilden av nationen och hjälper oss att förstå vad och vilka vi är. Utbildningens förändringsberättelser är en form av utvecklings saga som konstruerar och omkonstruerar nationen. Samtidigt förevisas vad som är möjligt att betrakta som utveckling och förändring och möjlighet att skriva nästa kapitel i utbildnings- och nationshistorien. Förändringsberättelser som engagerar kollektivet och individen i talet om utbildning och dess betydelse för nationens framtid och framgång.

⁴¹⁶ Kurth – Schai, R & Green, C. R (1997)

På samma gång vidmakthålls och upprättas en ständigt återkommande bild av att vi utvecklas i och genom utbildningssystemet. Utbildning blir det centrum kring vilken individens och nationens möjligheter roterar. Förändringsberättelser tar spjörn mot andra tider och andra nationer och skapar vår nationella självbild och biografi. En biografi som daterar och placerar förändringar inom decennier eller sekler, fastlägger händelser och orsakssamband och berättar om en ny och en gammal tid, där visst kan glömmas och annat minnas. En berättelse om en nation genom dess utbildningshistoria.

De historiska skildringarna skapar ett sammanhang av individuell och kollektiv tillhörighet. De konstruerar bilden av vilka "vi" är, vilka som tillhör, som vi delar tid, utrymme och bekymmer med. Inom denna bild skapas och finns förutsättningarna för att utforma och förevisa normaliteter och avvikelser uttryckt som tillgångar, utgifter eller problem och bilder av nationens och individens karaktäristik. På samma gång skapas individens möjligheter att konstruera sig som ett särskilt subjekt tillhörande en viss population och nation.⁴¹⁷ Exempelvis som kön, född på viss plats, av viss sorts föräldrar, inom visst skrå eller annat som fyller någon funktion. Inom de ramarna produceras de vars problem som motiverar och försvarar förändringar och åtgärder. Konstruktionen av populationer skapar och skapas av möjligheten att uppfatta att visst inte är som det borde, att det tillkommit andra, att det finns några som bör göras delaktiga, att det finns några som inte är delaktiga på ett lämpligt sätt.⁴¹⁸ Vilket möjliggör begrepp som snedrekrytering eller utbildningslöshet eller att det finns några som inte har samma förutsättningar till inflytande och så vidare. I den konstruktionen finns förutsättningar att göra befolkningen gripbar och möjlig att administrera. I allt detta spelar historieskrivning och förändring i namn framtiden en framträdande roll.

Avslutning

Poängen med att använda Foucaults tankeverktyg ligger i att tänka om, det tänkta, och göra det möjligt att se det förgivettagna på ett alternativt sätt.⁴¹⁹ Ambitionen i denna studie har varit att så långt som möjligt koppla bort de tolkningar och tolkningar av tolkningar som redan är gjorda som en möjlighet att konstruera historien på ett alternativt sätt.

För att komma dit hän måste texten först i möjligaste mån frikopplas från traditionen, från de tolkningar och tolkningar av tolkningar som lags över den som ett lock. Därefter måste den konstrueras på nytt, /.../ Sedan kan man koppla den till andra texter, inte traditionens texter, utan de texter som omger den,

⁴¹⁷ Kowalczyk, J (2006)

⁴¹⁸ Cruikshank, B (1999)

⁴¹⁹ Hultqvist, K (1990)

påverkar den och betingar och avgränsar dess betydelse från andra.⁴²⁰

Diskursanalys utgår från att alla objekt och utsagor är meningsfulla och att mening är knuten till specifika system av regler.⁴²¹ Alla objekt är objekt i och av diskurser och dess innebörder är beroende av och villkorade i och av diskurser. De valda texterna betraktas som en uppsättning betydelsebärande praktiker och består av propositioner; texter med uppgift att svara på frågor om *hur* lärarutbildningen fungerar, hur den *kan* fungera och hur den *borde* fungera; samt texter där lärare, blivande lärare, lärarutbildningsforskare, politiker och lärares fackförening säger något om lärarutbildning och framtiden. Dessa texter ska inte uppfattas som representanter för en individualitet, utan texter som bildar och bygger på meningsfulla mönster, där det förgivettagna får det som sägs att framstå som meningsfullt och betydelsefullt. Genom ett urval av texter grupperade med utgångspunkt från historieskrivningens årtal har jag skapat texternas sammanhang. Detta kan naturligtvis kritiseras och problematiseras och argumenteras för att det kunde ha skapats andra sammanhang. Det kan hävdas att det jag valt att konstruera som nedslag befinner sig inom och är en del av de diskurser som rör sig i en nutid som inte kan begränsas till decennier eller år. Men det som kvarstår är en historieskrivning som daterar förändring och utveckling i årtal och decennier. Det är den historieskrivningen som jag menar att mitt valda perspektiv skapar en möjlighet att problematisera. Genom att konstruera en annan historia och belysa hur människan gör sig själv till objekt för kunskap och möjliga subjektsskonstruktioner och tekniker för styrning skapas en alternativ berättelse. Alvesson och Sköldberg menar att en starkt inspirerad Foucault ansats kan bli något av en gummiteori, där alla till synes neutrala eller ”goda” förhållanden belyses i makttermer.⁴²² Det finns en risk att perspektivet befaller över empirin, och styr resultatet.⁴²³ De menar att allt kan framstå som problematiskt och att ledtrådar till vad som kan betraktas som särskilt problematiskt erbjuds inte.

Sättet att läsa den valda empirin erbjuder inte några praktiska råd eller lösningar. Det ska inte uppfattas som en kritik av utbildningssystemet eller historieskrivningen om en utveckling och förändring. Det handlar helt enkelt om en nyfikenhet på möjligheten att konstruera historien om utbildning och utbildningspolitisk styrning på ett alternativt sätt. Mitt övergripande syfte har varit att problematisera en historieskrivning om en successiv utveckling och förändring av den utbildningspolitiska styrningen. Studieobjektet har varit styrning, subjektsskonstruktioner och tekniker för styrning i texter om utbildning. Jag har betraktat konstruktioner av framtid och gemenskap som teknologier som skapar och möjliggör subjekt. Mina frågor har handlat om tekni-

⁴²⁰ Jordheim, H (2003), s 153

⁴²¹ Howarth, D & Norval, A. J & Stavrakakis Y (2000)

⁴²² Alvesson, M & Sköldberg, K (1994), s 309

⁴²³ Vilket kanske inte är exklusivt för just Foucault tankeverktyg!

ker för styrning, det vill säga hur och med vilka medel. Konstruktionen av framtid, gemenskap och subjekt framträder något olika i de texter som jag valt att konstruera som nedslag. Men min läsning visar att trots talet om förändring så genomsyras de jag valt att kalla för nedslag av en gemensam politisk rationalitet. Det övergripande problemet i ”de tre” framstår som en fråga om effektivitet, påverkan, kontroll och individens val. Ett problem som utgår från en strävan att maximera och nyttiggöra individen och samhällets bruk av resurser på ett för individen och nationen effektivt sätt. I den strävan skapas aktiviteter och verksamheter där individen kontrollerar, samverkar, kommunicerar, bär och sprider samhällets mening och intentioner med individen och utbildningssystemet. Examination, bikt/bekännelse, förevisning och hierarkiska övervakningen återkommer om än i olika skepnader. I de tre nedslagen skapas understödsmekanismer som ger utbildningssystemet tillgång till studerande och individen tillgång till utbildning. Sedd ur det perspektivet kan en historieskrivning om en successiv utveckling och förändring vara en del av styrningsteknologierna som skapar bilden av nationen och hjälper oss att förstå vad och vilka vi är.

Summary: To govern in the name of the Future

Constructions of the subject and disciplinary techniques

The purpose of this dissertation is to problematize the stories about a gradual change and development of education governance, and the focus is future as a technology for steering. In the ambition to control and plan society, education plays a prominent role. In argument for a change in education governance, the motivation always consists of arguments relating to future opportunities for the individual, society and the nation. History tells us that a change in Swedish educational governance started in the late 1970s and developed further in the 1990s towards the system we see in the early 2000s. The stories are designed in the present and in a particular social world. Similarly, the future is rather about the present than the time that not yet is. The constructions of the future relate things, people, and events to each other with arguments such as individual and national opportunities, competence, and participation. With the history of a gradual change, three strands were chosen: the late 1970s, the mid-1990s and the first decade of the 21st century. The empirical material is organized, analyzed, and seen as three stories, with empirical material representing each period. In the study, they are referred to as story one, story two and story three. Teacher training was chosen because it is found in all education systems at the same time; it is executed in colleges that train teachers for preschool, compulsory education, comprehensive upper secondary school and adult education. The empirical material consists of policy bills, evaluations, and texts created in the education community that focus on education and the future. The aim is to problematize the stories about a gradual change in the education governance and construct an alternative story. This is done by questions about possible changes in the perceptions of human capacities, that is, constructions of the subject. The study objects are steering, constructions of the subject, and disciplinary techniques. What images of the future, community, and history create the context of the narrative, that is, what technologies are active in constructions of the subject in stories about education and the future, communities and history? Moreover, which techniques are aimed at the individual in a more direct way to support her options to construct herself as a subject?

The questions relate the study to Foucault's thinking about *governmentality*, *genealogy*, and *bio-politics*. Like governmentality and bio-politics, genealogy is a way of understanding governance as something that works simultaneously at a micro and macro level. In governmentality the interest is di-

rected towards attitudes and thoughts about what is possible to govern, with what means, for and by whom. The genealogical perspective is a way of understanding and looking at knowledge production and its connections with techniques for discipline; and at the same time a possibility to see the present with other eyes through the resemblance with techniques in other times and contexts. Bio-politics is a way of understanding and seeing how regulating processes at population level work at an individual level at the same time, where the individual's way of living is linked to the nation's welfare and economy. *Confession*, in daily life mostly associated with religion, is in this study understood as a technique for discipline and a truth regime. Confession directs the gaze and creates the possibility and need to talk about certain things in a certain way. In confession, people are encouraged to talk to someone else who listens and knows who can guide and at the same time check, gather, create, and organize knowledge. Confession works within a given discursive framework of the possible, impossible, and desired. –With confession as the base, knowledge is constructed with detailed information about the nation in terms of gender, age, grade, education, health, salary, needs and problems. The information that circulates in society has a *demonstration effect*. Studentspiegel (a student survey) is an example of the countless nationwide confessions in which students are equipped with age, gender and grade, and with knowledge about how much time they spend on their studies, how they live or how quickly they make it through their studies. *Examination* is another technique used and reused over time. Examination places the individual in a space of visibility. School is an organization where time and space is organized to educate and control at the same time. That organization creates opportunities to capture the individual as an individual object with performance, problems, age, family background, and possible diagnosis. The knowledge individualizes and creates at the same time the base for the design of population. Today we can see a combination of confession, examination, and demonstration in the information about pupil's performance in school. The knowledge both demonstrates and creates an overview of the national resources and problems.

In governmentality, genealogy and bio-politics the essence is that knowledge and knowledge production is a productive activity that creates possibilities for us to create ourselves as subjects. Knowledge creates realities and demonstrates what people are or should be what is normal and not normal. The constructions are not given by any sort of natural order; it is included in *truth regimes* and practices that are created in and creates discourses. Discourses can be understood as the conditions for and depending on our way to speak about special problems, events and needs at a certain time, - and in a certain context.

The Future

The first empirical chapter focused on the future as a technology for organizing the present and the construction of subject. The main aim of the chapter was to identify constructions of the subject, and examine possible differences in the three stories. A further aim was to identify constructions of the subject in relation to the idea about the state linked to the governance that the statements were based on.

A common feature in the empirical material is the structure of an overall concept. The first story created a picture of what is called a postindustrial society, the second a changing knowledge community, and the third a global education community. Characteristics of the time become visible through the way that people live, work, and study. The stories create an image of a national and of the individual's history, with a present, and a future with possibilities, and restrictions. Those constructions create the contexts that the subject is in and will be a part of.

The first story is about threats, risks and dissatisfaction with contemporary conditions and a fear of what might happen in the future. Its construction of the subject coincides with the picture of the future, that is, something that it is possible and desirable to design and create. In that story, the government has the responsibility, possibility, and ability to protect and decide what the future and subject should become.

The second story creates a picture of a number of realities and problems related to the ability to control the future. These realities and problems are at the same time described as desires. The reality, problem, and desire for an increasingly mobile and knowledge-intensive world, constructs a future in which information, ideas, and people move and with them an increasing difficulty to govern. The construction of the difficulties to govern the future coincides with the construction of the subject, a difficulty to govern both the future and the subject. The formable subject and future have not left the arena. There is rather a change in the relationship between the state and the citizen. In the second story, the state's task is to create the conditions for a freedom responsible self-governing subject. Here the assumption is that it is possible to create a free responsible subject that creates herself in accordance with the goals of society.

In the third story, it is clear what the future requires and has a need for, education and educationable subjects. In that future, the educated, healthy, and adaptable subject is the creator of national and individual opportunities on a global education market, a subject that spreads and encloses the world in the nation. The assumption is that education is the way to equip and shape subjects in accordance with the requirements of the future. The story creates a picture of the nation as an administrative unit on a global market, and the government as a tool with a mission, through policy bills, to create individual and national future possibilities. The formable subject remains and in the third story the government's role is similar to the role in the first story, a

position with responsibility, an ability and a right to create and protect citizens and their conditions, but in the third story the government is called on to govern, unlike the first where the mission emanates from the government.

The Community

The second empirical chapters focused on the construction of the community as a disciplinary technology, and truth regimes as a part of and function of construction of the subject and community.

Regardless of story, the question and the task is to organize and provide for the individual as the creator of the community and the individual's total economy, health and future. The overall picture is that through education the subject can get capabilities that enable her to make appropriate decisions and behave in a way that strengthens, protects, and maintains the community. The task of education is to create a subject that acts as a counterweight to internal and external threats and challenges. In the documents it is mainly in the construction of "the other" that the community appears. The stories construct those who have a different vision, those who were born in other nations, those with certain kinds of parents, certain gender and those with some degree of impairments. The constructions of the others make it possible to motivate actions and to see and describe what characterizes an appropriate way of being or a form of collective origin. How and why changes are needed varies with the future construction, community and population design. Nonetheless, the idea is that some populations must be improved or changed for their own, the nation's, the institution's, the world's, and the future's sake.

The truth regime varies in the three. In the first story, man is regarded as an object that society through the government has a responsibility to create. The object is possible to study and understand without the item being involved. In the second story the image is a movable, flexible, - and free responsible subject with the desire and ability to compare and choose and in accordance with that, the subject is part of and involved in the truths that are created. Finally in the third story the subject is created as an item in need of support and leadership and in accordance with that knowledge is created in a position with the ability and the opportunity to lead and support. However, whatever truth regime, it is in and through the construction of knowledge that disciplinary technologies such as categorization, organization, and creation of measurability are designed. Regardless of story, the knowledge is a way to create a foundation for action, and at the same time a description of the nation, its populations, teacher education, and its conditions. In the documents, the individual is the resource that creates the nation in terms of the nation's asset, finances and competencies. In that picture, education is constructed as a mean for equality, democracy and equal rights and opportunities. This simultaneously makes it possible to create those in need for special

actions for them to become what is optimal and desirable. In that construction and in the name of equality, a number of choices are possible to regard as a problem and in need of remodeling. The answer to that is education.

The hierarchical surveillance and the will to know

The final empirical chapter focuses on the hierarchical surveillance and techniques more directly aimed at the individual in terms of supporting her options to construct herself as a subject. To start with, the hierarchical surveillance was made visible in the three stories. That can be described as frames in which time is divided into intervals with requirements and objectives possible to examine and document. In the first story, the reform constructed a framework that embraces the individual's life from preschool to college. The system split time in intervals with information on what is to be achieved, at what level and with what recourses, literature and expected outcomes. The education system creates an examination with a given content, which shows the expected and creates a visibility in each form of education and each level. In the second story, the reform creates activities that make the subject interact with others and through discussion creates education in a way that makes it visible, and at the same time documents to ensure planned outcome and the possibility to evaluate. Finally, in the third story the individual is placed in a frame of continued monitoring and surveillance. The overall picture in the third story is a growing interest in efficiency in the use of individual time in education and a control of content and in what way education is carried out.

Confession as a technique for discipline is reused in the three stories under different names. In the first story, confession is visible in the need to know oneself. Confession activities are organized in practices called group therapy, role and sensitivity training and dialogue pedagogy, activities in which the individual is working with herself, in order to understand herself and others and see herself and others through her own eyes and the eyes of others. In the second story, confession is found in the need to watch over the subject's choices. Didactics and "the reflective practitioner" create activities in which the individual talk about and develop her thinking about herself and her choices, justifying, documenting, photographing and studying herself. In the third story, confession is found in a need to monitor and control the individual's development. In portfolio, career planning and performance review the individual is invited to speak, constructing a need to speak, to someone else that knows and can guide. The educational and scientific discourse is part of a political rationality, where functions and practices create ways to coordinate and neutralize differences even though with different names.

Educational rationality

Teacher education is a national and state-controlled form of education with a view to training executors of society's intent with the school. Compulsory school is a right and a duty that are formulated in law. With that, all citizens have a right to compulsory school and few have a possibility to escape it. Secondary and higher education are voluntary although it seems difficult to create a future based on compulsory school only. The most prominent aspect in my reading is an increasing demand for education, and with that, an increasing part of individuals' lives and living spaces is possible to document and monitor in the nation's education records. Changes in discourses and the political vocabulary create opportunities for different and expanded information about the individuals' lives. With that, the archives are expanding and entail more information about people's lives and living. The archives and information create opportunities to monitor and reinterpret the life of the individual, depending on the context and possible problems. With changes in the vocabulary, moving discourses, the expanding archives and the notion of education as a prerequisite for most, the possibility not to "choose" education is minimized. Whether governance is called centralized or decentralized, it is about how the individual can be shaped and influenced and how she should cultivate herself and her capacity to choose to be the "right". It is about managing the nation, that is, those individuals who create the nation's conditions. The state cannot intervene directly toward the individual, there must be a legitimate reason to intervene and different interests legitimize and make various forms of action possible. Political rationality and legitimacy are based on knowledge, and are about the need to produce certain knowledge and create certain objects; specific ways to create knowledge and to tackle identified problems. Changes in the educational field become legitimate in the sense that they are interesting, beneficial for the citizen, the nation's economy and future opportunities. The benefits and the collective, individual and economic interests appear in slightly different ways in the three stories. Nevertheless, regardless of story, the organization of education creates support mechanisms. In the first story, the individual is given access to education and education access to a larger proportion of the population over a larger part of life. In the second story, with reference to a competitive knowledge market, support mechanisms are created that make it possible to evaluate and compare mechanisms that at the same time give the opportunity to compare and compete. The third story views education as part of a market with supply and demand and makes reference to education as a necessity; support mechanisms are organized that give the individual access to education and the educational system access to consumers.

The educational practice in the three stories creates network, actors and audiences who act and communicate with each other simultaneously. The network spreads and demonstrates society's intentions and purposes with the educational system. The networks and the talk of the future and education

create the subject's ways to think and talk about herself and others. These images create the subject's possibility to create herself as a subject.

Constructions of the subjects

The question of whether change and development in constructions of subject occur does not have an answer. It depends on what is possible to see as a development and change. The first story reveals a formable subject, one who not yet is, but can be shaped into a moral subject with responsibility for herself, the community and the future. She is in a context of influences that may affect her in another direction than the desired. The second story expresses a desire to influence the subject, although she is constructed as free and responsible and self-governing. The problem is about the individual's choices between information and ideas that are floating around, influences that may affect the individual's choice. Finally, in the third story, the subject is constructed as in need of guidance, supervision and control, that is, help and assistance with choice. The problem in all three stories is about controlling and influencing the individual's choice, and coordinating individuals in the creation of opportunities for the individual and the nation.

The collective subject could be regarded as the characteristic of the subject of the first story. The texts speak of the collective and solidarity subject. In disciplinary technologies that place the individual in an organization of time, age, education levels linked to individual performance the individual is individualized. The individual becomes an object where the light falls on the individual as responsible for her one creation as well as for the community's conditions and opportunities. In the second story, which talks about the individual subject, the individual is collectivized in the need for collaboration and inspection. Finally, in the third story, the subject is collectivized and de-individualized. The individual appears as an individual through placement or membership in a population that creates the meaning and importance of the individual may have.

The individual as the creator of the community's opportunities is the main theme in the three stories. Discussions about threats, risks, changes, competition and choices are fundamentally about the need to control and manage, and provides arguments for action and change. It is therefore not possible to say that one form of subject has been replaced in benefit for another; I would rather say that it is a movement back and forth. Knowledge production is part of a political rationality that, regardless of story, has to do with efficiency in terms of influence and control. It is about a striving to utilize the individual and society's use of resources in the most effective way. In this sense, education practice has a disciplining and controlling function, at the same time it is an effect of discipline.

Change in name of the future

The stories about change is about "inspiring new adventure," and simultaneously maintaining the national myth. From that perspective, the stories of change and development are part of the disciplinary technologies that create the nation's image and help us understand what and who we are. Changing tales engage the collective and the individual in stories about education and its importance to the nation's future and success, which at the same time maintains and establishes a recurring image that we develop in and through education. In this sense, stories about change and development are the center around which the individual and the nation's ability rotate. The stories will brace against another time and other nations and create our national self-image and biography. A biography that dates and places change within decades or centuries, and determines significant events and causality, and tells of a new and an old time. In that process some may be forgotten and other things remembered a story of a nation through a history of education.

Stories of change create a context of individual and collective belonging. They create the space that constructs the image of what "we" are, who belongs, and who we share time, space and worries with. This imagines, creates and produces normality in terms of assets, problems and pictures of the nation's and individual's characteristics. And, at the same time the opportunities for the individual to construct herself as a particularly subject, belonging to a particular population and nation. Within that framework problems and populations are produced that justify and defend change and action. The structure of populations creates and is created by the possibility of perceiving that some are not as they should, that there are some who are not involved in an appropriate manner, and enabling concepts as "snedrekrytering" (unrepresentative recruitment) and "utbildningslöshet" (uneducated or a lack of education) or that some populations have fewer possibilities to influence. The design creates the conditions for making the population tangible and possible to administer. In all that, the stories of change in the name of the future play a prominent role.

Final words

The ambition of this study has been to disengage the interpretations of interpretations that already have been made, with an ambition to create an alternative story. Discourse analysis is based on the idea that all objects and statements are meaningful and that meaning is linked to specific systems of rules. All objects are objects in and of discourses, and their content is dependent on and conditioned in and by discourses. The texts that were chosen are regarded as a set of meaning-making practices and consist of policy bills;

texts with the task of answer questions about *how* teacher education works, how it *might* work and how it *ought* to work, and texts in which lecturers, educators, students, politicians and teachers union say something about teacher education and the future. These texts should not be perceived as representing individuality, but as texts that both build and build on meaningful patterns. By the selection of texts, stories were created based on the historical dates, and by that I have created the contexts of the texts. This can naturally be criticized, problematised, and argued that other contexts could have been created. It can be claimed that I have chosen to construct stories that are a part of contemporary discourse. However, the history of change and development remains. This dissertation problematize that history, by constructing another history and highlighting how people make themselves objects for knowledge and possible constructions of the subject. This dissertation does not offer any practical advice or solutions, and it should not be understood as a criticism of the education system or the history of development and change. It simply reflects my curiosity about the possibility of constructing the narrative of the development of education policies in an alternative way. My overall aim has been to problematize a history of a gradual change and development of educational governance. The study object has been steering, constructions of subject, and disciplinary techniques. My questions have basically been how and by what means. Constructions of future, community and subject are slightly different. Despite of that, my reading shows that the three stories is a part of an interconnected political rationality. The problem is about effectiveness, influence, control and choice. It is about a desire to maximize and utilize the individuals and the nation's use of recourses. The educational practice in the tree stories creates network, actors and audiences who act and communicate with each other simultaneity. The networks and the talk of the future and education create the subjects possibility to think and talk about herself and others. Examination, confession and demonstration and hierarchical surveillance are reused albeit whit different names. In the three stories support mechanisms are created that provide education whit students and education for the individual. Seen from my perspective, a history of a gradual change and development can be regarded as a part of a technology that create the nation's image and help us to understand who we are and should be.

Litteraturlista

Adult Lifelong Learning in a Europe of Knowledge (2001). *Adult Lifelong Learning in a Europe of Knowledge: Eskilstuna, Sweden, 21-23 March 2001: conference report*. Stockholm: Utbildningsdepartementet

Alvesson, M & Sköldbberg, K. (1994). *Tolkning och reflektion Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod* Lund: Studentlitteratur

Alvesson, M. (1999). Utbildning är lösningen. Vad är problemet? Om utbildningsfundamentalism Göteborg: *Pedagogisk Forskning i Sverige* Årgång 4. Nr 3, ss. 225 - 243

Alvesson, M. (2006). *Tomhetens triumf* Stockholm: Atlas

Anderson, B. (2005, 1991). *Den föreställda gemenskapen: reflexioner kring nationalismens ursprung och spridning* Översättning Torhell S-E. Göteborg: Daidalos Originalalets titel: *Imagined Communities Reflections on Origin and Spread of Nationalism*

Andersson, D. (2009). *Folkbibliotek makt och disciplinering: En genealogisk studie av folkbiblioteksområdet under den organiserade moderniteten* Stockholm: Doktorsavhandling från Pedagogiska institutionen 163

Andersson, J. (2003). Alvas framtider Alva Myrdal och svenska framtidsstudier 1967 – 1972 I Florin, C & Lundqvist, T (red.) (2003). *Historia – en väg till framtiden: perspektiv på det förflutnas roll i framtidsstudier* Stockholm: Institutet för framtidsstudier

Andersson, R (2002). *Kriminalpolitikens väsen* Stockholm: Stockholms universitet Kriminologiska Institutionen Avhandlingsserie Nr 10

Asplund, J. (1979). *Teorier om framtiden* Stockholm: Liber Förlag

Baker, B. (2001). *In Perpetual Motion Theories of Power, Educational History and the Child* New York: P Lang Publishing

Baker, B. (2007). Normalizing Foucault? A Rhizomatic Approach to Platteaus in Anglophone Educational Research *Foucault Studies* No. 4 pp. 78 – 119

Ball, S.J. (red.) (1990). *Foucault and education: disciplines and knowledge*. London: Routledge

Beronius, M. (1986). *Den disciplinära maktens organisering: om makt och arbetsorganisation* Lund: Arkiv avhandlingsserie

Beronius, M. (1994). *Bidrag till de sociala undersökningarnas historia – eller till den vetenskapliggjorda moralens genealogi*. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposium

Bjuremark, A. (2002). *Att styra i namn av akademisk kollegialitet* Stockholm: LHS Institutionen för samhälle, kultur och lärande. Studies in Educational Sciences 53

Blidberg, K. (1997). Vem har makten över skolan? I Blidberg, K & Lundegren U. P. (red.) (1997). *Från regler till eget ansvar: en antologi om förutsättningar för skolans styrning* Stockholm: Statens skolverk

Brekke, M. (2000). *Lærerutdanning i Nord Et historisk kasus gjennom tre tidsperioder* Luleå: Luleå Tekniska Universitet Institutionen för Pedagogik och Ämnesdidaktik Centrum för forskning i lärande 2000:8

Burchell, G & Gordon, C & Miller, P. (red.) (1991). *The Foucault effect: studies in Governmentality: whit two lectures by and interview with Michel Foucault* London: Chicago University Press

Cain, M. (1993). Foucault, feminism and feeling: what can and cannot contribute to feminist epistemology. In Ramazanoglu, C. (red.) (1993). *Up against Foucault. Explorations of some tensions between Foucault and Feminism* London: Routledge

Chan La, K & Grossman, D. (2008). Alternate routes in initial teacher education: a critical review of the research and policy implication for Hong Kong. *Journal of Education for Teaching* Vol. 34, No 4 pp. 261-275

Cruikshank, B. (1999). *The will to empower - democratic citizens and other subjects* Ithaca and London: Cornell University Press

Dahlberg, G & Moss, P & Pence, A. (2006). *Från kvalitet till meningsskapande: postmoderna perspektiv – exemplet förskola* Stockholm: HLS Förlag

Dahllöf, U. (1971). *Svensk undervisningsplanering under 25 år argument, beslutsunderlag och modeller för utvärdering* Lund: Studentlitteratur

Dean, M. (1994). *Critical and effective histories Foucault's methods and historical sociology*. London and New York: Routledge

Ds U 1975:19 *Högskolelag och andra författningar för högskolan*. LiberLäromedel/Utbildningsförlag. för Utbildningsdepartementet (H 75)

Dussel, I. (2006). Changing the Patterns of Social Regulation In Popkewitz, T & Petersson, K & Olsson, U & Kowalczyk, J (red.) (2006). *The future is not what it appears to be: pedagogy, genealogy and political epistemology: In Honor and in Memory of Kenneth Hultqvist* Stockholm: HLS Förlag

Edwards, R. & Nicoll, K. (2004). Mobilizing workplaces: actors, discipline and governmentality *Studies in Continuing Education*, Vol. 26, No 2

Eriksson, A. (2009). *Om teori och praktik i lärarutbildning: en etnografisk och diskursanalytisk studie*. Göteborg Studies in Educational Sciences 279

Erlandsson, P. (2005). The body disciplined: Rewriting Teaching Competence and the Doctrine of Reflection *Journal of Philosophy of Education*, Vol. 39. No 4

Erlandsson, P. (2007). *Docile bodies and imaginary minds on Schön's reflection – in – action* Göteborg: Göteborg Studies in Educational Sciences 257

Fahlgren, S. (1999). *Det sociala livets drama och dess manus: diskursanalys, kön och sociala avvikelser* Umeå: Institutionen för socialt arbete Nr 29

Falk, E. (1999). *Lärare tar gestalt: en hermeneutisk studie av texter om lärarblivandet på distans* Uppsala: Uppsala Studies in Education No 79

Fejes, A. (2006a). The planetspeak discourse of lifelong learning in Sweden what is an educable adult? *Journal of Education Policy* Vol. 21, No. 6 pp. 268 – 716

Fejes, A. (2006b). *Constructing the adult learner: a governmentality analysis* Linköping: Linköping Studies in education and psychology No 106

Florin, C. (1987). *Kampen om katedern: feminiserings- och professionaliseringsprocessen inom den svenska folkskolans lärarkår 1860-1906*. Umeå: Umeå Universitet studies in the humanities 82

Florin, C. & Lundqvist, T. (red.) (2003). *Historia – en väg till framtiden? Perspektiv på det förflutnas roll i framtidsstudier* Stockholm: Institutet för framtidsstudier

Foucault, M. (1977). *What is an Author?* I Bouchard, D F. (red.) (1977). *Language, counter-memory, practice: selected essays and interviews* Practice Ithaca: Cornell University Press

Foucault, M. (1980). Truth and Power. Interviewers Fontana, A & Pasquino In Gordon, C. (red.) (1980). *Power/Knowledge selected interviews & other writings 1972 – 1977* New York: Pantheon Books

Foucault, M. (1993, 1971). *Diskursens ordning* Installationsföreläsning vid Collagé De France Översättning Rosengren, M. Stockholm: Brutus Östlings Förlag Symposium, Originalitet titel: *L'ordre du discours*

Foucault, M. (1993, 1974). *Övervakning och straff* Översättning: Bjurström, C, G. Lund: Arkiv, Originallets titel: *Surveiller et punir*

Foucault, M. (2002, 1969). *Vetandets arkeologi* Översättning Bjurström C G. Lund: Arkiv Förlag, Originallets titel *L'archéologi de savoir*

Foucault, M. (2003). Regementalitet i Fronesis (2003) *Lag och ordning* 14-15 Göteborg: Tidskrift föreningen Fronesis

Foucault, M. (2004, 1976). *Sexualitetens historia band 1 Viljan att veta.* Översättning: Gröndahl, B. Göteborg: Daidalos, Originallets titel: *Histoire de la sexualité La volonté de savoir*

Foucault, M. (2006). Biopolitikens födelse i Wennerhag, M & Unsgaard (red.) (2006) Fronesis *Liberalism* 22 – 23 Göteborg: Tidskrift föreningen Fronesis

Friedman, J. (1992). The past in the Future: History and the Politics of Identity. *American Anthropologist* New Series, Vol. 94, No 4 pp. 837 – 859

Hall, P. (2000). *Den svenskaste historien: nationalism i Sverige under sex sekler* Stockholm: Carlsson Bokförlag

Hedlin, M. (2009). *Konstruktionen av kön i skolpolitiska texter 1948-1994, med särskilt fokus på naturvetenskap och teknik* Umeå: Umeå University: Department of Mathematics, Technology and Science Education, Doktorsavhandling i pedagogiskt arbete nr 26

Howarth, D & Norval, A. J & Stavarakakis, Y. (red.) (2000). *Discourse theory and political analysis identities, hegemonies and social change* Manchester: Manchester University Press

Hultqvist, K. (1990). *Förskolebarnet: en konstruktion för gemenskapen och den individuella frigörelsen: en nutidshistorisk studie om makt och kunskap i bilden av barnet i statliga utredningar om förskolan*. Stockholm/Stephag: Symposium bokförlag

Hultqvist, K & Petersson, K. (red.) (1995). *Nutidshistoria: några inledande utgångspunkter I Foucault Namnet på en modern vetenskaplig och filosofisk problematik*. Stockholm: HLS Förlag

Hultqvist, K. (2001). *Bringing the gods and the angels back? A modern pedagogical saga about excess in moderation* in Hultqvist, K & Dahlberg, G (red.) (2001). *Governing the child in the new millennium* New York: RoutledgeFarmer

Hultqvist, K. (2004). "Fremtiden" som styrningsteknologi og det pædagogiska subjektet som konstruktion i Krejsler, J (red.) (2004). *Pædagogiken og kampen om individet. Kritisk pædagogik, ny inderlighed och selvets tekniker* Köpenhamn: Hans Reitzels Forlag

Hultqvist, K. (2006). *The future is already here – as it always has Been. The new teacher subject, the pupil, and the technologies of the soul* In Popkewitz, T & Peterson, K & Olsson, U & Kowalczyk, J. (red.) (2006). *The future is not what it appears to be: pedagogy, genealogy and political epistemology: In Honour and in Memory of Kenneth Hultqvist*. Stockholm: HLS Förlag

Husén, T. (1971). *Utbildning år 2000: en framtidsstudie* Stockholm: Bonnier

Husén, T. (1988). *Femtio år som utbildningsforskare: föredrag i serien 50 år med vetenskapen* Stockholm: Kungl. Vetenskapsakademien

Jansdotter, A. (2004). *Ansikte mot ansikte Räddningsarbetet bland prostituerade kvinnor i Sverige 1850 – 192* Stockholm/Stephag: Brutus Östlings Bokförlag Symposium

Jarl, M & Kjellgren, H & Quennerstedt, A. (2007). *Förändringar i skolans organisation och styrning* I Pierre, J. (red.) (2007). *Skolan som politisk organisation* Malmö: Gleerups

Jones, P & West, E. (2009). *Reflections upon Teacher education in severe difficulties in the USA: shared concern about quantity and quality*. *British Journal of Special Education* Vol. 36 Issue 2 pp. 69-75

Jordheim, H. (2003, 2001). *Läsningens vetenskap* Gråbo: Bokförlaget Anthropos AB Originalalets titel: *Lesningens vitenskap. Utkast til en ny filologi*

Karlsson Vestman, O & Andersson I, M. (2007). *Pedagogisk utvärdering som styrning: en historia från präster till PISA*. Stockholm: Myndigheten för Skolutveckling

Kaveh, S. (2006). Medborgarskapets janusansikte I Wennerhag, M & Unsgaard (red.) (2006) *Fronesis Liberalism 22 – 23* Göteborg: Tidskriftsföreningen Fronesis

Kaveh, S. (2007). Socialpolitik som ett liberalt biopolitisk projekt I Fredriksson, J & Larsson, E (red.) (2007). *Att förfoga rätt över tingen Historiska studier av styrning och maktutövning* Uppsala: Opuscula Historica Upsaliensia 34

Kivinen, O & Rinne, R. (1998). State, Governmentality and Education the Nordic experience. *British Journal of Sociology of Education*, Vol. 19, No 1

Kowalczyk, J. (2006). Immigrants as “Outlaw Ontologies”: Italian Education policy and the non – Italian student. In Popkewitz, T & Petersson, K & Olsson, U & Kowalczyk, J (red.) (2006). *The future is not what it appears to be: pedagogy, genealogy and political epistemology: In Honour and in Memory of Kenneth Hultqvist* Stockholm: HLS Förlag

Krantz, J. (2009). *Styrning och mening: - anspråk på professionellt handlande i lärarutbildning och skola*. Växjö: Växjö universitet Fakulteten för humaniora och samhällsvetenskap, Institutionen för pedagogik Nr 181

Krejsler, J. (2003). *Education as Production of Individuality* Paper at NFPP in Stockholm 25 – 27 September 2003

Krejsler, J. (2005). *Den professionelle og det post – signifierade regime. – Om CV ’ et, medarbejderudviklingssamtalen og anden individualiserende teknologi*. Paper at NERA’s 33rd Congress in Oslo 10 – 13 mars 2005

Kurth – Schai, R & Green, C. R. (1997). Schooling stories: three paths, two tragedies, one vision In Schram, S & Neisser, P.T (red.) (1997). *Tales of the state: narrative in contemporary U.S. politics and public policy* Lanham Maryland: Rowman & Littlefield Publishers

Lapostolle, G & Chevaillier, T. (2008). Between Necessity and Constraints: The Reform of Teacher Training in France (1990-2007) *Higher Education in Europe, Vol. 33, No 4*

Larsén, S & Rydzén, I: *Hur Skåne blev svenskt* <http://www.scania.org/books/333bok/0303slir.htm> Stiftelsen Skånsk Framtid: Böcker på Internet

Lazzarato, M. (2006). The Concepts of Life and the Living in the societies of control. In Fuglesang, M. & Sørensen, B, M. (red.) (2006). *Deleuze and the social* Edinburgh: Edinburgh University Press

Lemke, T. (2001). 'The birth of bio politics': Michel Foucault's lecture at the Collège de France on neo- liberal Governmentality *Economy and Society* Vol. 30 No. 2 pp. 190 - 207

Lindberg, O. (2002). *Talet om lärarutbildning* Örebro: Örebro studies in Education 5

Lindberg, M. (2006). *Organisering av innovationssystem och innovativa processer: ett avstamp inför interaktiv genusforskning med civilsamhället som position* Luleå: Luleå tekniska universitet Teknisk rapport Institutionen för Arbetsvetenskap Avdelningen för Genus, människa och maskin 2006:08

Lindensjö, B & Lundgren U. P. (2000). *Utbildningsreformer och politisk styrning* Stockholm: HLS Förlag

Lindblad, S & Popkewitz, T. (2000). *Public discourses on education governance and social integration and exclusion: analyses of policy text in European contexts*. Uppsala. Department of Education Uppsala University, Uppsala Reports on Education 36

Lindblad, S & Popkewitz, T. (2001). *Education governance and social integration and exclusion: studies in the power of reasons and the reasons of power*. Uppsala. Department of Education Uppsala University, Uppsala Reports on Education 39

Lundahl, C & Öqvist, O. (2003). Utvärderingens dubbla politik *Studies In Educational Policy and Educational Philosophy Läsrum* Artikel 2003:2

Lundgren U, P. (2002). Att omorganisera omvärlden *Studies In Educational Policy and Educational Philosophy Läsrum* Artikel 2002:6

Lövgren, S. (2002). *Att skapa ett framtidens folk Governmentality och miljödiskurs I modern svensk bostadspolitik: miljonprogramsområdet Navestad* Linköping: Linköping Studies in Art and Science No 259

Marklund, S. (1980). *Från reform till reform Skolsverige 1950 – 1975, 1 1950 års beslut* Stockholm: Skolöverstyrelsen och Liber förlag

Marklund, S. (1982). *Från reform till reform Skolsverige 1950 – 1975, 3 Från Visbykompromissen till SIA* Stockholm: Skolöverstyrelsen och Liber förlag

Morberg, Å. (1999). *Ämnet som nästan blev. En studie av metodiken i lärarutbildningen 1842 – 1988* Stockholm: HLS Studies in Educational Science 18

Murray, K Simpson. (2007). From savage to citizen: education, colonialism and idiocy *British Journal of Sociology of Education* Vol. 28, No 5 September 2007, pp 561 – 574

Nilsson, R. (2007). Foucault för alle? En diskussion om Foucault, radikalitet och historievetenskap I Fredriksson, J & Larsson, E (red.) (2007) *Att förfoga rätt över tingen Historiska studier av styrning och maktutövning* Uppsala: Opuscula Historica Upsaliensia 34

Nytell, H. (2006). *Från kvalitetsidé till kvalitetsregim. Om statlig styrning av skolan.* Uppsala: Uppsala Studies in Education 114

Olsson, U. (1997). *Folkhälsa som pedagogiskt projekt: bilden av hälsoupplysning i statens offentliga utredningar* Uppsala: Uppsala Studies in Education No 72

Pettersson, D. (2008). *Internationell kunskapsbedömning som inslag i nationell styrning av skolan* Uppsala: Uppsala Studies in Education No 120

Petersson, K. (2003). *Fängelset och den liberala fantasin: en studie om rekonstruktionen av det moraliska subjektet inom svensk kriminalvård* Norrköping: Kriminalvårdsstyrelsen

Petersson, K & Olsson, U & Popkewitz, T & Hultqvist, K. (2007). Framtiden som styrning: en genealogisk betraktelse av det utbildningsbara subjektet och pedagogisk teknologi under det tidiga 2000-talet i Johansson, K. & Lövgren, S. (red.) (2007). *Viljan att styra: individ, samhälle och välfärdens styrningspraktiker.* Lund: Studentlitteratur

Pettersson, S & Wallin, E. (2003). Utvärderingens makt i Rombach, B & Sahlin – Andersson, K. (red.) (2003). *Från sanningssökande till styrmedel. Moderna utvärderingar i offentlig sektor* Stockholm: Santérus Förlag

Pierre, J. (red) (2007). *Skolan som politisk organisation* Malmö: Gleerups

Popkewitz, T. (1998). *Struggling for the soul: the politics of schooling and the construction of the teacher* New York: Teachers Collage, Columbia University

Popkewitz, T & Brennan, M. (1998). Restructuring of Social and Political Theory in Education: Foucault and social Epistemology of Scholl Practices in Popkewitz, T & Brennan, M. (red.) (1998). *Foucault challenge discourse, knowledge and power in education* New York: Teachers Collage Columbia University

Rabinow, P & Rose, N. (red.) (2003). *The Essential Foucault: selections from essential work of Foucault 1954-1984* New York: New Press

Rauch, D. (2008). Statsvetenskap, institutioner och framtiden i Alm, S & Palme, J. (red.) (2008). *Fjorton perspektiv på framtiden: Samhälls- och humanvetenskapliga framtidsstudier* Stockholm: Institutet för framtidsstudier

Regeringens Proposition 1984/85:122 *om lärarutbildning för grundskolan m.m.* (1985). Stockholm: Riksdagen.

Regeringens proposition 1990/91:18 *om ansvaret för skolan* Stockholm

Regeringens Proposition 1999/2000:135 *En förnyad lärarutbildning* Stockholm

Regeringens Proposition 2000/01:72 *Vuxnas lärande och utvecklingen av vuxenutbildningen* Stockholm

Regeringens Proposition 2004/05:11 *Kvalitet i Förskolan* Stockholm

Rombach, B & Sahlin – Andersson, K. (red.) (2003). *Från sanningssökande till styrmedel: moderna utvärderingar i offentlig sektor* Stockholm: Santérus Förlag

Rose, N. (1995). Politisk styrning, auktoritet och expertis i den avancerade liberalismen. I Hultqvist., K. & Petersson., K. (red.) (1995). *Foucault: namnet på en modern vetenskaplig och filosofisk problematik* Stockholm: HLS Förlag

Rose, N. (1999). *Powers of Freedom Reframing political thought* Cambridge: University Press

Rose, N. (2003). Kontroll i Fronesis (2003). *Lag och ordning* 14-15 Göteborg: Tidskrift föreningen Fronesis

Rosenberg, G. (1979). *70-talet och framtiden: en genomgång av studier om världens framtid* En delrapport från projektet ”Sverige i en ny ekonomisk världsordning” Stockholm: Sekretariatet för framtidsstudier

Sandström, B. (2001). *Den välplanerade sexualiteten. Frihet och kontroll i 1970 – talets svenska sexualpolitik* Stockholm: LHS Institutionen för samhälle, kultur och lärande. Studies in Educational Sciences 37

Seton-Watson, H. (1977). *Nations and States: an enquiry into the origins of nations and the politics of nationalism*. Boulder, Colo: Westview Press

Simons, M. & Masschelein, J. (2006). The learning Society and Governmentality: An introduction *Educational Philosophy and Theory*, Vol. 38, No 4

Simons, M. (2006). Learning as Investment: Notes on Governmentality and biopolitics *Educational Philosophy and Theory*, Vol. 38, No. 4

Simons, M. & Kelchtermans, G. (2006). Teacher professionalism in Flemish policy on teacher education: a critical analysis of the Decree on teacher education (2006). In Flanders, Belgium *Teachers an Teaching: theory and practice* Vol. 14, No 4 pp. 283-294

Skog-Östlin, K. (1984). *Pedagogisk kontroll och auktoritet: en studie av den statliga lärarutbildningens uppgifter enligt offentliga dokument kring folkskollärarutbildningen, läroverkslärarutbildningen och lärarhögskolan* Stockholm: Institute of Education Department of Educational research. Studies in Education and Psychology 14

SOU 1972:59 *Att välja framtid: ett underlag för diskussion och överväganden om framtidsstudier i Sverige: betänkande*. Stockholm: Allmänna förlaget

SOU 1974:42 *Barns fritid: fritidsverksamhet för 7-12-åringar: betänkande*. Stockholm: Allmänna förlaget

SOU 1975: 67 *Utbildning i samspel: betänkande/avgivet av 1968 års barnstugeutredning* Stockholm

SOU 1978:86 *LUT Lärare för skola i utveckling* Stockholm: LiberFörlag/Allmänna förlaget

- SOU 1992:94 *Skola för bildning* Stockholm: Allmänna Förlaget
- SOU 1995:109 *Likvärdig utbildning på lika villkor* Stockholm: Fritze
- SOU 1999:63 *Att lära och leda En lärarutbildning för samverkan och utveckling* Stockholm: Fakta info direkt
- SOU 2006: 40 *Utbildningens dilemma Demokratiska ideal och andrafierande praxis* Stockholm: Fritze
- Swyngedouw, E. (2005). Governance Innovation and the Citizen: The Janus Face and Governance – beyond – the State. *Urban Studies*, Vol. 42, No 11
- Sydsvenska Dagbladet (1981). Hur Skåne blev svenskt en artikelserie under maj – juni <http://www.scania.org/books/333bok/0303slir.htm> 07-04-10
- Therborn, G. (1991). Samhällelig styrning I Olsson, S, E & Therborn, G (red.) (1991): *Visionen möter verkligheten: om social styrning och faktisk samhällsutveckling*. Stockholm: Allmänna förlaget
- Tremain, S. (2005). *Foucault and the government of disability*. Ann Arbor: University of Michigan Press
- Tuschling, A & Engeman, C. (2006). From Education to Life Long Learning: The emerging regime of learning in The European Union. *Educational Philosophy and Theory*, Vol. 38, No 4
- Vedung, E. (2003). Utvärdering och de sex användningarna i Rombach, B & Sahlin – Andersson, K (red.) (2003): *Från sanningssökande till styrmedel: moderna utvärderingar i offentlig sektor* Stockholm: Santérus Förlag
- William, W & Haahr, J. H. (2005). *Governing Europe: discourse, governmentality and European integration* London: Routledge
- Zeichner, K. & Ndimand, B. (2008). Contradictions and tensions on the place of teacher educational reform: reflections on teacher preparation in the USA and Namibia. *Teachers and Teaching: theory and practice* Vol. 14, No 4 pp-261-275

Empiriskt material

Andersson, B-E. (1996). Spräng skolan och skapa något nytt *Pedagogiska Magasinet Nr 1 På tröskeln till ett nytt sekel* Stockholm: Lärarförbundets tidskrift

Arpi, T. (1996). Klassrummen under nästa århundrade har inga väggar *Pedagogiska Magasinet Nr 1 På tröskeln till ett nytt sekel* Stockholm: Lärarförbundets tidskrift

Bäckstrand, G. (1980). *Skolan och framtiden* Stockholm: Sekretariatet för framtidsstudier, Fortbildningsavdelningen i Umeå, Lärarhögskolan i Malmö

Callander, F & Lindblad, S. (2005). Nu var det 2030 *Pedagogiska Magasinet NR 1 Tema: Framtidens lärare* Stockholm: Lärarförbundets tidskrift

Chrisholm, L. (1996). Från individuell kunskap till lärande samhälle *Pedagogiska Magasinet Nr 1 På tröskeln till ett nytt sekel* Stockholm: Lärarförbundets tidskrift

Dahlberg, G & Lenz, Taguchi, H. (1996). Visionen möter verkligheten *Pedagogiska Magasinet Nr 1 På tröskeln till ett nytt sekel* Stockholm: Lärarförbundets tidskrift

Ds U 1977:1 *Stadieindelning och lärares specialiseringsgrad: en historisk, utvecklingspsykologisk och kunskapsteoretisk analys av lärarutbildningens specialiseringsgrad: rapport utarbetad på uppdrag av 1974 års lärarutbildningsutredning* Stockholm: Utbildningsdepartementet

Ds U 1977:2 *Mål för lärarutbildningen: rapport utarbetad på uppdrag av 1974 års lärarutbildningsutredning* Stockholm: LiberFörlag/Allmänna förlaget

Ds U 1977:21 *Lärarutbildning: svenska erfarenheter och internationella utvecklingslinjer: rapport utarbetad på uppdrag av 1974 års lärarutbildningsutredning* Stockholm: LiberFörlag/Allmänna förlaget.

Ds U 1996:16 *Lärarutbildning i förändring* Stockholm: Fritzes

Fransson, G & Morberg, Å. (2005). Baklänges in I framtiden *Pedagogiska Magasinet NR 1 Tema: Framtidens lärare* Stockholm: Lärarförbundets tidskrift

Fowelin, P. (2005). En liten dos Piaget kan aldrig skada *Pedagogiska Magasinet NR 1 Tema: Framtidens lärare* Stockholm: Lärarförbundets tidskrift

Fürth, T. (1996). Snart kan man åka jorden runt utan att märka det *Pedagogiska Magasinet Nr 1 På tröskeln till ett nytt sekel* Stockholm: Lärarförbundets tidskrift

Gran, B. (1995). *Professionella lärare?* Lärarförbundets utvärdering av grundskolläraryrket

Güetler, K. (2005). För vissa barn är läroboken nödvändig *Pedagogiska Magasinet NR 1 Tema: Framtidens lärare* Stockholm: Lärarförbundets tidskrift

Högskoleverkets rapportserie 1996:1 R *Grundskolläraryrket 1995: en utvärdering* Stockholm: Högskoleverket

Högskoleverkets rapportserie 2005:17 R (2005). *Utvärdering av den nya lärarutbildningen vid svenska universitet och högskolor. D. 1, Reformuppföljning och kvalitetsbedömning* Stockholm: Högskoleverket

Högskoleverkets rapportserie 2005:17 R (2005). *Utvärdering av den nya lärarutbildningen vid svenska universitet och högskolor. D. 2, Lärosättesbeskrivningar och bedömningar* Stockholm: Högskoleverket

Högskoleverkets rapportserie 2005:17 R (2005). *Utvärdering av den nya lärarutbildningen vid svenska universitet och högskolor. D. 3, Särskilda studier* Stockholm: Högskoleverket

Kälvemark, S. (1996). Kring runda bordet *På tröskeln till ett nytt sekel Pedagogiska Magasinet Nr 1* Stockholm: Lärarförbundets tidskrift

Ljunghill, F. (1996). *Livslångt lärande för alla är OECD:s framtidsstrategi Pedagogiska Magasinet Nr 1 På tröskeln till ett nytt sekel* Stockholm: Lärarförbundets tidskrift

Lundgren, U, P. (1996). Kring runda bordet *Pedagogiska Magasinet Nr 1 På tröskeln till ett nytt sekel* Stockholm: Lärarförbundets tidskrift

Mathiasson, L (2005). En mer flexibel lärarroll *Pedagogiska Magasinet NR 1 Tema: Framtidens lärare* Stockholm: Lärarförbundets tidskrift

Pedagogiska Magasinet (1996). *På tröskeln till ett nytt sekel Nr 1* Stockholm: Lärarförbundets tidskrift

Pedagogiska Magasinet (2005). *Framtidens lärare Nr 1* Stockholm: Lärarförbundets tidskrift

Regeringens Proposition 1976/77:59 *om utbildning och forskning inom högskolan m.m.* Stockholm

Regeringens proposition 1992/93:1 *om universitet och högskolor: frihet för kvalitet.* (1992). Stockholm: Riksdagen.

Regeringens Proposition 2001/02:15 *Den öppna högskolan* Stockholm

Thors, C. (2005). Det sa pling sen var ingenting sig likt *Pedagogiska Magasinet NR 1 Tema: Framtidens lärare* Stockholm: Lärarförbundets tidskrift